

Édesapám emlékének

A PROJEKTESÍTETT VÁROS

RÉSZVÉTELI VÁROSFEJLESZTÉS AZ EZREDFORDULÓS PÉCSETT

Füzér Katalin

Pécs, 2017

dr. Füzér Katalin

**A projektésített város – Részvételi városfejlesztés
az ezredfordulás Pécssett**

Jelen könyvet, illetve annak részeit a kiadó előzetes írásos engedélye nélkül tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni, bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus vagy más módon – közölni.

Lektor: Bodor Ákos

Fotók: Glied Viktor

Kiadta: IDResearch Kft./Publikon Kiadó

ISBN 978-615-5457-80-7

Minden jog fenntartva!

© Füzér Katalin, 2017

© IDResearch Kft./Publikon Kiadó, 2017

Az OTKA PD 104150 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással valósult meg.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	8
1. A kutatás kontextusa, elméleti kerete és módszerei	11
1.1. A kutatás kontextusa: A projektesítés folyamata, következményei és szerepe az európai centrumokban és perifériákon	11
1.2. A kutatás elméleti kerete: A társadalmi tőke három típusa és szerepe a projektesítés folyamatában alkalmazott tőkekonverziós stratégiákban	13
1.3. A kutatás módszere: A projektesített városfejlesztés négy modellje	23
2. Az Európa Kulturális Fővárosa program városfejlesztési folyamata, 2003-2012	27
2.1. Közösségi fejlesztés az Európa Kulturális Fővárosa címért folyó verseny időszakában, 2003-2005	28
2.2. Kedvezményezett fejlesztés a Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa programsorozat és a városfejlesztési projektek időszakában, 2006-2012	31
3. A Pécs2030 városfejlesztési koncepció és a Pécs2020 integrált településfejlesztési stratégia tervezési folyamatai, 2011-2014	58
3.1. Közösségi fejlesztés a városfejlesztési stratégia alkotási folyamatokban, 2011-2012	58
3.2. Kedvezményezett fejlesztés a városfejlesztési stratégia alkotási folyamatokban, 2013-2014	69
3.3. Politikai megszállás a városfejlesztési stratégia alkotási folyamatokban a 2014 utáni időszakban?	75

4. A szociális városrehabilitáció városfejlesztési folyamata, 2003-2015	77
4.1. Kedvezményezett fejlesztés a szociális városrehabilitáció városfejlesztési folyamatában, 2004-2012	80
4.2. A szociális városrehabilitáció pécsi modellje a 2012-től kezdődő időszakban	91
5. Következtetések	102
6. Melléklet: a könyvben tárgyalt projektek adatai	113

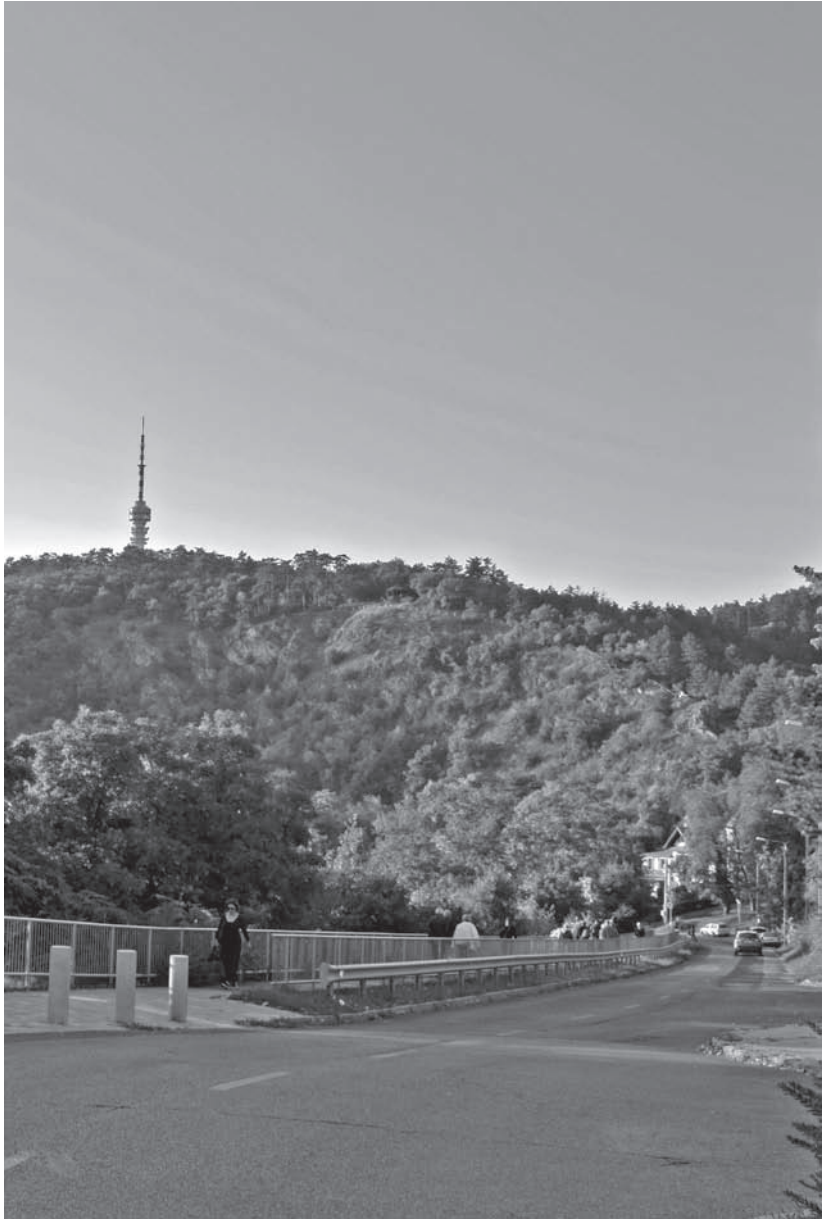

BEVEZETÉS

2012-ben azzal a szándékkal indult kutatásunk, hogy három olyan empirikus terepen vizsgáljuk meg a részvételi városfejlesztési folyamatokat, amelyek akkor kiemelkedő jelentőségűek voltak Pécsen: az akkor már tíz éve időszerűnek tartott szociális városrehabilitációt, a lezáruló kulturális főváros programot, valamint az akkor éppen induló, részvételinek szánt városfejlesztési koncepció és stratégia tervezési folyamatot terveztük vizsgálni. Akkor még nem lehetett tudni, hogy a 2003 és 2015 között kibontakozó három városfejlesztési folyamat összehasonlító elemzésével egyben egy egész korszakot, a projektesített redisztribúció 2000-es évek elején kezdődő (Kovách, Kristóf, 2005; Kovách 2007; Kovách 2008; Gerő, Kovách 2015) és a városi társadalom kontextusában 2015-től jelentősen átalakuló korszakát is megragadjuk. A 2015-ben induló Modern Városok Programmal ugyanis sok szempontból új fejezet nyílt a városfejlesztésben: a fejlesztési források központi kormányzati kihelyezésének logikája a projektesített redisztribúcióval szemben a hagyományos redisztribúció terepére helyezi vissza a városi társadalmak szereplőit, mind a fejlesztési stratégiák, mind a fejlesztési projektek tekintetében (Czifrusz et al., 2015; Pálné, Mezei 2016).

2012 óta sok segítséget kaptam a kutatás elvégzésében, az eredmények megvitatásában. Az utóbbit szeretném megköszönni azoknak a kollégáknak, akik a kutatás alapján született előadásokkal, írásokkal kapcsolatban tanácsokat adtak, észrevételeket tettek (betűrendben): Berger Viktor, Bodor Ákos, Bozóki András, Csizmady Adrienne, Kovách Imre, Pálné Kovács Ilona, Szelényi Iván, Utasi Ágnes. A kutatás nem jöhetett volna létre az OKTAPD 104150 „Társadalmi tőke és városfejlesztés” kutatási projekt keretében kapott támogatás nélkül: az anyagi forrást köszönöm az Országos Tudományos Kutatási Alapnak, illetve a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatalnak, a források felhasználásában nyújtott

segítséget pedig egyetemi kollégáimnak, Kürti Péternek és Szabó Józsefnek. Köszönöm a Pécsi Tudományegyetem Demográfia és Szociológia Doktori Iskolájában tanulmányaikat folytató doktoranduszoknak, Szekeres Baláznak és Erát Dávidnak, valamint a Pécsi Tudományegyetem Szociológia Tanszékén tanulmányokat folytató hallgatóknak, Kiss Zsuzsának, Révész Ráchelnek és Elekes Tamásnak, hogy a kutatás empirikus adatgyűjtésében és feldolgozásában segítségemre voltak. Hálás vagyok férjem, Németh Zsolt minden támogatásáért, különösen a szöveg gondozásában és az érvek pontosításában nyújtott segítségéért. Mindkét gyermeküinktől elnézést kérek a távollét, valamint a jelenlét, de együtt-nem-lét óráiért és köszönöm nekik, hogy megértően (és remélem: értően) követték végig a kutatás és a kutatási beszámoló megszületését. Köszönöm szüleim támogatását és sajnálom, hogy nemrégiben elhunyt édesapám nem olvashatja ezt a munkát – a könyvet neki ajánlom.

A KUTATÁS KONTEXTUSA, ELMÉLETI KERETE ÉS MÓDSZEREI

A kutatás kontextusa:

A projektesítés folyamata, következményei és szerepe az európai centrumokban és perifériákon

A kötetben bemutatott esettanulmányok annak a tágabb problémának a vizsgálatához is hozzá kívánnak járulni, hogy milyen következményei vannak Európa periférikus városi társadalmában a projektesítésnek, az európai társadalmakat a közelmúltban jelentősen átalakító folyamatnak (Sjöblom et al. 2006; Sjöblom et al. 2012; Böröcz, Sarkar 2005; Kovách, Kristóf 2007; Kovách 2008, Czibere, Kovách 2013; Mezei 2015, 2016). A projektesítés a redistribúció új formája az európai térségben: a közszféra, az üzleti és civil szervezetek hagyományos bürokratikus hierarchiái alakulnak át rövid távú projektek hálózatosan együttműködő résztvevőinek rendszerévé. A korábbi intézményi szerkezetek finanszírozásában egyre hangsúlyosabbá válik a kemény költségvetési korlátokkal operáló projektfinanszírozás, szemben a hagyományos redistributív normatívákkal, támogatásokkal, illetve a piaci szereplők estében a tőkefinanszírozással. A projektek a költségvetés mellett a megvalósítandó tevékenységeket is szigorú keretekbe rendezik, mind a szereplők együttműködéseit, mind az időkereteket illetően. A poszt-szocialista átalakulás során a globális kontextus neoliberalis piacositási folyamatai (Bohle, Greskovits 2012; Eyal, Szelényi, Townsley 1998) mellett az európai kontextus projektesítő hatása is érvényesült (Kovách, Kristóf, 2007), már az előcsatlakozási programok időszakában, de különösen 2004, az uniós csatlakozás

óta. A poszt-szocialista kapitalizmusok sokféleségét az integráció ezen három módozatának egymásra hatása hozza létre: a piac, a hagyományos redisztribúció és annak új változata, a projektesített redisztribúció (Gerő, Kovách 2015). A poszt-szocialista kapitalizmusok közép-európai, visegrádi modelljében a piaci logikát erőteljesen ellensúlyozza a redisztribúció mindkét típusa, kialakítva a „beágyazott neoliberalizmust”, szemben a piac központú balti „neoliberalizmussal”, illetve a hagyományos redisztribúcióra erősen építő szlovén „neokorporativizmussal” (Bohle, Greskovits, 2012). A Közép-Európát megosztó regionális törésvonalak (Füzér 2013a, 2015) más és más strukturális kényszereket jelentenek a komplex ipari és szolgáltató fejlődési zónán belül, illetve azon kívül elhelyezkedő térségek számára: az egykori szocialista gazdaság ipari hagyatéka és képzett munkaerejére épülő transznacionális vállalati háló Dél-Lengyelországtól indulva fedi le Csehországot, Nyugat-Szlovákiát, valamint Észak-Nyugat- és Közép-Magyarországot (Bohle, Greskovits, 2012). A visegrádi országok azon régióiban, amelyeket jórészt elkerült a külföldi, illetve a hazai működő tőkebefektetés, az európai uniós fejlesztési források kiemelkedő jelentőségűvé váltak mind a közsféra, mind az üzleti szféra számára.

Pécs, a dél-dunántúli régió központja, ennek a fél-periférikus közép-európai fejlődési zónának a perifériáján helyezkedik el: a város térségét csekély külföldi, illetve hazai működő tőkebefektetés, a reindusztrializáció alacsony foka és a szocialista ipar leépülése során elveszített állások visszapótlásának lassú üteme jellemzi. Ennek következtében a 2004-2015-ös időszakban a projektesített redisztribúció relatív jelentősége a Pécsen – csakúgy, mint a hozzá hasonló helyzetben lévő városokban -- nagyobb volt, mint általában a poszt-szocialista régiók többségében: ezen strukturális kényszerekre reflektálva neveztük el az ezredforduló utáni Pécsen projektesített városnak.

A kutatás elméleti kerete: A társadalmi tőke három típusa és szerepe a projektesítés folyamatában alkalmazott tőkekonverziós stratégiákban

Vizsgálatunk homlokterében azonban nem az egyes városfejlesztési projektek, hanem a projektesítés társadalmi, politikai folyamata áll. Pierre Bourdieu tőkeelmélete (Bourdieu 1984, 1986) a gazdasági, kulturális és társadalmi tőke felhalmozásáról, illetve a tőkekonverziós stratégiákról alkalmas arra, hogy mind a vizsgálatunk empirikus terepét jelentő városfejlesztési folyamatokat, mind a tágabb poszt-szocialista átalakulási folyamatokat (Eyal, Szelényi, Townsley 1998) komplexen ragadjuk meg, azonosítva a kiemelkedő szerepet játszó kollektív aktorokat és az osztályformálódás jelenségeit.

Elemzésünkben központi szerepet kap a társadalmi tőke, amely mind a kortárs társadalomtudományokban, mind a fejlesztéspolitika világában sikerfogalomává vált.¹ A többi tőkefajttával összevetve a társadalmi tőke legfontosabb tulajdonsága, hogy kevésbé egyénhez kötött: kifejezetten társadalmi természetű erőforrás, amely lehetővé teszi az emberek közötti együttműködést a legkülönfélébb csoportokban, illetve a csoportok között. Három jól elkülöníthető szociológiai dimenzió, a bizalom, az együttműködési normák és a kapcsolathálózatok mentén a különböztetem meg a társadalmi tőke három típusát: a megkötő (bonding), az összekötő (bridging) és az összekapcsoló (linking) társadalmi tőke ideáltípusait, amelyeket alább részletesen is tárgyalok. Első megközelítésben megkötő társadalmi tőkén a szoros bizalmon alapuló, olyan kapcsolathálózatokban rejlő erőforrásokat értjük, mint például a család vagy a baráti kapcsolatok; összekötő társadalmi tőkén, a lazább bizalmi viszonyt igénylő, például munkatársi kapcsolatok lehetséges hasznait (vagy kárait); míg összekapcsoló társadalmi tőkén az intézményesített

¹ Az elméleti keret bemutatása korábbi írásaimon alapul (Füzér 2015, 2016).

kapcsolatokat, például a választott képviselők és az állampolgárok viszonyaiban megtestesülő lehetőségeket értjük.

A társadalmi tőke azonban kevésbé differenciált változatban lett a kortárs társadalomtudományok sikerkoncepciója, a policy világában is egyre nagyobb jelentőséghez juttatva a fogalmat. A társadalmi tőke fogalma lenyűgöző karriert futott be a társadalomtudományokban: az 1980-as évek komplexebb igényű elméleti írásait követően (Bourdieu 1984, 1986; Coleman 1988, 1990) az 1990-es években Robert Putnam és Francis Fukuyama állították a jelenséget az érdeklődés középpontjába a társadalmi tőkének tulajdonított politikai, illetve gazdasági előnyök hangsúlyozásával, két egymásra rímelő tézis formájában. Az ezredfordulóra robbanásszerűen megnőtt a társadalmi tőkével foglalkozó társadalomtudományos irodalom mennyisége (Füzér et al. 2005: 12, 2006: 337), elsősorban Putnam munkásságához kapcsolódóan. Neo-tocqueville-iánus tézise (Berman 1997) a stabil demokráciához szükséges erős civil társadalomról (sok összekötő társadalmi tőkeről), illetve elemzései az amerikai demokráciát veszélyeztető gyengülő civil társadalomról, például a társasági érintkezés hagyományosan fontos terepét adó klubok helyett az egyedül való tekézés (továbbá tévzés, interneten időzés, stb.) fémjelezte veszélyekről (Putnam 1993, 1995, 2000) megkongatták a vészharangot a világ vezető demokráciája felett. Fukuyama párhuzamos tézise (1995, 1999) a globálisan is sikeres gazdaságokat támogató „spontán társas készségről” (sok összekötő társadalmi tőkeről) és a családelvű társadalmak (megkötő társadalmi tőkére építő) gazdaságainak korlátairól talán kevésbé volt visszhangos, pedig elméletileg kidolgozottabb társadalmi tőke és bizalom koncepción alapult, főként a szűk és a tág bizalmi rádiusz, alább általunk is alkalmazott, megkülönböztetésének köszönhetően (Füzér 2005).

Mindeközben a fejlesztési szervezetek gyakorlati világában is sikertörténet lett a társadalmi tőke fogalmából: a nemzetközi fej-

lesztési szervezetek (mint az OECD, Világbank, UNDP) mellett az ezredforduló táján számos ország nemzeti fejlesztési terve is a társadalmi tőkét kívánta gyarapítani (Egyesült Királyság, Írország, Kanada, Ausztrália, Új-Zéland). Az Egyesült Államokban pedig a társadalmi tőke doyen-je, Robert Putnam kezdeményezett országos társadalmi tőke fejlesztő (civil) stratégiát a tudósokat és civil szervezeti vezetőket összefogó Saguaro Szeminárium égisze alatt, konkrét projekteket pedig a Better Together elnevezésű mozgalom keretében (Füzér et al. 2005, 25-65).

A koncepció divatja azonban nem járt együtt a kutatói közösség konszenzusát bíró elméleti tisztázással: ahány kutató, annyi definíció és mérőeszköz, állapíthatjuk meg a kuhni értelemben vett preparadigmatikus állapotot észlelve. Nem csoda, hogy a sikerekkel párhuzamosan a társadalmi tőke koncepciójának kritikája el is előtérbe került: a koncepciót kritizálták (pl. Portes 1998) mind alulteoretizáltsága, mind azon gyakorlat miatt, hogy túlságosan sokféle kedvező társadalmi jelenség magyarázatára igyekeztek felhasználni a kutatók: jobb egészségi állapot, javuló bűnözési statisztikák, jobb iskolai teljesítmény, munkaerő piaci sikerek, az életminőség javulása, jó kormányzati teljesítmény -- és természetesen a gazdasági fejlődés pozitívumai is mind a társadalmi tőkének tulajdoníthatók ezen elképzelések szerint (Fukuyama 1995, Putnam 1993, 1995, 2000). A fejlesztéspolitika gyakorlati világában is kritikát kapott a társadalmi tőke (Woolcook, Deepa 2000; Woolcook 2001), mint minden társadalmi problémára felírható csodagyógyszer.

Ezen kritikák nagy része lényegében véve megállja a helyét, hiszen a társadalmi tőke irodalmában sokszor azon volt a hangsúly, hogy megkülönböztessék a társadalmi tőkét a szintén rendkívül népszerűvé váló társadalmi kapcsolatháló elemzéstől (Csizmadia 2008; Szántó, Tóth 2006), még hozzá úgy, hogy a társadalmi tőke koncepcióját a szociológiaelmélet három bevett kategóriájára, a bizalomra, a társadalmi normákra és a kapcsolathálózatokra építették.

A problémát az jelentette, hogy ezeket a szociológiai kategóriákat mind elméletileg, de legfőképpen empirikusan meglehetősen lazán kezelték. A gyakorlati életben pedig azt láttuk, hogy a társadalmi tőke fejlesztését célul kitűző programokat viszonylag olcsó megoldásként tálalták olyan komplex társadalmi problémák kezelésére, mint a szegénység, vagy a gazdasági elmaradottság. A társadalmi tőkéhez kapcsolódó efféle optimizmus egy olcsóbb alternatíva lehetőségével kecsegtetett és nem más, kifejezetten drága fejlesztési eszközök kiegészítését kínálta (Füzér et al. 2005).

A társadalmi tőke koncepciójának kritikáira adott elméleti válaszok közül megítélésem szerint a leggyümölcsözőbb a társadalmi tőke három típusának bevezetésére tett javaslat volt (Woolcook 2001: 13-14; Field 2003: 42-43; Halpern 2005: 26-31). Ez az elméleti megoldás lehetővé teszi a társadalmi tőke koncepciója mögött mindig is meghúzódó szociológiaelméletekhez való visszakapcsolódást és egy komplexebb, robosztusabb elméleti kidolgozását annak a problémának, hogy miként kapcsolódnak össze a bizalom, a társadalmi normák és a kapcsolathálózatok dimenziói a társadalmi tőke három típusában, a megkötő (bonding), az összekötő (bridging) és az összekapcsoló (linking) társadalmi tőkében (Füzér 2015, 2016).

1. sz. táblázat: A társadalmi tőke három típusának összefüggése a bizalom formáival és forrásaival

	megkötő (bonding) társadalmi tőke	összekötő (bridging) társadalmi tőke	összekapcsoló (linking) társadalmi tőke
bizalom formái	partikuláris interperszonális bizalom	általánosított interperszonális bizalom	intézményi bizalom és intézményesített interperszonális bizalom
bizalom forrásai	<ul style="list-style-type: none"> - kötődő nevelés (ősbizalom) - indirekt szocializáció (család, kortárs csoportok, média) - közösségi normák - rendies társasági életbeli szocializáció 	<ul style="list-style-type: none"> - kulturális szokások - direkt szocializáció (iskola, munkahely) - csoportélmények - kooperatív készségek formális oktatása - csoportmunka 	<ul style="list-style-type: none"> - direkt szocializáció (iskolai oktatás és rejtett tanterv, munkahely szocializáló hatása) - intézmények, technikai rendszerek működőképességének megtapasztalása - politikai szocializáció
együttműködés normái, a megbízhatóság forrásai	<ul style="list-style-type: none"> - altruizmus - szülői odaadás - gyermeki ragaszkodás - párkapcsolati hűség - baráti hűség, lojalitás - családi, rokoni, vallási, etnikai közösségi lojalitás - reciprocitás - rendi becsület 	<ul style="list-style-type: none"> - tisztesség - becsületesség - kiszámíthatóság (konvenciókkal kapcsolatos normakövetés) - jó hírnév - jóindulat - elismerés - reciprocitás 	<ul style="list-style-type: none"> - (jog)szabálykövetés - kompetencia (befolyással bírók és nem bírók körében is) - szaktudás - fiduciárius felelősség - presztízs - tekintélytiszteltet - hagyománytiszteltet - hivatásrendi konvenciók - méltányosság
személyiség jegyek	<ul style="list-style-type: none"> - önbizalom - megküzdési képesség - magabiztosság - kötődés, elköteleződés - internalizált rendies életvitelmód 	<ul style="list-style-type: none"> - szavahihetőség - igazmondás - tolerancia - udvariasság - türelem - együttműködő készség - spontán társas készség - morális autonómia 	<ul style="list-style-type: none"> - integritás - hitelesség - szubjektív kompetencia

Forrás: Füvész 2015: 11-12.

Ahogy azt korábbi írásaimban kifejtettem (Füzér 2015, 2016) a megköttő és az összeköttő társadalmi tőke megkülönböztetésére az interperszonális bizalom mentén van lehetőség: a megköttő társadalmi tőkét a partikuláris, bizonyos társadalmi csoportok (család, egyes etnikai, vallási közösségek) határainál lezáruló, szűk bizalmi rádiusz jellemzi, a hozzá kapcsolódó, erős csoportkohéziót adó (bonding) együttműködési normákkal. Ezzel szemben az összeköttő társadalmi tőke az általánosított interperszonális bizalmon alapul, tágra nyíló rádiusza átível (bridging) a társadalmi csoportok határain és együttműködési normái révén kialakít(hat)ja a spontán társadalmi szerveződések széles körét, valamint egyfajta „társadalmi kenőolajként” a csoportokon belüli és azok közötti olajozott együttműködést. Az összekapcsoló társadalmi tőke az interperszonális viszonyoktól elemelkedve, a modern társadalmak egyre komplexebb intézményi szférájának működésében mutatkozik meg, az intézményesített bizalomra és az intézményeket működtető, megjelenítő, képviselő intézményesített interperszonális bizalomra épülve, e két bizalmi mechanizmuson keresztül mintegy bekötve (linking) az állampolgárokat a közintézmények és a laikus felhasználókat absztrakt (esetenként teljesen deperszonalizált) rendszerek működésébe.

A társadalmi tőke három típusának spontán, illetve intézményesített megnyilvánulási formáiban változatos módon kapcsolódnak össze a bizalmi mintázatok és az együttműködési normák a társadalmi szereplők interakciói során.

2. sz. táblázat: A társadalmi tőke három típusának megnyilvánulási formái

	megkötő (bonding) társadalmi tőke	összekötő (bridging) társadalmi tőke	összekapcsoló (linking) társadalmi tőke
a társadalmi tőke megnyilvánulási formája alapvetően előnyös társadalmi hatással	<ul style="list-style-type: none"> - párkapcsolat - barátság - család, rokonság - családi vállalkozások - etnikai közösségek bizonyos csoportjai - vallási közösségek bizonyos csoportjai - rendies társadalmi csoportok (Stand) 	<ul style="list-style-type: none"> - szomszédság - társasházi lakóközösség - iskolai osztályközösség, osztálytalálkozók - szülői munkaközösség - csapatsport, csoportos edzés - team/brigád alapú munkahely - csapatépítő tréning - társasági élet - önkéntes munka - szívesség (viszonzása), kaláka - civil szervezetek, mozgalmak - vallási szervezetek - politikai szervezetek - vállalkozások - együttműködő cégek hálózatai - Hitel 	<ul style="list-style-type: none"> - közbiztonság - állampolgári jogok és kötelezettségek - képviselői demokrácia - tüntetés, petíció - lobby - szakszervezetek - konzultáció - közszolgáltatások - fejlesztési projektek - adózás - hierarchikus, bürokratikus szervezetek (pl. kormányzati szervek, állami vállalat, iskola, egyetem, kórház, hadsereg, egyház) - e-megoldások
a társadalmi tőke megnyilvánulási formája előnytelen társadalmi hatással	<ul style="list-style-type: none"> - családon belüli erőszak - gyermekek szexuális bántalmazása - szexuális erőszak (ismerős elkövetővel) - etnikai vagy vallási konfliktusok 	<ul style="list-style-type: none"> - iskolai zaklatás - munkahelyi zaklatás - cyber zaklatás - rossz szomszédság - uzsora (szegénynegyedben) - intolerancia - előítélet - totalitárius besűgás - kartell - bűnszövetkezet - polgárháború 	<ul style="list-style-type: none"> - korrupció - nepotizmus - patrónus-kliensi kapcsolatok - diszkrimináció - ügyvédi, orvosi, gyógyási titoktartási kötelezettség megszegése - nomenklatúra - az állampolgár megbízhatóságának totalitárius igénye

<p>a társadalmi tőke hiánya, vagy erodálódása</p>	<ul style="list-style-type: none"> - egyszülős családok - időskori izoláció - totalitárius atomizálódás - szorongás - önbizalom hiány - agresszió 	<ul style="list-style-type: none"> - familizmus - munkanélküliséghez kapcsolódó izoláció - szórakoztatóipar izoláló hatása (tévésés, számítógépes játékok) - a cégműködtetés jogszabályainak sűrű változásai - körbetartozások - defenzív vezetés - gyanakvás, rosszindulat 	<ul style="list-style-type: none"> - adóelkerülés - védelmi és biztonsági piac bővülése - rendszerellenes protest - parokiális politikai kultúra terjedése - Politikműdigkeit (elfordulás a politikai intézményektől)
<p>a társadalmi tőke fejlesztése, vagy gyarapódása</p>	<ul style="list-style-type: none"> - szülői képességfejlesztés biztos kezdet programokban - kapcsolatápoló IKT: Skype, közösségi oldalak, chat applikációk 	<ul style="list-style-type: none"> - gyalogosbarát utcák - kötelező közösségi szolgálat - szomszédsági kapcsolatok erősödése (pl. community coaching keretében) 	<ul style="list-style-type: none"> - állampolgári ismeretek - kötelező közösségi szolgálat - részvételi módszerek a fejlesztéspolitikában (pl. Community Led Local Development)

Forrás: Füzér 2015: 13-14.

Elemzési keretünk alkalmas arra, hogy a projektesítés hatásaival foglalkozó szakirodalomban körülírt társadalmi csoportokat és kollektív aktorokat azonosítsuk. Kovách Imre (2007, 2008 és szerzőtársai Kovách, Kristóf 2005, 2007, Kovách, Kucerova 2006, 2009) vizsgálatai nyomán a projektosztályt, az értelmiséget és a szakértői csoportokat különíthetjük el a hagyományos politikai és gazdasági elitektől tőkekészleteik mentén. A kiemelkedően sok kulturális tőkével és jelentős összekapcsoló társadalmi tőke felhalmozással jellemezhető értelmiséget Szelényi Iván (és szerzőtársai, Konrád, Szelényi [1978] 1989, Eyal, Szelényi, Townsley 1998; Kolosi, Szelényi 2010) és más elemzők is (Bozóki 1999, Körösenyi 2000) nagy befolyású társadalmi csoportként írják le, amelynek habitusát a közügyek megvitatása, formálása, befolyásolása terén elhivatottság jellemzi, politikai rendszertől függetlenül. A szakértői csoportok az értelmiséggel szemben konkrét szakterületük vonatkozásában kapcsolódnak a közügyekhez, jelentős kulturális tőkéjük

és átlagon felüli összekapcsoló társadalmi tőkéjük alapján. Az értelmiség, a szakértői csoportok, valamint a hagyományos politikai elitek mellett elemzésünkben megkülönböztetjük a projektesítés következtében kialakuló új társadalmi csoportot, a projektosztályt (Kovách 2007, 2008; Kovách-Kucerova 2006, 2009): jelentős kulturális tőkéjük alapját a projektforrásokkal kapcsolatos tájékozottságuk, a pályázatok megírásával, illetve a projektek menedzselésével és megvalósításával összefüggő szakértelmük adja. A projektosztály közreműködése nélkül a kedvezményezettek nem jutának hozzá a projektek keretében elérhető forrásokhoz, így összekötő társadalmi tőkéjük olyan jelentőségre is szert tehet, hogy befolyásuk révén a helyi hatalomban is részesedhetnek (Kovách, Kristóf 2005, 2007; Csurgó, Kovách, Kucerova 2008).

A projektesítési folyamatokkal kapcsolatban kiemeli a szakirodalom a szereplők sokféleségét, a hagyományos bürokratikus igazgatás és a kormányzás modelljétől eltérő, governance típusú hálózatos együttműködések fontosságát (Faragó 2006; Somlyódy 2008, Pálné 2010, 2011; Horváth 2015), amihez hozzákapcsolódik a fejlesztés- és közpolitika nemzetközi és európai kontextusban is bekövetkező részvételi fordulata (Grootaert 1998; Cooke, Kothari 2001; Hickey, Mohan 2004; Rose-Ackerman 2005; Adler, Sage, Woolcock 2009). A partnerség, a helyi tudások bevonása, az érintett piaci, civil és közszféra szereplők együttműködése a fejlesztések tervezésében, kivitelezésében és hosszú távú fenntartásában az európai fejlesztéspolitika kritériumává kristályosodott ki, korábban a LEADER és az URBAN programokban, jelenleg pedig a közösség által irányított helyi fejlesztés (CLLD: community led local development) és az integrált területi befektetés (ITI: integrated territorial investment) elveinek formájában. A városfejlesztés kontextusában a bevonás, a partnerség, a részvétel elvei a városrehabilitációs beavatkozások mindkét nagy területét érintően

megfogalmazódtak: mind az infrastrukturális, mind az ún. soft programok keretében kivitelezhetőnek, kívánatosnak tartják a helyi szereplők, a civil szervezetek, a szakmai körök és a közsféra sokféle szereplőjének (közszolgáltatók, hatóságok, stb.) bevonását (Városfejlesztési kézikönyv, 2007, 2009).

Ez az átalakulás önmagában is társadalmi tőke érzékeny megközelítésmódot tesz szükségessé, elemzési keretünket ezért a részvételi folyamatok, partnerségek értelmezésére is alkalmas eszközzé igyekeztünk formálni: a társadalmi tőke mindhárom dimenzióját, a bizalom mintázatait, az együttműködési normák rekonstruálását és a konkrét kapcsolathálózatokat is elemezzük vizsgálatunk mindhárom empirikus terepén, megragadva a társadalmi tőke fel- és elhasználásának dinamikáját az ezredforduló utáni Pécs részvételi városfejlesztési folyamataiban.

Kutatásunknak azzal a hipotézissel fogtunk neki 2012-ben, hogy a projektesített redisztribúció egyenlőtlenségeinek reprodukcióját eredményezik majd a megvalósulóban lévő részvételi folyamatok: a szociális városrehabilitációban érintett szegregátumok lakói, a mindhárom tőkefajta felhalmozásában hátrányban lévő kirekesztett társadalmi csoportok (Füzér, Monostori 2012), kevésbé lesznek képesek megerősíteni társadalmi tőke készleteiket, mint a magasabb társadalmi státuszú, eleve jelentős társadalmi tőke felhalmozással jellemezhető helyi értelmiségi és szakértői csoportok. Kutatásunk alábbiakban részletezendő eredményei pont ennek az ellenkezőjét támasztják alá: míg az értelmiség és a szakértői csoportok társadalmi tőkéje (elsősorban összekapcsoló társadalmi tőkéje) elhasználódott a részvételi folyamatok során, addig a keleti városrész szegregátumainak helyi társadalmában jelentősen erősödött mind az összekötő, mind az összekapcsoló társadalmi tőke, utóbbi a városi társadalom szélesebb, a szociális városrehabilitációs fejlesztési koalícióban érintett szereplői körében is. Ez az eredmény különösen annak a fényében figyelemre méltó, hogy a magyar társadalom

társadalmi tőke készletével és a részvételi folyamataival kapcsolatos vizsgálatok az összekötő társadalmi tőke általános gyengeségét, és a részvétel tipikusan alacsony szintjét állapítják meg (Utasi 2002, 2008, 2013): miért és hogyan sikerülhetett mégis érdemleges eredményekkel járó módon bevonni a szegregátumok helyi társadalmait és számos más városi szereplőt a szociális városrehabilitáció helyi fejlesztési koalíciójába? Elemzésünkben erre keressük a választ.

A kutatás módszere: A projektesített városfejlesztés négy modellje

Módszereinket tekintve esettanulmány megírására vállalkozunk, azonban vizsgálatunkat nem három részvételi városfejlesztési folyamat egyszerű narratív rekonstrukciójára és bizonyos szempontok szerinti összehasonlító elemzésére alapítjuk, hanem arra a négy ideáltípusra, amelyeket elméleti keretünk alapján már korábban kialakítottunk (Füzér 2013b): a közösségi fejlesztés modelljében, a kedvezményezett, illetve a kliensi modellben, valamint a politikai megszállás modelljében eltérő módokon kapcsolódik össze a társadalmi tőke három típusa a kollektív szereplők közötti interakciókban. Ideáltípusaink Max Weber módszertani megoldásának megfelelően nem empirikus törvényszerűségeket, avagy statisztikai összefüggéseket sűrítenek modellbe, hanem az elméleti keretünkben megfogalmazott szempontok szerint kialakítható együttműködési formák valóságban nem létezően tiszta modelljeit írják körül. A részvételi városfejlesztés együttműködéseinek négy modelljét azzal a céllal fogalmazzuk meg, hogy a vizsgált empirikus folyamatokat ezekhez az ideáltípusokhoz mérjük, leíró elemzésben számot adva arról, hogy az egyes folyamatok időszakról időszakra változóan melyik ideáltípussal írhatók le leginkább.

A *közösségi fejlesztés* modelljében a szereplők közötti együttműködéseknek önmagukat erősítő láncolatai alakulnak ki (ahogy azt a kortárs Európai Unióban idealizált részvételi forma, a közösség által irányított helyi fejlesztés elve is várja): az együttműködések felhasználják a szereplők általánosított interperszonális bizalmán alapuló összekötő társadalmi tőkét, valamint az intézményi bizalomra épülő összekapcsoló társadalmi tőkét és egyben meg is erősítik mindkét tőke fajtát. Például helyi polgárok önszerveződése a lakókörnyékük biztonságának növelésére („szomszédok egymásért mozgalom” típusú informális együttműködés) sarokpontja lehet a környékükön megvalósuló köztérmegújításnak is, hiszen a szomszédságban mozgósított összekötő társadalmi tőke révén nemcsak a helyiek biztonságérzete, hanem a lakókörnyezetüket érintő más kérdésekkel kapcsolatos véleményformálási, cselekvési és együttműködési képessége is megnő. A közösségi városfejlesztés modelljében problémamentes együttműködést várunk a partnerségek, az értelmiségi, illetve a szakértői csoportok, valamint a helyi élitek, a helyi projektosztály és a közsféra intézményi szereplői között. Az ilyen együttműködések fejlesztési koalícióvá állnak össze és alkalmasak többféle léptékű és jellegű városfejlesztési folyamat támogatására a tervezés, a megvalósítás és fenntartás fázisaiban.

Második modellünk, a *kedvezményezett* modell esetében elenyésző mértékű és kis jelentőségű részvételre számítunk: ebben a helyzetben a városfejlesztési projekteknek inkább „indikátor személyei” vagy „indikátor csoportjai” vannak, valós partnerségek helyett. A háttérben vagy a kiinduló összekötő társadalmi tőke alacsony koncentrációja áll, ami a városfejlesztési beavatkozások kedvezményezettjeinek alapvetően passzív, ill. parokiális politikai kultúrában gyökerező hozzáállásából adódik, vagy az eredetileg aktív csoportokat érintő demobilizációból. Ebben a modellben a helyi projektosztályt a helyi lakosokkal összekötő társadalmi tőke kialakulására nem kerül sor a részvétel csekély jelentősége miatt, míg

az összekötő társadalmi tőke mind a projektosztályon, mind a szakértői csoportokon belül erősödik, ahogy összekapcsoló társadalmi tőkénk is, ami a politikai elithez köti őket. A projektforrások kedvezményezettekhez való eljuttatása „szakmailag” hatékony módon történik, a kedvezményezettek csak felhasználóként vesznek részt a folyamatban, a fejlesztések a professzionális projektosztály és a projektek megvalósításában közreműködő szakértők kezében vannak.

A *politikai megszállás* modelljében a politikai elit elfoglalja a projektosztály pozícióit, megtörve annak összekötő és összekapcsoló társadalmi tőkét, hogy megerősítse saját összekapcsoló társadalmi tőkét választói, illetve a gazdasági elit irányába. A részvétel a választók mobilizációjának logikája alá rendelődik, a projektforrások pedig a politikai hatalmi pozíciók megszerzésnek és megőrzésének eszközévé válnak. A projektosztály és a szakértők szerepe a fejlesztések adminisztratív támogatására korlátozódik.

Végül a *kliensi* modellben a projektosztály jutalomként adományoz projektjavarokat (általa vagy a politikai elit által) kiválasztott klienseknek, ami szelektíven, a patrónus-kliensi viszonyok keretei között megerősíti ugyan az intézményesített interperszonális bizalmat, ugyanakkor alássa az intézményi bizalmat elsősorban a fiduciárius, azaz minden érintett iránt viselendő felelősség együttműködési normájának megszegése miatt. Ez a modell nem teszi lehetővé, hogy a projektosztály körében kialakuljon a hozzáértésen alapuló erős szakmai ethosz a részrehajlásra kényszerítő kontextuális nyomás miatt.

Kutatásunk esettanulmányai élnek a módszer nyújtotta lehetőségekkel:² komplex társadalmi helyzetek, folyamatok megragadására alkalmas tág megközelítésmódot alkalmazunk, a társadalomtudo-

² Megközelítésmódunk ezen a meta szinten is hasonló a társadalmi tőke három típusát elemzési szempontrendszerként a vidékfejlesztés területén Megyesi Boldizsár által esettanulmányokban alkalmazott módszerhez (Megyesi 2011, 2014), valamint az innovációs ökoszisztémák esettanulmányokkal történő vizsgálatához (Cook 2004, Edquist 2005, Lundwall et al 2002)

mányos kutatások többféle eljárását használjuk. Esettanulmányunk empirikus adatait az elemzett részvételi városfejlesztési folyamatok szereplőivel folytatott fókuszcsoportos,³ illetve személyes interjúk,⁴ a résztvevő megfigyelés,⁵ a folyamatokkal kapcsolatos dokumentumok⁶ és nyilvántartások elemzése,⁷ valamint az érintett társadalmi csoportokra vonatkozó 2001-es és 2011-es népszámlálási adatok adják.⁸

³ A fókuszcsoportos interjúkra 2013. novembere és 2014. júliusa között került sor, a városfejlesztési folyamatok következő szereplői csoportjaival: 2013.11.13-án a Városműhely szakmai csoport tagjaival; 2013.11.27-én a szociális városrehabilitációs folyamatban közreműködő szakemberekkel; 2014.01.20-án és 2014.04.28-án a városfejlesztési stratégiát tervező szakemberekkel; 2014.01.24-én a helyi projektosztály szereplőivel; 2014.06.18-án a városfejlesztési stratégiatervezéshez kapcsolódó partnerséget szervező szakemberekkel; 2014.07.11-én pedig a Városkooperáció szakmai csoport tagjaival.

⁴ Személyes interjúkat a Magyar Máltai Szeretetszolgálat community coach-ként is szerephez jutó szociális munkásaival készítettünk 2017. márciusában és áprilisában.

⁵ Résztvevő megfigyelésre egyrészt a Városkooperáció szakmai csoport működése során került sor: a csoport tevékenységeinek szervezése és megvalósítása személyes közreműködéssel zajlott 2011 és 2013 között. Résztvevő megfigyelőként jelen voltam továbbá a városfejlesztési stratégia alkotás partnerségi rendezvényein is 2014 során (egyetlen alkalom kivételével).

⁶ A folyamatok közben keletkezett elektronikus és papír alapú dokumentumokat a kutatás során folyamatosan gyűjtöttem, az események és a szereplői körök rekonstruálása ezen alapul, kivéve az Európa Kulturális Fővárosa programot, amelynek esetében a folyamatot több szereplő is dokumentálta (Takáts 2011, Tarrósy 2011, Somogyi, Czako 2010), illetve elemző munkák is születtek róla (Somlyódi 2010, Tuka, Glied, 2014).

⁷ A Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa Program önkénteseiről vezetett nyilvántartáshoz a Baranya Megyei Önkéntes Centrum közreműködésével kaptunk hozzáférést – köszönöm a szervezet együttműködését (személy szerint Knyihár Éva és Földesi Ágnes készségességét), valamint kutatási asszisztensem, Elekes Tamás munkáját a kimutatások elkészítésében. A Pécs keleti városrészében folyó közösségi tevékenységekről vezetett nyilvántartáshoz a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Pécs Csoportja közreműködésével kaptunk hozzáférést – köszönöm a szervezet együttműködését (személy szerint Csonkáné Utasi Katalin és Brettner Zsuzsanna készségességét) valamint kutatási asszisztensem, Erát Dávid munkáját a kimutatások elkészítésében.

⁸ A pécsi szegregátumokra és a foglalkozási szerkezetre vonatkozó népszámlálási adatszámítást az OTKA PD 104150 kutatási projektben nyújtott támogatás tette lehetővé.

AZ EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA PROGRAM VÁROSFEJLESZTÉSI FOLYAMATA, 2003-2012

Miután a poszt-szocialista átalakulás első, neoliberális piacositással fémjelzett évtizede a helyi gazdaság megroppanását hozta magával, az ezredfordulós Pécs helyi városi szereplői érthető módon nagy várakozással tekintettek az európai uniós csatlakozási folyamat keretében megnyíló fejlesztési forrásokra. A projektesített redisztribúció korszaka kezdte felülírni a piacosítás évtizedének tőke nélküli kapitalizmusát. Az ezredfordulótól kezdve erőteljesen érvényesülni kezdett az uniós fejlesztési források megszerzésének kvázi piaci logikája, illetve ezzel párhuzamosan az új átalakulást városi és regionális léptékben rendszerszerűen is megragadni kívánó fejlesztési stratégiák közszereplők műhelymunkájában történő kidolgozása. Az uniós városfejlesztési források megszerzésének korai sikereire példa a városi vízvezetékrendszert megújító ISPA projekt,⁹ illetve a pécsi világörökségi zóna városmegújítási projektje.¹⁰ Az uniós forrásokkal tervező városfejlesztési stratégiák közül pedig kiemelkedik a 2004-ben elkészült Ökováros – Ökorégió Program,¹¹ amely a fenntarthatóság elvének jegyében született, illetve a 2005-ben elkészült Pólus Program,¹² amely a helyi és regionális egészségipar,

⁹ Az előcsatlakozási alapok egyike, az ISPA forrására 2001-ben benyújtott sikeres pályázat nyomán 5.756.000.000 Ft-ból valósult meg a nagyszabású víz- és csatornahálózat építési infrastrukturális projekt Pécssett. A pályázat megírása és a projekt menedzsmentje is a városházán zajlott, Kovács Katalinnak és a köré szerveződött ISPA csoportnak volt központi szerepe a folyamatban.

¹⁰ Az egyik legelső uniós forrásra (ROP) 2004-ben sikeres pályázatot nyújtott be a Pécs/Sopianae Örökség Kht., amelynek keretében 1.500.000.000 Ft-ból újultak meg a pécsi világörökségi zónához kapcsolódó területek.

¹¹ Elérhető: <http://logoweb.pecs.hu/download/tajekoztatok/okovaros2012.pdf>.

¹² Elérhető: <http://gov.pecs.hu/download/index.php?id=233755>.

környezetipar és kultúraipar területein képzelte el a helyi gazdasági fejlődést az uniós fejlesztési forrásokra alapozva.¹³ Visszatekintve, igen sikeres léptékváltásként értelmezhető az a fordulat, hogy az Európa Kulturális Fővárosa program projektjei keretében megvalósuló kulturális beruházások Közép-Európa egyik legnagyobb európai uniós fejlesztési forrásból finanszírozott funkcióbővítő városrehabilitációs akciójává tették a pécsi programot, amely megújította a város kulturális közintézményeinek nagy részét, és teret nyújtott a kulturális főváros év hazai és európai viszonylatban is jelentős programsorozatának. Elemzésünkben ennek a fordulatnak a hátterét és következményeit vizsgáljuk városfejlesztési modelljeink segítségével. A mellett érvelünk, hogy míg a kulturális főváros cím elnyeréséért folytatott verseny időszaka alapvetően a közösségi fejlesztés modellje mentén értelmezhető, addig a városfejlesztési projektek, illetve a kulturális főváros év programjainak tervezése és megvalósítása a kedvezményezett modellel írható le. Az átalakulásból levonható következtetésekre a másik két részvételi városfejlesztési folyamattal való összevetésben térünk majd ki.

Közösségi fejlesztés az Európa Kulturális Fővárosa címért folyó verseny időszakában, 2003-2005

A projektesítés hatásainak hazai viszonylatban korai és rendkívül intenzív kibontakozását hozta magával az ezredforduló utáni időszak Pécsen: mint valamely természetes laboratóriumban, Pécs esetében különösen éles fénytörésben lehetett nyomon követni a

¹³ A projektesítés strukturális jelentősége miatt más kutatásunk fókuszusa, mint „város-tervezés szociológiáját” megvalósító munka, ahol a szerzők azt vizsgálják, hogy „a várostervezésnek milyen szerepe volt a századfordulón, a szocializmus idején, és milyen hatása van manapság a főváros térbeni-társadalmi szerkezetének alakításában” (Csanádi et al. 2010a, 2010b). Kérdésfelvetésük középpontjában a fővárosi térség kapitalizmusnak, piaci szereplőknek való kitettsége áll – nem a jelen munkában fókuszba helyezett projektesített redistribúció kontextusa.

projektesítéssel összefüggésbe hozott társadalmi és politikai átalakulásokat. Érvényesült az európai projektesítési folyamatokban megtapasztalt felértékelődése a legkülönbözőbb tudásoknak (Csurgó, Kovách, Kucerova 2007, 2008), kialakultak a kulturális tőke konverziójának strukturális feltételei. A helyi értelmiség igyekezett élni a projektesített redisztribúció keretei között megnyíló befolyás gyakorlásának lehetőségeivel: kulturális tőkéjét ugyanannak az értelmiségi ethosznak megfelelően (Bozóki 1999; Körösi 2000) konvertálta összekapcsoló társadalmi tőkére, ahogy azt korábban a racionális redisztribúció ideológiája mentén tette az 1960-as és 1970-es években (Konrad, Szelényi [1978] 1989), majd amikor teret engedett a neoliberális ideológia globálisan dominánssá vált eszméinek a hazai rendszerváltás korszakában az 1990-es években (Eyal, Szelényi, Townsley, 1998; Böröcz, 1999). A helyi értelmiség számára a hazai és európai perifériáról a hazai és európai centrumokhoz kínált csatlakozási lehetőséget az Európa Kulturális Fővárosa cím, amelynek 2010-es évre történő elnyeréséért már 2004-es uniós csatlakozásunk évét megelőzően versenybe indultak. A város egészének sorsáért aggódó, kiútkereső városi értelmiség aktívan kereste a döntéshozókkal való együttműködés, a befolyásszerzés módozatait, miközben a helyi demokrácia intézményi pozíciótól, az önkormányzati képviselőségtől, a városvezetői pozícióktól jórészt távol tartotta magát. 2003-ban az Echo című pécsi kritikai folyóirat estje, illetve a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja adott otthont a helyi értelmiség önszerveződésnek, illetve a döntéshozókkal való kapcsolatépítési kísérleteknek (Somlyódi 2010: 34-36). 2004-ben a helyi és országos véleményformáló sajtóban, valamint folyóiratokban igyekezett befolyást gyakorolni a helyi értelmiség (Takáts 2004, 2005b), amelynek összekötő társadalmi tőkéje a cím elnyerésnek konkrét előkészítéseként értelmezett konferenciában is megnyilvánult (Takáts 2011: 14-35).¹⁴ „A konferencia

¹⁴ Európa magyar kulturális fővárosa -- A pécsi pályázat. (2004. október, szervező: Takáts József kurátor, Európa Ház).

volt a fő fegyverünk” fogalmazott az egyik szereplő a fókuszcsoporthoz interjúk egyike során.¹⁵ A helyi értelmiség kulturális tőkájének, illetve összekötő társadalmi tőkájének konverziójaként értelmezhető az összekapcsoló társadalmi tőke erősödése a helyi szereplők között, amely az értelmiségiek pályázatíróvá válásában is teste öltött.¹⁶ A városvezetés a pályázatíró kabinet és iroda (Somlyódi 2010: 49; Takáts 2011: 36-47, 52-67) keretében intézményileg is kooptálta az informális értelmiségi önszerveződést, kialakítva egy viszonylag széles körű helyi fejlesztési koalíció kereteit a cím elnyeréséért folyó verseny 2004 ősztől 2005 ősziig tartó időszakában. *A Határtalan város* című magas színvonalú pályázati dokumentum (Takáts 2005a) alapján, és a fővárosi, illetve nemzetközi értelmiség támogatása (Takáts 2011: 102-103, Somlyódi 2010: 74)¹⁷ mellett elnyert Európa Kulturális Fővárosa 2010 cím odaítélése után a helyi értelmiség igyekezett fenntartani a kialakulóban lévő fejlesztési koalíciót (Glied 2014). Kulturális és összekötő társadalmi tőkéje befektetése révén¹⁸ azon volt, hogy a megelőző években megerősödött összekapcsoló társadalmi tőke a pályázati kabinetet felváltó új szervezeti formában testesüljön meg.¹⁹

¹⁵ Fókuszcsoporthoz interjú 2014.07.11-én a Városkooperáció tagjaival. Interjúalanyom a következő konferenciákra utalt (Ágoston et al. 2011: 7): Régió vagy provincia? (2005. június, szervező: Pécs2010 Kabinet); Kultúra, város, fejlesztés (2006. január, szervező: Dél-Dunántúli Építészakadémiája); Város, tér, pozíciók (2006. június, szervező: Kultúra 2010 Társaság); A kulturális városnegyed mint városfejlesztési stratégia (2006. november, holland-magyar szimpózium); Várostervezés, városfejlesztés, városmenedzselés (2006. november, szervező: Kultúra 2010 Társaság).

¹⁶ A pályázatok megírásában személy szerint is közreműködött Takáts József, Tarrósy István, Szalay Tamás, Szokolai Zsolt és Patartics Zorán.

¹⁷ A Jelenkor című folyóirat 2005 szeptemberi számában a hazai értelmiség kiállt a pécsi pályázat mellett (Somlyódi 2010: 74).

¹⁸ A Kultúra 2010 Társaság 2005 novemberében alakult meg 22 értelmiségi taggal (Somlyódi 2010: 86).

¹⁹ Az Építészeti és Városcarculati Tanács 2006 márciusában alakult meg hét értelmiségi taggal és a 2006-os évben működött (Somlyódi 2010: 86).

Kedvezményezetti fejlesztés a Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa programsorozat és a városfejlesztési projektek időszakában, 2006-2012

A kulturális főváros cím elnyerésével párhuzamosan mind országos, mind helyi szinten nagy jelentőségű átalakulás következett be: az európai uniós fejlesztési források 2007-2013-as időszakának közeledtével a hazai projektesítési folyamatok teret nyitottak a projektosztály felemelkedésének (Kovách 20107, Kovách, Kucserova 2006, 2009). 2006 közepén megalakult a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség, amely egészen 2014-ig az uniós források hazai felhasználásnak központi szereplője maradt (Mezei 2015, 2016), ezzel párhuzamosan helyben pedig megalakult a Pécs2010 Menedzsment Központ, amely 2010-es névváltoztatását követően Pécsi Városfejlesztési Nonprofit Zrt. néven is megmaradt az uniós fejlesztési források helyi felhasználása központi szereplőjének. A projektosztály fontos szereplője lett az 1998-ban megalakult Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség is, amely 2016-ig működött közre az uniós források menedzselésében. Az új korszak nyitánya, a kedvezményezetti modellel leírható kulturális infrastrukturális fejlesztési projektek és nagyszabású kulturális programok időszaka (2006-2012) egy olyan eseményhez is hozzákapcsolható, amely szimbolikusan lezárta a közösségi fejlesztés modellje keretében értelmezhető együttműködések. 2006 szeptemberében írták ki²⁰ a köztérfejlesztési projektek infrastrukturális beruházásait az akkori szándékok szerint előkészítő, „Az én Kulturális Fővárosom” című pályázatot, amelynek keretében 362 javaslatot dolgoztak ki helyi polgárok és civil szervezetek, a zsűri pedig ezek közül 65 elképzelést díjazott is (Somlyódi 2010: 113, Szijártó 2010a, 2010b). A kedvezményezetti modellre jellemző módon egyetlen ötlet sem valósult

²⁰ A kiírás kezdeményezője az Építészeti és Városcarculati Tanács volt (Szijártó 2010a: 14, Szijártó 2010b: 313).

meg a köztérmegújítás projektjei keretében,²¹ azonban a 2011-ben lezárult kivitelezések után, a felhasználói szerepkört hangsúlyozó „köztérfejlesztési akciókra” pályázatot írtak ki 2012-ben.²²

2006-tól a projektosztály kialakulásának és befolyása növekedésének korszaka köszöntött be országos és helyi szinten is. Az alakulóban lévő második Nemzeti Fejlesztési Terv a fejlesztési források elosztásának stratégiai irányait jelölte ki a 2007-2014-es időszakra vonatkozóan, így az EKF cím elnyerésére megalkotott pályázati anyagokban körvonalazott városfejlesztési stratégiát és annak forrás igényét be kellett illeszteni az országos fejlesztési térképre – az összehangolás kivitelezésében, a fejlesztési projektek pályázati kiírásainak specifikálásban a központi és a helyi projektosztálynak volt kulcsszerepe (Somogyi 2010: 274). A források tényleges fejlesztési projektek formájában történő megszerzésére a Pécs2010 Menedzsment Központ intézményi keretei között formálódó helyi projektosztálynak²³ elő kellett készítenie a

²¹ Pedig később a konkrét köztérhez köthető ötleteket csatolták az építészeti tervpályázatok dokumentációjához, de a tervezőket nem kötötték a díjnyertes javaslatok. (Szijártó 2010).

²² Közterek és parkok újjáélesztése II. ütemhez kapcsolódó köztérfejlesztési akciók a Belvárosban és Unránvárosban. Vö. Projekt adatok, Melléklet. A megvalósító az Urbanista Konzorcium volt: PM3 Kft., Urbanista Kft.

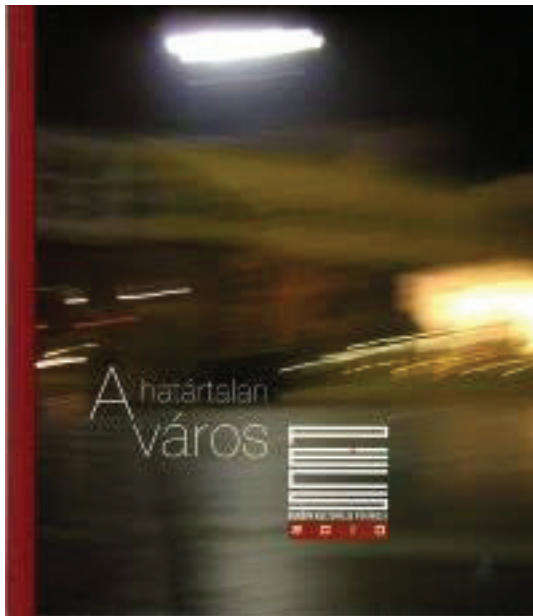
²³ A Pécs2010 Menedzsment Központból 2010-ben Pécsi Városfejlesztési Zrt. névre váltó szervezet egészen 2012-ig nem rendelkezett internetes oldallal, és a mai napig nem tünteti fel munkatársai nevét: <http://www.pvfzrt.hu/>. Az oldalon közzétett közhasznúsági nyilatkozatok és az EKF-et elemző irodalom alapján elmondható, hogy a kulturális főváros projektjeinek megvalósítása időszakában nagyjából projektenként 3 főt, azaz kb. 15 főt tett ki a munkatársak száma (Kovács 2011: 108), amely 2011 és 2015 között sem haladta meg 20 főt. A mindenkori felsővezetők neve leginkább az őket övező médiafigyelem miatt ismert (időrendben: Tarrósy István, Kiss Tibor, Mészáros András, Ruzsa Csaba) (Somlyódi 2010: 196-197), míg az operatív vezetésben szerepet játszó szakemberek, a helyi projektosztály legnagyobb befolyással bíró tagjai a háttérben maradtak az EKF időszakában és a mai napig vezetik az immáron Pécsi Városfejlesztési Nonprofit Zrt. néven működő társaságot: Merza Péter, Egry Dóra és Mikes Éva.

projekteket, hatástanulmányokkal, építészeti tervpályázatokkal, az új épületekre vonatkozó nemzetközi tervpályázatokkal, valamint meg kellett írniuk magukat az uniós pályázatokat is. Az uniós pályázatok feladata immáron nem az volt, hogy meggyőző fikcióként érvényesüljenek: a projektosztály „anyanyelvére,” a pályázati dokumentációk technokrata nyelvezetére kellett lefordítani a címet elnyerő dokumentum egyszerre emelkedetten irodalmias és hatásosan zsurnalisztikus megfogalmazásait. Ennek a projektelőkészítő munkának a jelentőségét ismerte el a politikai elit, amikor a munka finanszírozásához szükséges forrásokat a kormány 2006 szeptemberében a helyi projektosztály rendelkezésére bocsátotta (Somlyódi 2010: 97, Somogyi 2010: 275).

1. sz. ábra: Az Európa Kulturális Fővárosa program logója

2. sz. ábra: Az Európa Kulturális Fővárosa pályázat kötetének címlapja

3. sz. ábra: A Pécsi Városfejlesztési Nonprofit Zrt. logója

Az EKF-es projektesítés folyamatában a fejlesztési projektek olyan jelenőségre tettek szerint, hogy a város fejlesztési stratégiái is rendre alárendelődtek a kulturális főváros projektjeinek (Faragó 2011: 62-64): a Határtalan városban megfogalmazott kulcsprojekt víziók, a Pólus Program, a Dél-dunántúli Regionális Operatív Program és Nemzeti Fejlesztési Terv mind igazodtak a hatástanulmányok és megvalósíthatósági tanulmányok nyomán konkrétabbá váló fejlesztési projektekhez. Sőt mi több, kötelező projekt mellékletként készült el 2008-ban Pécs első Integrált Városfejlesztési Stratégiája, és annak melléklete az Antiszegregációs Terv is – két olyan dokumentum, amelyeket széles körű részvételi folyamat keretében kellett volna létrehozni (Városfejlesztési Kézikönyv 2007, 2009). A projektesítés ereje azonban felülírta ezen elveket: a megvalósíthatósági tanulmányt készítő fővárosi és globális tanácsadó cégek konzorciuma²⁴ a pécsiek helyett „legyártotta” a pályázati mellékletként funkcionáló stratégiákat is.²⁵

A városi kormányzás igyekezett lépést tartani az új hatalmi központként működő országos, regionális és helyi szinteket is átfogó projektosztály működésével, de a sűrűn változó vezetői

²⁴ Pécs2010 Konzorcium: COWI Magyarország, DHV Magyarország, Econo Consult, Ernst&Young, Ex Ante Tanácsadó Iroda.

²⁵ A 2008-as IVS elérhető a gov.pecs.hu/download/tajekoztatok/ivs/pecs_IVS_egyezt_v5.pdf címen, a 2008-as ASZT elérhető a gov.pecs.hu/download/tajekoztatok/ivs/pecs_aszt.pdf címen.

szintű intézményi megoldások (Kovács 2011: 104-105; Kunszt, Vadál 2014) nemcsak elbizonytalanították, de gúzsba is kötötték a hagyományos kormányzati, önkormányzati és helyi politikai szereplőket, mintegy felerősítve ezzel a projektosztály akcióképességét. A fejlesztési projektek menedzsmentjének hagyományos városközi hivatali rendszerében történő megtartása pedig nem merült fel reálisan, hiszen a kulturális fővárosok eddigi tapasztalatai alapján elkülönített menedzsment szervezetet javasolt minden dokumentum és az elemzők is (Pálné 2011: 42-6), továbbá a korábban kezelt fejlesztési források terén beálló léptékváltás is indokolta a fejlesztések elkülönített menedzsment szervezetbe történő kiszervezését (Kovács 2011: 94, 105-108).

Összességében tehát a projektosztály kezében összpontosultak a 2007 és 2010 közötti időszakban beruházási programmá szűkülő európai kulturális fővárosa program számai, amelyek öt, egyenként is többmilliárdos DDOP projekt keretében valósultak meg.²⁶ A beruházásokra a projektek ütemezése szerint 2008.11.28 és 2011.11.30 között került sor 34,6 milliárd Ft költségvetéssel, időben és térben rendkívül koncentrált beavatkozás-folyamként: 31 hektár köztér újult meg, 44 ezer négyzetméter új kulturális tér jött létre, létrehozásuk során több mint 50 közbeszerzési eljárásra és majdnem száz hatósági engedélyre volt szükség (Kovács 2011: 98-100).

Számos helyi értelmiségi tevékenyen bekapcsolódott a kulturális beruházások folyamataiba, de immáron a kedvezményezett modellel jól leírható szerepkörben: a tervpályázatok bíráló bizottságainak szakértőiként, illetve – ami sok helyi építész számára emlékezetes kihívás maradt – építészeti tervek alkotóiként.²⁷ Ebben a projekte-

²⁶ Az Európa Kulturális Fővárosa program projektjeinek adatait és a helyszínek térképi ábrázolását lásd a Mellékletben.

²⁷ A város fejlesztési folyamataiba történő bekapcsolódásra vonatkozó fókuszcsoporthozos interjú kérdésre a helyi építészek elsősorban – és bizonyos esetekben kizárólag – az EKF tervpályázatokon való részvételt említették. Fókuszcsoporthozos interjú a Városműhely tagjaival, 2013.11.13-án.

sített kontextusban tehát szigorúan szakmai alapú részvétetről, nem a közösségi fejlesztés szereplőiként való (újra)bekapcsolódásról volt szó. 2006 decemberében kiírták a Tudásközpont és a Kodály Központ nyílt, titkos nemzetközi tervpályázatait (Somogyi 2010: 42-61, 63-81). 2007 során a köztér megújítások közül az egyik Belvárost érintő tervpályázatot írták ki (Somogyi 2010: 118-127), illetve a Tettyére, Uránvárosra és Megyer városrészre vonatkozókat (Somogyi 2010: 190-209, 220-231, 232-243), továbbá a Nagy Kiállítótér projekt tervpályázatát (Somogyi 2010: 162-183). Végül 2008-ban sor került a Zsolnay Negyed (Somogyi 2010: 82-103), az EKF városrész (Somogyi 2010: 104-115), a Széchenyi tér (Somogyi 2010: 144-161), az Indóház környéke (Somogyi 2010: 128-137), valamint Meszes városrész köztér megújításának tervpályázati kiírására is (Somogyi 2010: 210-119). A zsűrikben minden esetben szerepet kaptak helyi építészek és a beruházás jellegétől függően esetenként más szakmák helyi képviselői is. Ugyanakkor az erőviszonyokat jól tükröző módon, a testületekben szerepeltek a projektosztály helyi, regionális, vagy országos szintű szervezeteinek, a Pécs2010 Menedzsment Központnak, a Dél-dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökségnek, vagy a Nemzeti Fejlesztési Ügynökségnek a munkatársai, valamint a helyi és országos politika, illetve szakmai közigazgatás képviselői (Somogyi 2010: 44, 64, 84, 106, 120, 130, 146, 164, 192, 212, 222, 234).

Az újonnan létrehozott infrastruktúra mentén kialakult új kulturális intézményrendszer, főként a Zsolnay Negyed, a Kodály Központ és a Pannon Filharmonikusok fenntartásának központi kormányzati forrásokból történő biztosítása²⁸ logikus következménye volt a kedvezményezett modelltől való fogantatásuknak: a kulturális fővárosnak „járó” infrastrukturális beruházások nem a helyi működtetők, felhasználók fejlesztési koalíciójának együttműködési teréből nőttek ki, külső erőforrások becsatornázása a „megkapott” infrastruktúra működtetésébe kézenfekvő lépésnek bizonyult.

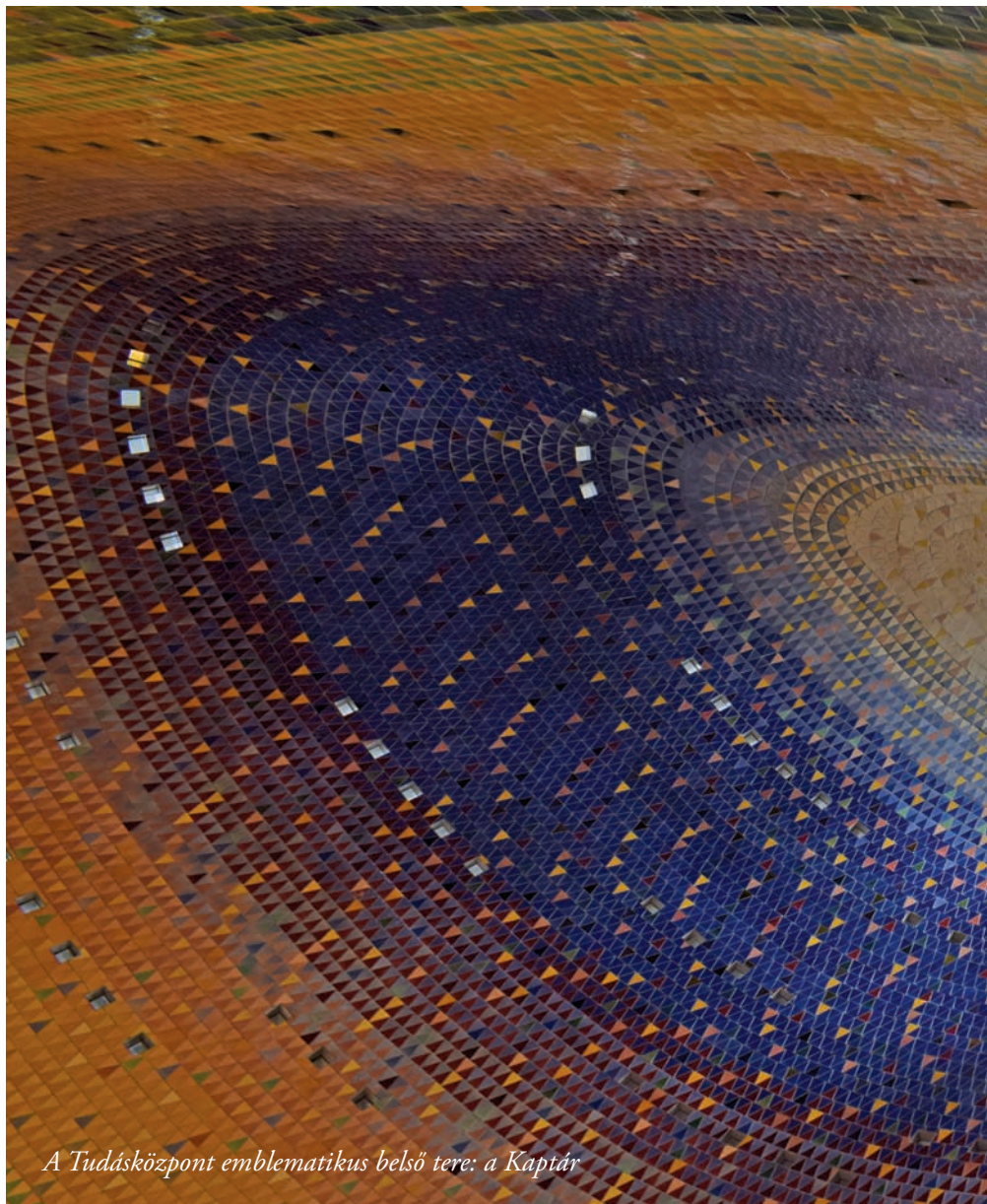
²⁸ A központi kormányzati fenntartásra időlegesen lobbitevékenység eredményeként, majd 2016-tól a Modern Városok Program keretében került sor.

*Az Európa Kulturális Fővárosa program keretében megépült
új kulturális terek*

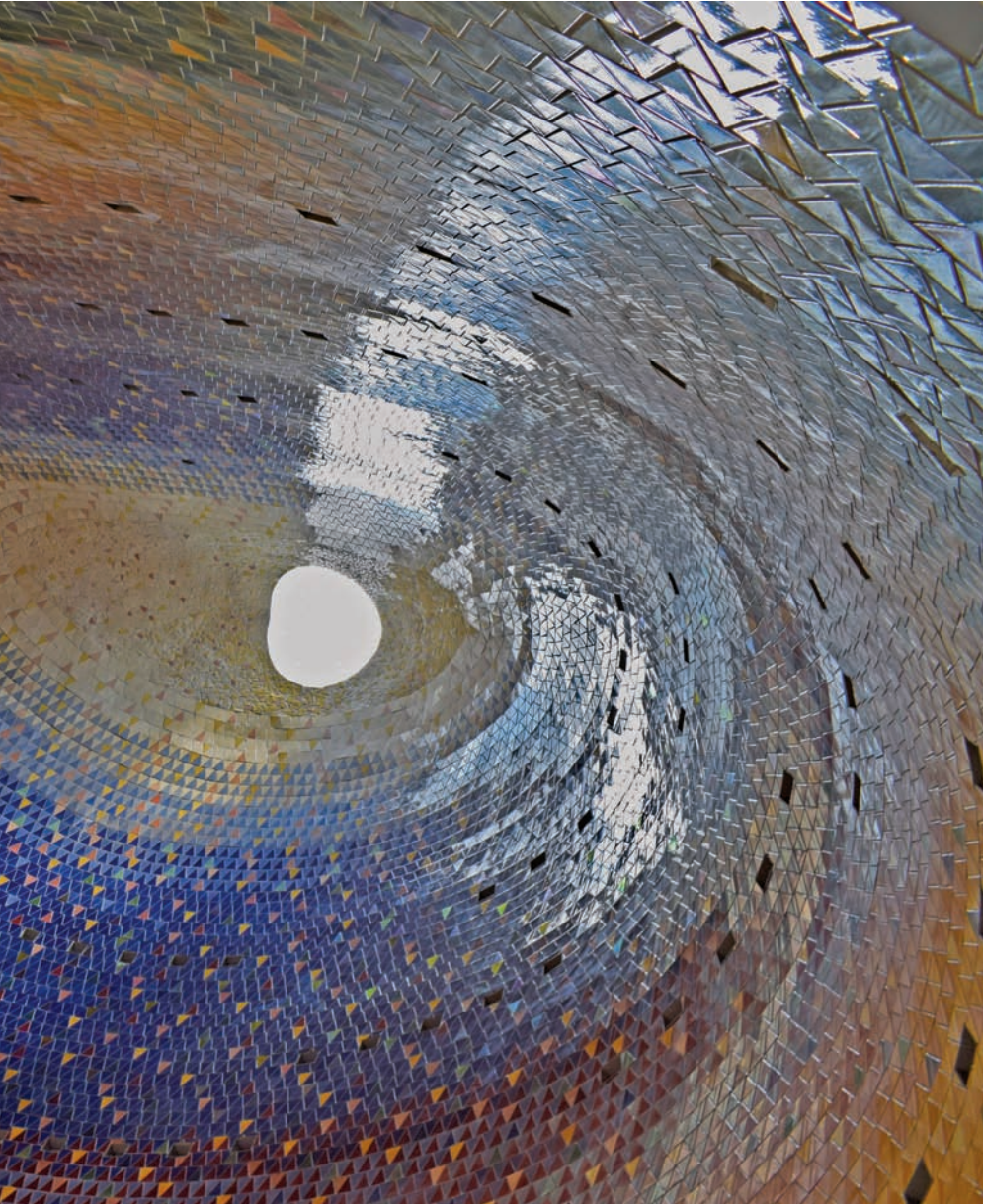
4. sz. ábra: Dél-dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont

A Tudásközpont emblematikus belső tere: a Kaptár

5. sz. ábra: Kodály Központ

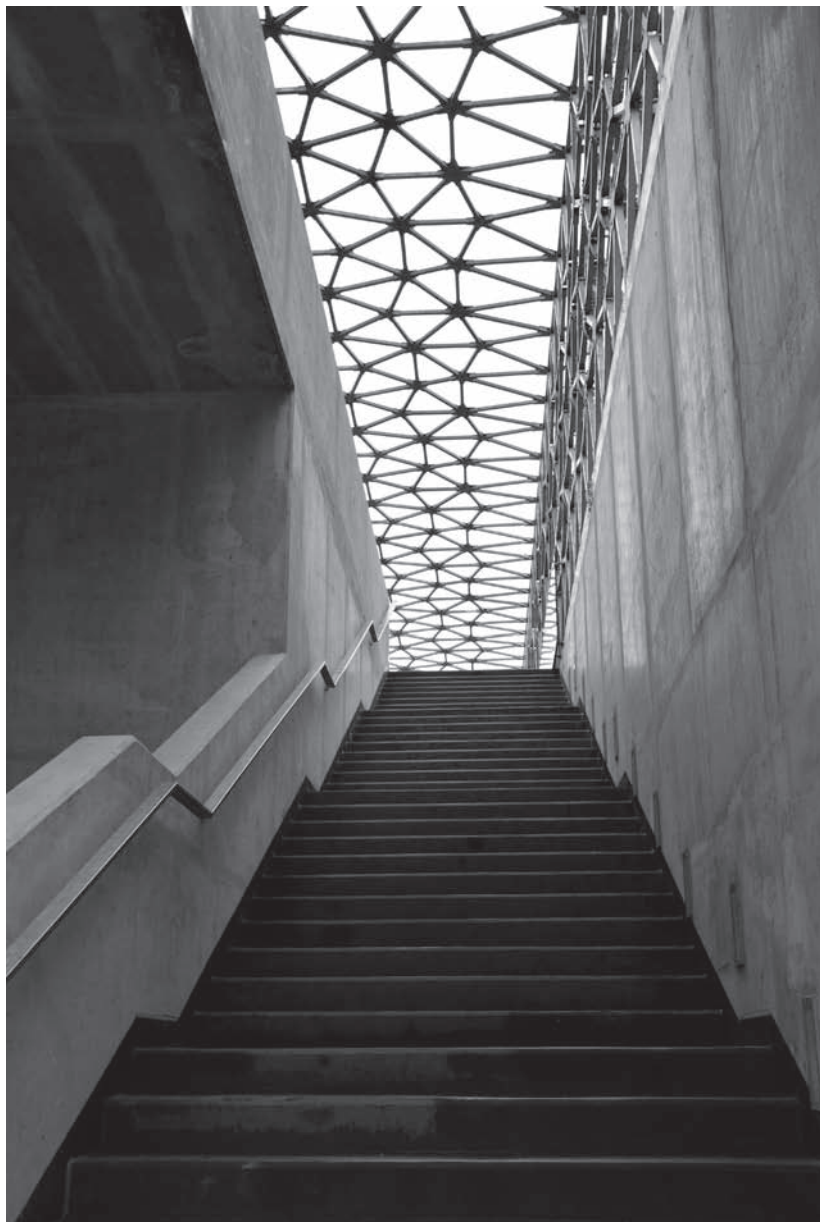
6. sz. ábra: Zsolnay Kulturális Negyed

Az Európa Kulturális Fővárosa program keretében megújult közterek

7. sz. ábra: Széchenyi tér és környéke

8. sz. ábra: Tettye

9. sz. ábra: Uránváros

10. sz. ábra: Indóház tér és vasútállomás

Az Európa Kulturális Fővárosa program másik nagy terepe, a 2010-es kulturális főváros év és a felvezető évek programjainak sorsa is minden tekintetben magán viselte a kedvezményezetti modell jegyeit. A *Határtalan város* pályázati koncepció elképzelése, a helyi és az európai centrumok kultúrájának összekapcsolódása, nem valósult meg sem a felvezető évek, sem a főváros év alatt: a fővárosból, a Hungarofest Nemzeti Rendezvényszervező Nonprofit Kft. által szervezett, helyben szolgáltatott programok fogyasztóivá váltak a pécsiek is, turistaként saját városukban. A kulturális programokon túlmenően az EKF marketingjére fordított forrásokat is a Hungarofest Kht. kezelte, így helyi szereplők helyett a fővárosi rendezvényszervező cég személyi állománya és szervezete gyarapodott az EKF programok lebonyolítása révén szerzett tapasztalatokkal (Somlyódi 2010: 155-158, 182-185; Ágoston et al. 2011: 10). A kedvezményezetti modell logikájának feleltethető meg a 2009 végén kiírt civil pályázatból EKF programokat megvalósító mikro projektek sora (Somlyódi 2010: 186-187; Tarrósy 2011), illetve a 2010-es kulturális főváros évre felfutó önkéntes program is:²⁹ rengeteg idő- és energiaráfordítással, sok helyit megmozgattak meg ezek a kezdeményezések, de nem írták felül a profi fővárosi rendezvényszervezők és marketingesek pécsi produkciójában megnyilvánuló erőviszonyokat.

Az Európa Kulturális Fővárosa program városfejlesztési folyamatának elemzéséből kiemelhető, hogy az első, 2003 és 2005 közé eső időszakban a fejlesztési koalícióvá szélesedő együttműködés erőteljes összekapcsoló társadalmi tőke építéssel járt együtt, ami

²⁹ A Baranya Megyei Önkéntes Centrum adatszolgáltatása alapján 2010-ben havonként változó létszámban vettek részt önkéntesek promóciós és program lebonyolítást támogató tevékenységekben: számuk 128 és 358 fő közé, tevékenységük összesített óraszámja pedig 411 és 1716 óra közé esett havi bontásban, azaz átlagosan 250 önkéntes, átlagosan 1000 órát fordított a kulturális főváros év programjainak lebonyolítására.

a projektesítés felülkerekedésével (2006-2012) a projektosztály és egyes szakértői csoportok (főként az építészek) összekapcsoló társadalmi tőke építésére szűkült le és együtt járt az eredetileg aktív csoportok intézményi bizalmának megrendülésével, részvételük ellehetetlenülésével. A szélesebb társadalmi csoportok partnerségi programokba történő bevonására alkalmas fejlesztési koalíció felbomlásával nem volt reális esély arra, hogy a városfejlesztési folyamat második időszakában, 2006 és 2012 között valós eredményekkel, hatással bíró módon kerüljenek megszólításra és bevonásra a fejlesztésben érdekeltséggel rendelkező városi szereplők. Az infrastrukturális nagyprojektek mellett felnövő kisebb léptékű projektek keretében megvalósított partnerségi programok elsősorban a projektek indikátorait teljesítették, nem változtattak a résztvevők alapvetően kedvezményezetti státuszán, nem tették őket az Európa Kulturális Fővárosa program városfejlesztési folyamatának alakítóivá.

A PÉCS2030 VÁROSFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ ÉS A PÉCS2020 INTEGRÁLT TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI STRATÉGIA TERVEZÉSI FOLYAMATAI, 2011-2014

Az Európa Kulturális Fővárosa program esetében, ahogy azt az előző fejezetben láttuk, bekövetkezett a közösségi fejlesztés sok vonását magán viselő folyamat felülírása a kedvezményezett modell keretében értelmezhető együttműködésekkel, ami együtt járt az aktív szereplők, főként az értelmiségi csoportok nagy részének demobilizálódásával. Azonban az intézményi bizalom megroppanása, az összekapcsoló társadalmi tőke elhasználódása nem érvényesült kivétel nélkül minden értelmiségi vonatkozásában. A hazai és helyi építész szakma számos alkotója a kulturális főváros infrastrukturális beruházásainak nemzetközi tervpályázataiba tevőlegesen is bekapcsolódott zsűritagként, tervezőként, a közvélemény alakítójaként és a beruházások értékelőjeként a nyilvánosság fórumain. Ennek az alapvetően szakmai, építész, urbanista bevonódásnak a nyomvonalán bontakozott ki az értelmiségi befolyásszerzés két új terepe az EKF-et követő időszak városfejlesztési folyamatainak stratégia alkotási tevékenységeit illetően.

Közösségi fejlesztés a városfejlesztési stratégia alkotási folyamatokban, 2011-2012

Az egyik kezdeményezés kis túlzással „egyszemélyes vállalkozásnak” tekinthető: az építész Patartics Zorán, az EKF egyik értelmiségi kulcsfigurája, a sikeres pályázati koncepció egyik szerzője, saját szervezésben és menedzselésben ajánlotta a legkülönbébb sze-

replők figyelmébe alkotását, a FAL című internetes portált.³⁰ Már 2010 szeptemberében a hozzászólás, értékelés, véleménynyilvánítás virtuális, ámde névvel vállalt fórumaként határozta meg a felületet, amely az EKF év lecsengésével nyomban áthelyezte hangsúlyait a Pécs2010 programról a Pécs2030 városfejlesztési stratégiára, és a város jövőképeinek alakításában szánt szerepet a virtuális térben szabadon formálható szövegeknek (Tarrósy, Komlósi 2014: 136, Glied 2014: 198). A FAL virtuális terét szóbeli diskurzusra alkalmas fizikai térrel is kiegészítette az építész: Kis Esti Viták címmel erősen moderált kerekasztal beszélgetéseket szervezett, melyek eredményeit visszacsatolta azok számára is, akik a virtuális térben csatlakoztak a vitákhoz. A kezdeményező aztán 2012-ben tagja lett a Pécs2030 városfejlesztési stratégia megalkotásával megbízott első tervezői körnek, így ebben az időszakban a szakértői tervezési folyamat egyfajta társadalmasítójának a szerepét öltötte magára: új oldalt indított a FAL virtuális térében (www.pecs2030.afal.hu címen) és újabb Kis Esti Vita sorozatot szervezett a Művészetek és Irodalom Házában, az értelmiségi viták hagyományos valóságos városi térében. A tervezői kör változása után is törekedett az internetes oldal arra, hogy napirenden tartsa a városfejlesztési stratégiák kérdését, új rovat is indult „méjl-INTERJÚK” címmel, de 2013 őszére végképp erodálódott az egyik legmotiváltabb, összekötő és összekapcsoló társadalmi tőke befektetése révén legelkötelezettebb pécsi értelmiségi intézményi bizalma és felfüggesztette az oldal működését.³¹

³⁰ www.afal.hu

³¹ A kezdeményezés azonban, ha csak egy nagyon szűk terepen is, még ma is létezik: az internetes oldal lezárása után, az azzal párhuzamosan üzemeltetett közösségi média oldalon még mindig osztt meg EKF-hez kapcsolódó híreket Patartics Zorán: <https://www.facebook.com/EKFFal/>

11. sz. ábra: A FAL című internetes fórum logója

Az értelmiségi önszerveződés másik terepének háttérében is építészek álltak: a Dél-Dunántúli Építész Kamara Építészet és Kontextus (ÉK) elnevezésű 2010-es programsorozata³² a kulturális főváros év építészeti tapasztatait megvitató konferenciákat, kiállításokat és kiadványokat³³ ölelt fel. Az építész szervezők, Horváth András és Bencze Zoltán, az évadot követően más szakmák képviselői és az üzleti élet irányába is nyitottak 2011-től: először Építészet Kontextus és Gazdaság (ÉKG) elnevezéssel,³⁴ majd röviddel ezután Városkooperáció néven kezdték el megszervezni a „a városi tér alakítását befolyásoló folyamatok társadalmi és szakmai fórumát.”³⁵

³² <http://www.ek2010.hu/>

³³ A kezdeményezés keretében valósult meg az EKF építészeti teljesítményét dokumentáló Köz-Tér-Köz (Somogyi-Czakó 2010) című kiadvány is. Az ambiciózus munka a győztes EKF pályázati könyv, a Határtalan város esztétikáját, alakját idézi, de a 2005-ös meggyőző fikcióval szemben már a 2010-es kulturális főváros évben kordokumentum kívánt lenni 317 nyalakú oldalával, 31 interjújával és három elemző tanulmányával.

³⁴ Az ÉKG-t formálisan a Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara, a Dél-Dunántúli Építész Kamara és a Dél-Dunántúli Kulturális Ipari Klaszter 2010 szeptemberében megkötött együttműködési megállapodása hozta létre.

³⁵ Idézet a 2011. augusztusában született Programterv című dokumentumból. <http://www.varoskoop.hu/a-varos-kooperacio-2/>

Az önszerveződés konkrét célja a következő évben (2012-ben) esedékesnek tartott városfejlesztési koncepció tervezési folyamatába történő bekapcsolódás volt. A Városkooperáció vállalta, hogy „nyilvánosságot szervez a legfontosabb városfejlesztési kérdések és a megújulás előtt álló Városfejlesztési Koncepcióhoz kapcsolódó feladatoknak; aktivizálja a különböző szakmai és civil szervezeteket, megteremti az összefogás közös érdek- és célrendszerét; kidolgozza a városi fejlesztéspolitika alakításához elengedhetetlen szakmai és civil együttműködési akcióttervet” továbbá „kidolgozza az együttműködés keretrendszerét; elkészíti az együttműködésben résztvevő szervezetek konszenzussal megalkotott városstratégiai ajánlatgyűjteményét.”³⁶ A Városkooperáció tevékenysége 2011-től egészen 2014-ig kísérte végig azt a folyamatot, ami az érintett szereplői körök szándékai szerint a részvételi városfejlesztés, a széles körű bevonást megvalósító városfejlesztési stratégia-alkotás egyik fontos példája kellett volna, hogy legyen.

A Városkooperáció összesen négy alkalommal szervezett nagyobb szabású „szakmai fórumot”: a megalakulásakor, 2011 novemberében, majd 2012 márciusában tartott fórumokon³⁷ kívül kettő esetben a tulajdonképpeni tervezési folyamatokba való becsatlakozást megvalósító rendezvényt szervezett 2012 novemberében és 2013 májusában.³⁸ Ezzel párhuzamosan a virtuális valóságban, internetes³⁹ és közösségi média oldalán⁴⁰ is platformot

³⁶ Idézet a 2011. augusztusában született Programterv című dokumentumból. <http://www.varoskoop.hu/a-varos-kooperacio-2/>

³⁷ A Városkooperáció I. Szakmai Fóruma, 2011.11.11. Tettye Irodaház. A Városkooperáció II. Szakmai Fóruma 2012.03.10. PTE Pollack Mihály Műszaki Kar.

³⁸ A Városkooperáció III. Szakmai Fóruma, 2012.11.10. Pécs Megyei Jogú Város Közgyűlésének Díszterme. A Városkooperáció IV. Szakmai Fóruma, 2013.05.13. Civil Közösségek Háza.

³⁹ <http://www.varoskoop.hu/>

⁴⁰ <https://hu-hu.facebook.com/varoskoop/>

igyekezett biztosítani a részvételi városfejlesztési folyamatba való bekapcsolódásnak. Mind az összejövetelek, mind a virtuális térben való megjelenés fontos szervezeti háttérét képezte a Városkooperáció öt tematikus munkacsoportja, valamint a szerveződés operatív testülete, a tíz tagú Board: ezek a kisebb, műhelymunka szerűen működő tematikus csoportok több-kevesebb rendszerességgel találkoztak, de a stratégia tervezési folyamatainak második szakaszában nem igazán tudtak érdemi módon bekapcsolódni sem a valós, sem a virtuális térben. A Városkooperációnak így végső soron egyetlen csoportja, a Board⁴¹ kapcsolódott szorosabban a stratégia tervezési folyamataihoz 2012 és 2013 során, méghozzá mind szervezetileg, mind személyileg.⁴²

12. sz. ábra: A Városkooperáció elnevezésű kezdeményezés logója

Az értelmiségiektől induló szakmai önszerveződés beleilleszkedett ugyanis egy tudatosan épített, széles körűnek szánt fejlesztési koalícióba, amely a városfejlesztési stratégia alkotás döntéshozóitól

⁴¹ A Board a szerző személyes közreműködésével működött, tagjai voltak (ABC sorrendben): Bencze Zoltán, Berkecz Balázs, Csaba Ders, Horváth András, Keresnye János, Kovács Péter, Pallai Katalin, Pálné Kovács Ilona, Peták Péter, Szokolay Örs. 2013-ban csatlakozott még Suvák Andrea és Varjú Viktor.

⁴² Amint azt a városfejlesztési stratégia alkotás folyamatának rekonstrukciójában látni fogjuk a fejlesztési koalíció szereplői köreinek csaknem minden típusában megtaláljuk a Városkooperáció Boardjának tagjait, így a tervezők, illetve az opponensek szakértői között, valamint az önkormányzat tisztségviselői körében is, a városi főépítész személyében.

a tervezésben közreműködő szakembereken keresztül egészen a partnerségi folyamatok keretében bevont városlakókig terjed volna. Komoly elköteleződés megnyilvánulásaként értelmezhető a városi önkormányzat és politikai vezetés részéről az a döntés, hogy 2012 elején Pécs Megyei Jogú Város Közgyűlésének bizottságaként létrehozták az ún. Koordinációs Testületet,⁴³ amely a városfejlesztési stratégia alkotás folyamatának sokszereplőssé tételét, az együttműködések keretének biztosítását volt hivatott garantálni és végig kísérte a stratégia alkotást egészen a folyamat 2014-es lezárulásáig.

A Koordinációs Testület összetétele jól tükrözte azt a törekvést, hogy az eddigi városfejlesztési stratégia alkotási folyamatokat jellemző szakértő központú megoldást elkerülje a Pécs2030 városfejlesztési koncepció tervezés. A korábbi városfejlesztési koncepció alkotás dokumentumai esetében⁴⁴ ugyanis az minta érvényesült, hogy érdemi közreműködésre sem a döntéshozók, sem a városi társadalom szélesebb körei részéről nem került sor, a stratégiai dokumentum megalkotásának feladatát kiszervezték szakértők egy csoportjához, akik szakszerűen elkészítették a szöveget, amelyet érdemi tárgyalás nélkül fogadtak el a városi döntéshozók, így a korábbi stratégiák összességében nem bírtak nagy jelentőséggel a városi politika főbb irányvonalainak kijelölésére. A Pécs2030 városfejlesztési koncepció esetében azonban a szándék az volt, hogy a közösségi fejlesztés modelljének keretében értelmezhető, széles körű fejlesztési koalíciót hozzanak létre és érdemi hatással bíró részvétel valósuljon meg a fejlesztésben érintett szereplők körében.

A Koordinációs Testület munkájában ennek megfelelően közreműködtek a vezető politikusok (a polgármester és az alpolgármesterek), a Közgyűlés városfejlesztésben és stratégia alkotásban

⁴³ PMJV Közgyűlésének 8/2012 (01.19.) határozata.

⁴⁴ Pécs Városfejlesztési koncepciója, Magyar Tudományos Akadémia, Regionális Kutatások Központja, 1995. PÉCS VÁROSFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ, ARTLIB Bt., Vári Kht., 1996. PÉCS MEGYEI JOGÚ VÁROS HOSSZÚ- ÉS KÖZÉPTÁVÚ STRATÉGIÁJA, Eco-Cortex Tanácsadó Iroda, 2007.

érintett két bizottságának elnökei és hivatali szervezeti egységeik vezetői,⁴⁵ valamint a fejlesztéspolitika városi, megyei és regionális szereplői.⁴⁶ A testület munkájának szervezésében, a városfejlesztési stratégiaalkotás folyamatának döntéshozók körében történő értelmezésében, jelenőségének tudatosításában, egyfajta városháza-n belüli társadalmasításában központi szerepet kapott a város nemrégiben megválasztott főépítésze, Csaba Ders. A fiatal építész szakember nemcsak városfejlesztéssel kapcsolatos hazai és külföldi tanulmányai, oktatói és kutatói tevékenysége alapján, hanem a Városkooperáció szakmai önszerveződési folyamatába való aktív bekapcsolódása okán is összekötő szerepet tudott betölteni a sokféle szereplői kört mozgósító testületben. A Koordinációs Testület tagjai között szerepelt ugyanis maga a Városkooperáció is: a Board egy képviselője állandó meghívottja volt a testület üléseinek, és a civil társasággá alakult szervezettel formális együttműködési megállapodást is kötött a Koordinációs Testület. Az együttműködés tartalma a városfejlesztési koncepció tervezésébe történő bevonás volt, a tervezést végző szakértői kör munkájába való bekapcsolódás lehetőségének kialakítása révén.⁴⁷

A testület tehát nem a törvényileg előírt széles körű államigazgatási egyeztetésben érintett szereplők körét vonta be a stratégiaalkotás körül épülő együttműködésbe, hanem a városfejlesztésben érdekeltéssel rendelkező szereplők egy fontos csoportját. Ezáltal a városfejlesztési koalícióban szereplők körében az összekapcsoló

⁴⁵ A Természeti és Emberi Erőforrás Fejlesztési Bizottság és a Városfejlesztési és Kommunális Bizottság, illetve hivatali szervezeti egységeik, a Természeti és Emberi Erőforrás Referatúra és a Városfejlesztési és Kommunális Referatúra.

⁴⁶ A PMJV tulajdonában lévő városfejlesztési társaság, a Pécsi Városfejlesztési Non-profit Zrt. vezérigazgatója, valamint a Baranya Megyei Önkormányzat főjegyzője és a Baranya Megyei Kormányhivatal Építésügyi Hivatalának állami főépítésze, illetve a Dél-dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség ügyvezető igazgatója.

⁴⁷ PMJV Koordinációs Testület 2012.11.09.-i ülésének 2. napirendi pontja: Város-kooperáció civil társasággal kötendő együttműködési megállapodás jóváhagyása.

társadalmi tőke építésének terepeként is szolgált a Koordinációs Testület, háttérrel adva a szakértő tervezőkkel és a laikus, illetve helyi szakértői köröket mozgósító partnerségi körökkel történő együttműködésnek.

A tervezőkkel való interakciókban azonban már a kezdetektől fogva érvényesült a szakértői munka tartalmi irányítására való törekvés, egyfajta elmozdulás a közösségi fejlesztés modelljétől a politikai megszállás modelljének irányába a városfejlesztési koncepció vezérelvének rögzítése révén. A fenntarthatóság elvéhez való ragaszkodás személy szerint leginkább Kővári Jánoshoz, a Természeti és Emberi Erőforrás Fejlesztési Bizottság elnökéhez köthető, aki közreműködött a fenntarthatóság fogalmára épített 2004-es Öko-város, Öko-régió Program megalkotásában és annak 2012-es megújításban is. Az EKF utáni időszak fő városfejlesztési irányai tekintetében nem a kulturális és kreatív iparon alapuló gazdasági fejlődésre, hanem a komplex, számos területen értelmezhető fenntarthatóságra igyekezett helyezni a hangsúlyt, mind a Koordinációs Testületben, mind a tervezők szakértői munkájának irányítása során, később pedig a partnerségi folyamatokban létrejövő interakciókban. Amint az a Koordinációs Testület által felügyelt folyamat eredményeképpen 2014-re előállt városfejlesztési stratégiai dokumentumokban⁴⁸ világosan visszatükröződik, erőfeszítései sikeresek voltak.

A Koordinációs Testület által 2012 júliusában megbízott tervezők széles körű szakértelemmel bíró szakértői csapattal⁴⁹ láttak

⁴⁸ Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlése 261/2014 (09.25.) határozatával elfogadott stratégiai dokumentumok: Pécs Megyei Jogú Város Városfejlesztési Koncepció 2010-2030; Pécs Megyei Jogú Város Integrált Településfejlesztési Stratégia, 2014-2020. Eco-Cortex Kft. és MSB Zrt.

⁴⁹ A közreműködő 29 szakértő névsora (ABC sorrendben): Andrási Imréné, Bajnai László, Bajnai Zsuzsanna, Baracsi Viktória, Bardóczi Sándor, Berkecz Balázs, Dittrich Ernő, Ernhoffer Mónika, Flender Erika, Fülöp László, G. Detky Rita, Gálosi-Kovács Bernadett, Glied Viktor, Horváth András, Hübner Mátvás, Kákai

neki a megalapozó munkarészek összeállításának és októberre egy több, mint 500 oldalas dokumentumot⁵⁰ tettek le a testület asztalára. A november elejére elkészült rövidebb, 150 oldalas anyaggal⁵¹ való összevetésben is visszaköszön a fenntarthatóság fogalmának stratégiai jelentősége. Első megközelítésben a tervezők „a fenntarthatósággal kapcsolatban... [igyekeztek] leszögezni, hogy jelenleg nem ismertek még olyan átfogó – megvalósult és elemezhető – településfejlesztési modellek, melyek az új Konceptió készítésében kijelölhetnék biztonsággal követhető helyes irányokat” és rámutattak arra, hogy a „fenntarthatóság városfejlesztési paradigmaként (világ- és jövőképként) elméleti síkon létezik csupán.”⁵² Az anyag egy hónappal későbbi, rövidebb változata már elfogadóbb a fogalommal: „[a] fenntarthatóság érvényesítése, illetve elveinek alkalmazása a hazai városfejlesztésben hazánkban relatíve új kihívásnak tekinthető – még akkor is, ha az operatív városfejlesztés elméleti kereteit lerakó Városfejlesztési Kézikönyv elvei is a fenntartható, kiegyensúlyozott városfejlesztést szolgálják. Az EU-s és hazai stratégiák, az európai fenntartható városfejlesztési gyakorlatok kiindulási alapként szolgálnak ugyan, de elkerülhetetlennek tűnik összehangolásuk a városfejlesztés hazai és pécsi gyakorlati kérdéseivel, sajátosságaival.”⁵³ A Koordinációs Testület a tervezők

László, Lovas Attila, M. Császár Zsuzsa, Madár Péter, Szojkó Gábor, Tarrósy István, Trócsányi András, Vadász Krisztina, Végh Andor, Wilhelm Zoltán.

⁵⁰ Pécs2030 -- Helyzetfelmérés Pécs Megyei Jogú Város Településfejlesztési Konceptiójának megalapozásához. Egyeztetési anyag. 2012. október 9-i változat. Városfejlesztés Zrt.

⁵¹ Pécs2030 -- Helyzetfelmérés Pécs Megyei Jogú Város Településfejlesztési Konceptiójának megalapozásához. 2012. november 5. Városfejlesztés Zrt.

⁵² Pécs2030 -- Helyzetfelmérés Pécs Megyei Jogú Város Településfejlesztési Konceptiójának megalapozásához. Egyeztetési anyag. 2012. október 9-i változat. Városfejlesztés Zrt., 7. oldal.

⁵³ Pécs2030 -- Helyzetfelmérés Pécs Megyei Jogú Város Településfejlesztési Konceptiójának megalapozásához. 2012. november 5. Városfejlesztés Zrt., 6. oldal.

munkájának irányításában támaszkodott egy opponensi körnek nevezett szakértői csoport közreműködésére is: a testület által felkért szakértők írásos anyagokkal járultak hozzá a városfejlesztési koncepció helyzetfelmérés munkaanyagának átalakításához, többek között a fenntarthatóság koncepciójának alkalmazását érintően.⁵⁴

Az alakulóban lévő fejlesztési koalíció szereplőinek együttműködését jól támogatta a tervezői körtől kiinduló számos olyan kezdeményezés, amely a valós hatásokkal bíró részvétel lehetőségét rejtette magában: sikeres fókuszcsoportos megbeszélés sorozatot bonyolítottak le 2012 november elején,⁵⁵ és a FAL című internetes portál erre a célra létrehozott felülete (www.pecs2030.afal.hu), valamint a hozzá kapcsolt Kis Esti Viták sorozat is teret nyújtott a bekapcsolódásra.⁵⁶ A Városkooperáció pedig a fejlesztési koalíció egyik legszélesebb körű részvételi eseményét szervezte meg 2012. november 10-én a városháza dísztermében, ahol munkacsoportjai mind a döntéshozókkal, mind a tervezői kör szakértőivel személyesen is találkoztak és megállapodtak a stratégia tervezési folyamatának partnerségi programjában.⁵⁷ A közösségi fejlesztés modelljéhez minden tekintetben jól illeszkedett a Városkooperáció keretében kiépített együttműködések köre, amelyet 2012 őszén így

⁵⁴ Pécs Megyei Jogú Város Településfejlesztési Koncepciójának megalapozása – Helyzetfelmérés. Opponensi vélemény. Az opponensi kör a szerző személyes közreműködésével működött, tagjai voltak (ABC sorrendben): Hajnal Klára, Kiss Tibor, Kravalik Zsuzsanna, Mellár Tamás, Pálné Kovács Ilona, Schneller István.

⁵⁵ Négy beszélgetésre került sor a tervezői kör tagja, Bardóczy Sándor moderálásában 2012.11.05. és 11.07. között, a gazdaság, a természeti környezet, az épített környezet és a társadalom-kormányzás témakörökben, helyi döntéshozók, szakértők, tudósok részvételével, a Városkooperáció közreműködésével.

⁵⁶ Ahogy azt fent részleteztünk a fejezet fenti nyitó bekezdéseiben.

⁵⁷ Városkooperáció Civil Társaság III. Fórum, <http://www.varoskoop.hu/page/2/>, a rendezvényre szóló meghívó linkje: <http://varoskoop.pecsicivil.hu/wp-content/uploads/2012/11/III-MEGH%C3%80DV%C3%93-KEREK-01.png>. Letöltés 2017.07.01.

foglalt össze a kezdeményezés holnapján a programfejlesztő, Bencze Zoltán:⁵⁸ „A Város-kooperáció... azzal az ígérettel hozta létre munkacsoportjait tavasszal [2012. március 10-én a II. Szakmai Fórum keretében], hogy azok bekapcsolódhatnak Pécs új városfejlesztési koncepciójának tervezésébe. A koncepcióalkotás szeptemberben elindult és a Város-kooperációnak sikerült garanciákat biztosító megállapodásokat kötni. Így a munkacsoportok számára adott a lehetőség, hogy a tervezés munkaanyagait születésük folyamatában véleményezhessék (VÉLEMÉNYKAPUK)⁵⁹ és biztosított a koncepciót készítő tervezőkkel a rendszeres konzultáció lehetősége (TERVEZŐI KAPUK).⁶⁰ Ezáltal a munkacsoportokhoz csatlakozók közvetlen befolyással lehetnek az új koncepció tartalmára. Város-kooperáció most szeretné munkacsoportjait újraprendezni, kibővíteni és aktív szakmai fórumokká alakítani. Ezért a következő 6 hónapban rendszeres csoporttalálkozókat, fórumokat szervez. Az első rendezvényre november 10-én kerül sor, ahol a Tervezők közreműködésével megvitatjuk a „helyzetértékelést” és aláírásra kerül a Város-kooperáció és az Önkormányzat között született megállapodás.”

A 2012-es évet tehát mind a döntéshozók, mind a tervezők, mind a szakmai önszerveződésben érintett szereplői csoportok tekintetében komoly elköteleződés jellemezte, az összekapcsoló társadalmi tőke építés intenzív időszaka során új formális és informális szervezeti megoldások születtek, befolyással bírók közötti kapcsolatok jöttek létre, megerősödött a résztvevők fiduciárius felelőssége a városfejlesztési koncepciótervezés folyamata, a város jövőképeinek közös formálása és további érdekelti körök bevonása

⁵⁸ Az idézet forrása: <http://www.varoskoop.hu/page/2/>. Letöltés 2017.07.01.

⁵⁹ <http://www.varoskoop.hu/velemenykapu/>, technikailag egy zárt csoportot szerveztek egy közösségi média felületen.

⁶⁰ <http://www.varoskoop.hu/tervezoi-kapuk/>, technikailag egy zárt csoportot szerveztek egy közösségi média felületen.

íránt. A folyamatot eddig jellemző lendületes kezdés és a fejlesztési koalíció megszilárdulása után jelentős mértékű elbizonytalanodást hozott magával az a fordulat, hogy a városfejlesztési koncepció tervezői csapata 2012. november 19-én elállt a szerződéstől a munkájuk törvényi háttérét adó kormányrendelet változása miatt.⁶¹ A helyzet nem pusztán az egyik szereplői kör tagjainak megváltozását hozta magával, hanem érintette a részvételi folyamattal kapcsolatos elköteleződést, és próbára tette a fejlesztési koalíció szereplői körei között kialakult intézményesített interperszonális bizalmat is.

Kedvezményezetti fejlesztés a városfejlesztési stratégia alkotási folyamatokban, 2013-2014

A tervezői kör átalakulásának időszakában a Koordinációs Testület igyekezett fenntartani a részvétel kereteit, de a fejlesztési koalíció aktivizálására tett kísérletre csak hónapokkal később, 2013 márciusában került sor ismét, amikor a korábbi időszak szakértő központi stratégia tervezési gyakorlatának egyik legfontosabb helyi szereplője, az Eco-Cortex Tanácsadó Iroda vezetője, Göndöcs István prezentálta a testületnek „Pécs Megyei Jogú Város településfejlesztési koncepció, Munkahipotézis” című előadását. Már az előadás nyitó diája kiemelte azt a két mozzanatot, amelyek előre vetítették, hogy a megtorpant részvételi folyamat nem kerül vissza a közösségi fejlesztés modelljének keretében értelmezhető együttműködések megvalósító fejlesztési koalíció hatókörébe, hanem sokkal inkább a kedvezményezetti modellben érvényesülő folyamatokkal kell majd számolni: a szakértők minden eddiginél intenzívebb előtérbe kerülésével, a projektosztály befolyásának növekedésével és a

⁶¹ 314/2012 (X.8.) Kormányrendelet a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról, és a településrendezési eszközökről.

partnerségi folyamatok háttérbe szorulásával. A nyitó dia ugyanis mindenekelőtt a fenntarthatóságot, mint rendkívül bonyolult, elsősorban szakmai kihívásokat magában rejtő „vezérfonalat” prezentálta, másrészt sietett leszögezni, hogy a városi stratégia alkotási tevékenységek finanszírozására a közelmúltban megjelent DDOP 4.1.1./E-13 pályázati kiírás szerint projekt források állnak rendelkezésre. A projektelési folyamatok elemzéséből már megismert dinamika érvényesülését tapasztalhattuk a koncepció alkotást, illetve a projekt kiírás tartalma miatt egyben településfejlesztési stratégia alkotást is magában foglaló,⁶² 2013 márciusában kezdődő új szakaszban.

Az új tervezői körnek immáron az összetétele⁶³ is jól tükrözte a fenntarthatóság elvének érvényesülését és ezzel együtt a szakértői közreműködés előtérbe kerülését. Kis túlzással azt lehet mondani, hogy a 2013-ban újra induló stratégia tervezési munka központi mozzanatává a fenntarthatósággal foglalkozó tervezői műhelymunka vált, amelynek keretében kifinomult elemzések készültek el

⁶² A projekt adatait lásd a Mellékletben. A 2013.01.31.-én „Új pályázati lehetőség fenntartható városfejlesztési programok előkészítésére a régiókban” címmel meghirdetett, majd 2013.02.26.-án megjelent pályázati felhívás linkje: <https://www.palyazat.gov.hu/doc/4000>. Letöltve 2017.07.01. A kiírás a fő hangsúlyt a középtávú fejlesztési dokumentumra, az integrált településfejlesztési stratégiára helyezi és csak mellékesként kezeli (és veszi be a projekt támogatható tevékenységei közé) a pécsi stratégiaalkotási folyamatok előtérében álló hosszútávú városfejlesztési koncepciót: „Tekintettel arra, hogy az integrált településfejlesztési stratégiák középtávú stratégiai dokumentumok, azok teljes körű felülvizsgálata a soron következő programozási időszak kezdetén a legidősebb. A fentiekben foglaltakhoz kapcsolódóan jelen felhívás célja, hogy a városok a már elkészült Integrált Településfejlesztési Stratégia-jukat (ITS) figyelembe véve a kohéziós politika beavatkozási logikájának tematikus célkitűzései és beruházási prioritásai mentén fogalmazzák meg a településük, ill. annak funkcionális térségét érintő fejlesztési elképzeléseiket a 2014-2020-as időszakra vonatkozóan”, fogalmaz a kiírás 4. oldala.

⁶³ A közreműködő szakértők névsora (ABC sorrendben): Baracsi Viktória, Bognárné Tóth Réka, Busa Csilla, Csete Sándor, Fontányi Eszter, G. Detky Rita, Göndöcs István, Hajnal Klára, Heindl Zsombor, Horváth András, Horváth Márton, Jónás Gergely, Kiss Tibor, Madár Péter, Tistyán László, Udvardi Péter.

és innovatív tervezési módszerek alkalmazásával a fenntarthatóság városi léptékben példamutató közpolitikai és fejlesztési elképzelései születtek meg. A szakértők egy része kifejezetten a fenntarthatósággal kapcsolatos komoly tudományos és szakmai háttérrel tudhatott magáénak,⁶⁴ és a fókuszcsoporthoz tartozók interjújukban megfogalmazottak alapján elmondható, hogy tájékozottságukat sikerrel osztották meg a tervezői műhelyekben.⁶⁵ A tervezők műhelymunkája elmélyült és intenzív munkával töltött hónapokat ölelt fel, amelyet csak a Koordinációs Testületben kötelezően bemutatandó munkarészek prezentációja szakaszolt, másféle érdemi konzultációra, együttműködésre nem került sor a 2013 márciusa és 2014 februárja közötti időszakban annak ellenére, hogy a Városkooperációval megindult a munkacsoportok szintjén történő egyeztetés tervezése. Végül azonban a Városkooperáció csak a Koordinációs Testület tagjaként kapcsolódott a tervezési folyamathoz, ennek a fórumnak a közvetítésével juttatott el véleményezésre egyes munkarészeket tagjaihoz 2013 során. A remélnél sokkal kevésbé érdeminek bizonyuló, formálissá váló részvételt megelőzve 2014 elejére a szakmai önszerveződés visszavonult a folyamatból és holnapján bejelentette tevékenységének beszüntetését.⁶⁶

⁶⁴ Elsősorban Hajnal Klára és Kiss Tibor tudományos háttérére, illetve Baracs Viktória és Csete Sándor jártasságára építhettek a tervező szakértők a műhelymunka hónapjai során.

⁶⁵ Fókuszcsoporthoz tartozók interjúja a tervezői kör szakértőivel, 2014.01.20-án és 2014.04.28-án.

⁶⁶ A Városkooperáció nyitó oldala (<http://www.varoskoop.hu/>) a mai napig ezzel az állásfoglalással várja látogatóit: „A Város-kooperáció alulról induló kezdeményezésként olyan szakmai fórumot kívánt létrehozni, amely képes bevonni Pécs szakmai és társadalmi szereplőit a város fejlesztését alakító önkormányzati döntések előkészítésébe. Célja volt, hogy a várost alakító stratégiai és koncepcionális kérdések eldöntésében erősödjön a helyi társadalom véleménynyilvánítási lehetősége – és ezzel együtt erősödjön az önkormányzat sok esetben szűkös szakmai mozgásterét és csökkenjen a döntéshozási folyamatok gyakran jelentkező improvizatív jellege. Egy állandó szakmai és társadalmi fórum létrehozásának próbafolyamata volt az új városfejlesztési koncepció tervezésében való helyi szakmai szereplők bevonása

A tervezők részéről a folyamat alakulását nem annyira az elzárkózás igénye motiválta, hanem az a keret, amelybe munkájuk illeszkedett: a város által időközben elnyert DDOP-4.1.1/E-13 projekt⁶⁷ mind a tervezési, mind a partnerségi folyamatot szigorú keretek között tartotta. A stratégiai dokumentumok (a városfejlesztési koncepció és az integrált településfejlesztési stratégia) közgyűlés általi elfogadásának határidejét 2014. szeptember 30-ban határozta meg a kiírás, míg a partnerségi folyamattal kapcsolatban mind a tevékenységek, mind a finanszírozhatóság, mind az eljárási szabályok tekintetében részletekbe menően rögzítette a kereteket,⁶⁸ mintegy túlszabályozva a partnerségi programot (Erdős, Knyihár 2015), és ezzel kényszerpályára állítva a partnerséget szervező szakértőket.⁶⁹ A tervezők projektesített műhelymunkája mellé felzárkózott tehát a projektesített partnerségi folyamat. A stratégiaalkotás irányításában jól érzékelhető változás állt be: a Koordinációs Testületben eddig is betöltött szerepén túlmenő befolyáshoz jutott a projekt menedzsere, a Pécsi Városfejlesztési Nonprofit Zrt. A helyi projektosztály eddig sem mutatott túlzott érzékenységet sem a stratégia tervezés, sem

2011-2013-ben. Két éves aktivitás és számos eredményes kezdeményezés után az önkormányzathoz kapcsolódó munka hatékonysága olyan szintre süllyedt, amely a Város-kooperáció kitűzött céljainak megvalósítását ellehetetlenítette. A Társaság nem tudta hitelesen ellátni az új városfejlesztési koncepció tervezésében vállalt szerepét, tevékenységét 2013-ban megszüntette. Köszönjük minden támogató és aktív résztvevő együttműködését és hozzáadott energiáját!”, Letöltve 2017.07.01. A 2014-ben megvalósuló „hivatalos” partnerségi programok rendezvényeire szóló meghívók terjesztésére még használta a szerveződés a levelezőlistáját, de a programokon csak egykori tagjai vettek részt, a Városkooperáció, mint szerveződés már nem.

⁶⁷ A projekt adatait lásd a Mellékletben.

⁶⁸ A pályázati felhívás linkje: <https://www.palyazat.gov.hu/doc/4000>.
Letöltve 2017.07.01.

⁶⁹ A partnerséget szervező szakemberek (ABC sorrendben): Bogárné Erdős Márta, Borda Viktória, Csikós Luca, Csonkáné Utasi Katalin, Fehér Lilla, Gyurokné Bódi Csilla, Knyihár Éva, Mihaldinecz Csaba, Vojtek Éva.

a partnerség iránt,⁷⁰ most pedig a folyamatok alakítójaként mind a tervdokumentumok, mind a partnerségi program tekintetében messzemenően az indikátorokra, a kommunikáció arculati elemeire és a lebonyolítás minden egyes lépésének kötött határidőkkel történő megvalósítására helyezte a hangsúlyt.

A partnerségi programra csak a hosszútávú tervdokumentum, a városfejlesztési koncepció megalkotása után, a településfejlesztési stratégia középtávú jövőtervezéséhez kapcsolódóan nyílt lehetőség a projekt keretei között. A tervezői műhely szinte napra pontosan akkor véglegesítette a fenntarthatóság fogalma köré épített városfejlesztési koncepciót, amikor – hosszas előkészítés után – 2014 februárjában megkezdődött a partnerségi rendezvények sorozata. Az összesen nyolc találkozót felölelő program szűk hat hónap múlva, egy 2014. július elején sorra kerülő rendezvénnyel le is zárult.⁷¹ A jövőműhelyek forgatókönyve igyekezett megtalálni az egyensúlyt az elkészült tervdokumentumok prezentációja és a részvétel során előálló jövőalakító elképzelések között, de a tervezői műhelymunka koncepciózusságát, annak átütő erejét jól érzékelték

⁷⁰ A tervezői kör változásának időszakában, 2012.12.11-én proaktív javaslatokkal állt elő Merza Péter, a Pécsi Városfejlesztési Nonprofit Zrt. vezérigazgatója, a Koordinációs Testület tagja az „Előterjesztés Pécs MJV Koordinációs Testülete 2012. december 14-i ülésére” című dokumentumban. Az előterjesztés lényege az a javaslat volt, hogy egy szűkebb értelemben vett városfejlesztési koncepció mellett ágazati stratégiák készüljenek, valamint egy nagyon szűk értelemben vett partnerségi program, amely „a stratégiák elkészítéséhez szükséges társadalmassági tevékenységek ellátás[ára], a szükséges rendezvények megszervezés[ére] és a kommunikációs felületek bevonás[ára]” korlátozódott volna. Az előterjesztés indoklásában a 2012-es évben felépült fejlesztési koalíció és részvételi folyamatok nyílt kritikáját fogalmazta meg a helyi projektosztály központi szereplője: „a korábbi kiírás keretében nem sikerült egyértelműen és jól meghatározható-mérhető módon definiálni, hogy a város konkrétan milyen események-rendezvények, kommunikációs felületek és csatornák bevonásával kívánja elkészíteni stratégiai dokumentumait, indokolt az új helyzetre való tekintettel ennek átgondolása, a korábbinál sokkal pontosabb leszabályozása,” fogalmazott az előterjesztés.

⁷¹ Összesen 309 email címre mentek ki meghívók és 419 találkozás valósult meg széles szereplői kört mozgósítva (Erdős, Knyihár 2015: 36-37).

a szereplők, így a jövőműhelyek sorozata a tervezők által alkotott jövőképről való informálódás terepé vált. A rendelkezése álló szűk fél év és a korlátozott partnerségi eszköztár miatt a személyes megszólítás mellett a virtuális térben történő megszólítás eszközeinek használatát is alkalmazták a partnerséget szervezők.⁷² Minden igyekezet ellenére, valós eredményekkel járó bevonásra nem kerülhetett sor a projektesített partnerség keretében, a folyamat jórészt kimerült a projekt indikátorainak való megfelelésben.

A fejezet a Pécs2030 városfejlesztési koncepció és a Pécs2020 integrált településfejlesztési stratégia tervezési folyamatának elemzésével egy újabb olyan, szerkezetében az Európa Kulturális Fővárosa program részvételi folyamatainak átalakulásához hasonló változást vizsgált, amelyben létrejött ugyan a helyi fejlesztési koalíció, de végső soron nem sikerült kialakítani annak tartós kereteit. A következő fejezetben egy ezzel ellenétes irányú változást megvalósító városfejlesztési folyamatot vizsgálunk. A szociális városrehabilitáció esetében a kedvezményezett fejlesztés modellje szerint értelmezhető hosszabb időszak után a közösségi fejlesztés modellje irányába történt változás, ami jó ellenpontja annak az elhamarkodottan levonható következtetésnek, miszerint az ezredforduló utáni pécsi városi társadalomban a közösségi fejlesztés kezdeti sikerei ellenére a városfejlesztés dinamikája óhatatlanul leromlik a kedvezményezett fejlesztésként azonosított interakciók rendszerébe. Valóban helytálló lenne az a megállapítás, hogy a kortárs pécsi kontextusban a városfejlesztéstől kizárólag azt várhatjuk, hogy a projektjavakat szakszerűen eljuttassa a kedvezményezettekhez? Mielőtt azonban rátérnénk elemzésünk harmadik, egyben záró empirikus terepére, az ellenpéldával szolgáló szociális városrehabilitációra, a városfejlesztési stratégiaalkotás folyamatának legújabb, közelmúltbeli

⁷² 2014.04.09. és 2014.08.06. között moderálták a partnerség virtuális jelenlétét biztosító közösségi média oldalt <https://www.facebook.com/pecsavarosaholjoelni/> címen, ahol a rendezvényekre szóló meghívók közzététele mellett ötletládát is működtettek: a beérkezett javaslatokat a tervezők megkapták (Erdős, Knyihár 2015: 42).

fordulatát is érintenünk kell: olyan értelmezési kihívásról van szó, amely fejlesztési modelljeink jövőbeli érvényességét is megkérdőjelezheti.

Politikai megszállás a városfejlesztési stratégia alkotási folyamatokban a 2014 utáni időszakban?

A városfejlesztési stratégia alkotási folyamat már átment egy nagy átalakuláson 2012 és 2013 fordulóján, amikor a kiépített fejlesztési koalíció együttműködéseit kiüresítette a projektetés, résztvevő érdekeltekből tájékoztatással megszólított kedvezményezettek téve a partnerség szereplőit. A részvételi folyamat leértékelődése után bekövetkezett az elkészült új városfejlesztési dokumentumok, a Pécs2020 integrált településfejlesztési stratégia és a Pécs2030 városfejlesztési koncepció leértékelődése is. Egyrészt funkcionálisan mindössze városfejlesztési projektek kötelező pályázati mellékleteként szolgáltak a projektosztály forrásszerző tevékenységének keretében, illetve stratégiai, városi jövőkép formáló szerepüket tekintve jórészt felülírta őket a 2015 márciusában lefolytatott Pécs2020 konzultáció,⁷³ majd a központi kormányzati kezdeményezésre és kormányzati fejlesztésként megvalósuló Modern Városok Program.⁷⁴ Magyarország 23 megyei jogú városának polgármesterei írtak alá megállapodást a kormányfővel a 2022-ig tartó programok tartalmáról és összesen 3400 milliárd

⁷³ A város honlapján a következő linken érhető el a kampány oldala: http://www.pecs.hu/pecs2020_nyito. Letöltve 2017.07.01.

⁷⁴ Magyarország Kormánya és Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata közötti együttműködési megállapodás végrehajtásával összefüggő feladatokról szóló 1316/2015. (V. 21.) Korm. határozat. Illetve: A Modern Városok Program keretében Magyarország Kormánya és a megyei jogú városok önkormányzatai között első ütemben kötött együttműködési megállapodásokkal összefüggő intézkedésekről szóló 1038/2016. (II. 10.) Korm. határozat.

Ft-ot kitevő forrásairól a 2015 és 2017 között lebonyolított országjáró körút alkalmával.⁷⁵ Ezen gyakorlat logikáját a városfejlesztés projektesített időszakának értelmezésére megalkotott modelljeink közül a politikai megszállás modelljével kísérlehetjük meg leírni, avagy egy olyan keretben kellene értelmeznünk, amely túlmutat a modelljeink által megragadott korszakon és kijelöli a városfejlesztés régi-új redisztributív korszakának kezdetét: mindkettő meghaladná a jelen munka kereteit, így most nem vállalkozhatunk rá.

⁷⁵ <http://hirlevel.egov.hu/2017/07/06/csepreghy-nandor-a-modern-varosok-program-kereteben-jovore-akar-ezer-milliard-forintot-is-lehivhatnak-a-varosok/> Letöltve 2017.07.01.

A SZOCIÁLIS VÁROSREHABILITÁCIÓ VÁROSFEJLESZTÉSI FOLYAMATA, 2003-2015

A részvételi városfejlesztési folyamatokat vizsgáló elemzésünk harmadik terepén, Pécs keleti városrészében az ezredfordulóra összesűrűsödtek a poszt-szocialista átalakulás társadalmi kirekesztő-dési folyamatai: térben is koncentrált módon jelent meg a képzettség és tudás megszerzéséből, a munkaerőpiacról való kirekesztődés, a jövedelmi szegénységben és deprivációban való érintettség (Füzér, Monostori 2012). A 2001-es és 2011-es népszámlálás alapján jól körülírhatóak azok területek, amelyek zárványszerűen sűrítik magukba a társadalmi kirekesztődés két kulcsdimenziójában, a tudás megszerzéséből és a munkaerőpiacról való kirekesztődésben érintett csoportokat.⁷⁶ A szegregátumok nem alkottak nagy egybefüggő, telepszerű tömböt a városrészen belül, ugyanakkor erős hatással voltak a városrész romló társadalmi összetételére, és főként a városrész rossz társadalmi megítélésére az ezredfordulón.

A városrészi társadalmi folyamatok hátterében egy olyan több, mint 150 éves történelmi háttér áll, amelyet röviden iparvállalati városfejlesztésnek nevezhetünk.⁷⁷ Történelmi áttekintésünk célja, hogy bemutassuk, hogyan alakultak át Pécs keleti városrészének fejlődő lakóterületei leszakadó, szegénygettkkal tűzdelt városrészé. A 19. század közepétől az Első Dunagőzhajózási Társaság

⁷⁶ A 2001-es és 2011-es népszámlálás adatai alapján szegregációs mutató mentén kerültek lehatárolásra a szegregátumok, amelyek térképi ábrázolása a Mellékletben található. A szegregációs mutató alapján azokat a lakóterületeket különítik el a szociális városrehabilitáció kontextusában, amelyekben belül többségben vannak a maximum általános iskolai végzettséggel és rendszeres munkaerőpiaci jövedelemmel nem rendelkező helyi lakosok az aktív korú népességben belül (Városfejlesztési kézikönyv 2007, 2009).

⁷⁷ A történelmi háttér rekonstruálása Huszár Zoltán kutatásain (2013a, 2013b) alapul.

(DGT) használatába kerültek a Pécs környéki bányák, a társaság pedig Pécsbánya, Szabolcs, Somogy és Vasas központúvá szervezte a vállalatot és ezzel a kiépülőben lévő városrészt is: bányász „kolóniákat”, munkás és tisztviselő lakótelepeket, közúti-, és közműhálózatot, középületeket (kórházat, orvosi rendelőt, iskolát, templomot, kultúrházat, vendéglőket, és „bevásárló központokat”, ún. élelemtárákat) épített dolgozói részére, akinek nagy része a Monarchia távoli részeiről vagy azon túli területekről vándorolt Pécsre.⁷⁸ A keleti városrész jelenlegi lakásállományában, különösen a szegregátumok területén, még mindig megtaláljuk a DGT kolóniák egy részét, miközben a jelenlegi lakások zöme a szocializmus extenzív iparosításának korszakában, az 1950-1970-es évek lakótelep építései korszakában épült, továbbra is a bányászathoz kapcsolódóan, ezúttal a szocialista bányavállalat révén. A bányavállalatok által kialakított városrész helyi társadalmát erős társadalmi kohézió jellemezte⁷⁹ a nagylétszámú, sokféle nemzetiségű betelepülés ellenére: a bányászathoz mindig is kapcsolódott egy kvázi katonai miliő a természet erőinek meghódításával összefüggésben lévő veszélyek miatt, de a társadalmi kontroll másik oldalán ott állt a szinte bölcsőtől sírig tartó vállalati gondoskodás az intézmények széles körével. A társadalmi integráció magas foka a bányavállalat összeomlásával megroppant: a gyorsan romoló lakóterületről elköltözők helyére beköltözők beilleszkedésének hiányosságai, a lakásprivatizációval egyidejűleg kialakuló rossz minőségű szociális bérlakásállomány kezelésének szegregáló hatásai a rendszerváltást követő egy évtized leforgása alatt leszakadó, helyenként gettósodó városrészé tették Pécs keleti városrészét.

⁷⁸ 1853 és 1925 között összesen 42.928-an vándoroltak Pécsre a cég nyilvántartásai szerint, közülük a korabeli Magyarország területén kívülről 11.365-en (Huszár 2013: 114-115).

⁷⁹ Az értékelés korábbi munkámon (Füzér, Monostori 2012: 45) alapul.

2001-ben kevés figyelem irányult a szegregátumokra a keleti városrész fejlesztése iránt elkötelezett helyi középosztályi rétegek irányából: érthető módon a saját lakókörnyezetük leértékelődésének megállítása, az előnyös zöldövezeti környezeti feltételek hangsúlyozás és a városrész magára találásának igénye hajtotta őket akkor, amikor nagyszabású konferenciát kezdeményeztek „Fókuszban a keleti városrész” címmel. A város politikai, szakmai és értelmi-ségi köreit is megszólító, a Magyar Tudományos Akadémia Pécsi Területi Bizottságának székházában tartott rendezvény inkább lezárt, mint elkezdett egy folyamatot,⁸⁰ elemzésünk szempontjából azonban jó kontrasztként szolgál a városrész szegénynegyedeiben élők korabeli lehetőségeihez. A szegregátumokban élők sok esetben még a város polgárai sem voltak ebben az időben, hiszen lakhatási viszonyaik rendezetlensége sem a közszolgáltatásokhoz, sem a közülethez való hozzáférésüket nem tette lehetővé, sőt számos esetben még állampolgárnak is csak megszorításokkal számítottak, amennyiben a különféle adminisztratív rendszerek személyi azonosító számaival nem rendelkeztek és ily módon is kívül álltak a társadalmon (Csonkáné, Dusa, Fehér 2011: 104). Így ebben az időszakban a szegregátumok lakóinak figyelmét elsősorban alapvető létfeltételeik biztosítása kötötte le, lakókörnyezetükkel és a társadalmi kirekesztődésből való kitörésükkel nemigen foglalkoztak. Fejezetünk azt a folyamatot mutatja be, hogy 2012-től miként alakult ki a szegregátumok helyi társadalmait és a városi szereplők széles körét mozgósító fejlesztési koalíció a szociális városrehabilitáció pécsi modelljében.

⁸⁰ A konferencia rendezője a Pécs-Kelet Érdekvédelmi Fórum Egyesület volt, amelyet a városrész egyik bányájának újra nyitása elleni (sikeres) tiltakozás keretében alapítottak pár évvel korábban helyi középosztálybeliek. A konferencia szerkesztett anyagát kötetben is tervezék megjelentetni (ami elmaradt), de kéziratos formában is sokféle eljutott Pécsre, így a szerzőhöz is. „Fókuszban a keleti városrész”. Kézirat. Pécs: Pécs-Kelet Érdekvédelmi Fórum Egyesület. 2001.

Elemzésünkben mindenekelőtt számba vesszük az ezredfordulón beinduló kedvezményezetti modell keretében értelmezhető szociális városrehabilitációs kezdeményezéseket, előre bocsátva, hogy a jelentősebb forrást igénylő, a lakóköri körülményeken is számottevően javító projektek egészen 2014 második feléig, az uniós költségvetési ciklus legvégéig vártak magukra. Ez a késlekedés azonban, mint azt alább bemutatjuk, a javára vált a szociális városrehabilitációs részvételi városfejlesztési folyamat minőségének.

Kedvezményezetti fejlesztés a szociális városrehabilitáció városfejlesztési folyamatában, 2004-2012

2004 elején, uniós csatlakozásunkkal egyidőben, két szociális városrehabilitációval foglalkozó projektfejlesztésre került sor Pécsen: mindkét kezdeményezés egy pécsi szociológushoz, Pörös Bélához köthető, aki akkoriban a Dél-Dunántúli Regionális Külkapcsolati Bizottság elnökeként az Európai Unió Régiók Bizottsága magyar tagjain keresztül igyekezett az új tagállamok vidéki és nagyvárosi szegénytelepeinek ügyét az uniós döntéshozatal és forráselosztás befolyásolására is alkalmas formákban felvetni. Kísérleti programként a megnyíló ROP forrásokra kidolgozott egy kisléptékű, de modell értékű szociális városrehabilitációs projekt javaslatot, aminek sikere révén 2004 és 2006 között Pécs keleti városrészének a periferiáján elhelyezkedő István aknán, az egykori bányavállalat adminisztratív központjának és korábban nagy presztízsű tisztviselő telepének immáron szegregálódott területén valósult meg egy komplex, infrastrukturális és ún. soft elemeket is tartalmazó projekt.⁸¹ A lakásfelújításokba innovatívnak számító módon a lakókat is bevonták, a helyiek képzésben és (átmeneti) foglalkoztatásban részesültek,

⁸¹ A bányászok védőszentje után Borbálának elnevezett program adatait lásd a Mellékletben.

és külön soft elemként közösségfejlesztésre is sor került, amelynek keretében helyi közösségi akciókat szerveztek (pl. szemétszedést) és létrejött egy helyi egyesület is. A projekt azonban a szegregátum mintegy 90 lakásából csak 18 szociális bérlakást érintett, a helyieket sem mozgósította teljes körűen és a projektgazda adminisztratívnak megélt szerepkörén túlmenően a városházi szereplők sem érezték magukénak a folyamatot: nem alakult ki fejlesztési koalíció, ahogy azt a program tervezésének szűk köre előrevetítette. Az első szociális városrehabilitációs programot Pörös Béla jóvoltából a releváns szereplők „megkapták”, nem megoldozták érte.

Más volt a helyzet a párhuzamosan tervezett másik szociális városrehabilitációs témájú projekt esetében. A témafelvetés ebben az esetben is Pörös Bélához kötődött, de a forrás és a projekt jellege eleve szélesebb kör bevonását tette szükségessé: az Interreg IIC uniós program 2014-es záró, negyedik körös felhívására szerveződött meg helyi és uniós szereplők hálózata pár hónap leforgása és a pályázók jelentős mértékű összekötő és összekapcsoló társadalmi tőke befektetése révén a 10 partnerrel megvalósított projekt, amelyre 2005 és 2007 között került sor, Pécs városa konzorciumvezetése mellett.⁸² A régi tagállamok szociális városrehabilitációs tapasztalatait Hamburg és Gelsenkirchen adta át az új, illetve csatlakozni kívánó tagállamok városainak, Pécsen kívül Krakkónak, Olmütznek, Komáromnak és Aradnak, illetve két egyetemi szereplőnek, a Pécsi Tudományegyetemnek⁸³ és a krakkói Jagelló Egyetemnek. A projekt keretében vizsgálatok és elemzések születtek a társadalmi kirekesztődésben érintett városrészekre vonatkozóan és minden város esetében elkészültek a szociális városrehabilitációs stratégiák szakértők által megfogalmazott keretei. Az elvek szintjén meg-

⁸² Az Interreg IIC, Városok a társadalmi kirekesztés ellen (Cities Against Social Exclusion, CASE) című projekt adatait lásd a Mellékletben.

⁸³ A PTE két szervezeti egysége, az akkori Pollak Mihály Építészeti Kar Urbanisztika Tanszéke, valamint a Bölcsészettudományi Kar Szociológia Tanszéke vett részt a projekt megvalósításában. A PTE részvétele személyes közreműködéssel zajlott.

történt az elköteleződés a helyiek bevonása és a részvételi tervezés módszerei mellett, ténylegesen azonban a szegregátumok lakóinak bevonásáig nem jutott el a projekt egyik stratégia tervezési folyamat sem.⁸⁴ Az Interreg IIIC program nem támogatta a projekt keretében vizsgált célterületeken történő konkrét beavatkozásokat, így a szociális városrehabilitáció nyugati példáinak és általában a részvételi városfejlesztés elveinek elmélyítésében volt csak szerepe a projektnek a helyi szakmai és politikai szereplők, valamint az alakulóban lévő projektosztály körében.⁸⁵

A következő „kvázi” szociális rehabilitációs program kezdete egybeesett a szociális városrehabilitációs stratégiaalkotás szakmai fellegvárában megragadt kezdeményezés lezárulásával: a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Pécsi Csoportjának Jelenlét Programja 2007-ben a szegregátumok lakói körében is a „lépcső alján” lévőnek tartott Györgytelepen, az önkormányzat által a szolgálat használatába adott egyik lerobbant lakásban kezdte meg működését (Csonkáné, Dusa, Fehér 2011). A Máltai szociális munkások, elsősorban Fehér Angéla, szó szerint jelen voltak tehát a telepiek életében, fokozatosan kialakítva az intézményesített interperszonális bizalmat a helyiekben, felépítve egy sokrétűvé váló programot,⁸⁶ amely azonban minden

⁸⁴ A záródokumentum is erről tanúskodik. CASE Study. Készült Az Európai Unió Interreg IIIC – CASE Városok a társadalmi kirekesztés ellen elnevezésű projektje keretében. Pécs: PMJV, 2007.

⁸⁵ Az Interreg IIIC kiírás határidejének közeledtével a projekttervezés hatékonysága megnőtt, amikor a tulajdonképpeni pályázat megírását az Európa Centumból éppen a Pécs2010 Menedzsment Központ előzményének tekinthető Pécsi Fejlesztési Kft. élére került Merza Péter vette át.

⁸⁶ A program elemei voltak: az önkormányzat által a program számára biztosított négy lakás egybenyitásával, a helyiek közreműködésével kialakított közösségi ház létrehozása, működtetése; a lakókörülmények javítása karbantartó műhely révén végzett javításokkal, lakástatarozással; a lakhatási és állampolgári jogviszonyok rendezésének támogatása; a tudás megszerzéséből való kirekesztődés enyhítése képzésekkel, főleg tanoda jellegű szolgáltatásokkal; önkéntes program, amely a város elit gimnáziumaiban tanuló önkéntesek és a telepi gyerekek között létesített összekötő társadalmi tőke révén mindkét csoport szá-

tekintetben magán viselte a kedvezményezetti fejlesztés modelljének jegyeit. A Máltaiak a helyiek mindennapi életének a támogatóivá váltak, ami rengeteg időt, energiát és forrást igénylő áldozatos feladat volt, de a későbbi közösségi fejlesztés gyakorlatának szemszögéből rátekintve, az érintett szakemberek is úgy ítélték meg, „túlszerettek” a telepieket: „én a telepen mindig Kati néni leszek” – tekintett vissza egykori gondoskodó szerepkörére az egyik szakember.⁸⁷

A Jelenlét program megmaradt a hagyományos, kliens centrikus szociális munka paradigmájában, annak egy rendkívül intenzív, sokrétű változatát megvalósítva, amire méltán büszke a Máltai Szeretetszolgálat internetes portálján immáron saját oldallal⁸⁸ rendelkező program típusként mutatja be az országos hálózattá fejlődött szolgálatot. A kedvezményezetti fejlesztésből a közösségi fejlesztésre való váltás kulcsa a pécsi Jelenlét program telepes tapasztalatait összefoglaló egyik tanulmányban került éles megvilágításba: „A teleppel kapcsolatos döntéshozatali, véleményezési, és érdekérvényesítési fórumokon jelen vannak a Program munkatársai, más civil és önkormányzati szervezetekkel együtt. A közös munkában mi képviseljük a területen élők nézőpontját, véleményét, amely más-képpen nem jelenne meg ezekben a mechanizmusokban. Mára sikerült elérnünk, hogy valamennyi, a városban zajló érdekegyeztető és döntést előkészítő folyamatra, eseményre meghívást kapunk, adnak a telepen dolgozó szakembereink véleményére” (Csonkáné, Dusa, Fehér 2011: 104-105). 2013-ra realitássá vált, hogy a helyiek saját magukat képviseljék, szószólóik révén jelen legyenek és részt vegyenek a lakóterületeiket érintő tárgyalásokon. Ezt a változást mutatjuk be az alábbiakban.

mára önbizalmat adott és erősítette a szubjektív kompetencia érzését; a telepiek (főként a gyerekek) jelenlétének biztosítása a többségi társadalom életének színterein, fesztiválokon, kulturális rendezvényeken, kirándulásokon (Csonkáné, Dusa, Fehér 2011).

⁸⁷ Interjú Csonkáné Utasi Katalinnal, 2017. április.

⁸⁸ Az oldal címe: <http://jelenlet.maltai.hu/>

13. sz. ábra: Fotók Györgytelepről
(Forrás: <http://jelenlet.maltai.hu/helyszinek/pecs-gyorgy-telep>)

14. sz. ábra: Fotók a megújult Hősök teréről
(Forrás: <http://www.pvfzrt.hu>)

Időkapszula a megújult Hősök terén

A Hősök tere munkacsoport összejövetele

Lakásfelújítás a Hősök terei szegregátumban lévő Füst utcában

A 2007 óta folyó Jelenlét Program a keleti városrész szegregátumai közül kizárólag Györgytelepen valósult meg, igaz, olyan eredménnyel, hogy a szomszédos lakóterületek számos családja (még ha le is nézte a „lentieket”), a Máltaiak szolgáltatásait szívesen igénybe vette. A későbbi fejlemények tükrében azt mondhatjuk, hogy a Jelenlét Program nélkül mégsem sikerülhetett volna a tulajdonképpeni szociális városrehabilitációs programokat előkészíteni, a helyieket bevonni. Híre ment ugyanis a szegregátumokban, hogy a Máltaiak jelen vannak, a város többségi társadalma nyit az irányukba, a jelenlét reményt adott a reménytelenségben élőknek.⁸⁹

A remények kiábrándulással is vegyültek: a kirekesztettek lakónegyedeiben és a leszakadó városrész valamivel jobb feltételekkel rendelkező részeiben a Jelenlét Program időszakában néhányan tudomást szereztek arról is, hogy a folyamatban lévő Európa Kulturális Főváros program egyik projektje, a Nagy Kiállítótér, az eredeti tervekhez képest sokkal kisebb léptékű beruházásként valósult meg, és így „felszabadultak források” a szociális városrehabilitációra.⁹⁰ A korabeli városfejlesztési stratégiák keretét adó országos fejlesztéspolitikai dokumentumok kifejezetten előírták a magyar nagyvárosok számára, hogy az ún. funkcióbővítő városrehabilitációs beavatkozások (pl. a sok városban preferált főtér megújítás, illetve Pécs esetében lényegében véve az egész EKF beruházás-köteg) mellett, kötelező jelleggel kell megvalósítaniuk szociális városrehabilitációs projekt(ek)et is (Városrehabilitációs kézikönyv 2007, 2009). A DDOP forrás felszabadulása előtérbe helyezte az Interreg IIIC projekt keretében tapasztalatot szerzett helyi sze-

⁸⁹ Személyes közlés a terepmunka során 2013-ban.

⁹⁰ „Pécs Megyei Jogú Város Számára az EKF-programok előkészítésével párhuzamosan lehetőség nyílt szociális városrehabilitációs célú városfejlesztési pályázat készítésére és benyújtására, kiemelt projekt keretében. Az előzetes számítások alapján a pályázat tervezhető támogatási forrása 1.5 Mrd Ft”, fogalmaz 4. oldalán a 2008-as dokumentum, „Pécs keleti városrész szociális városrehabilitációs projektje előzetes akcióterületi terve.”

replők egy körét és az őket összefogó Pécs-Kelet Konzorcium⁹¹ megbízást kapott a keleti városrész szociális városrehabilitációs programja előkészítésében kötelező fejlesztési dokumentumnak számító ún. Előzetes Akcióterületi Terv megalkotására.⁹² Ellentmondásos helyzet alakult ki: a dokumentum ugyanis épített a pár hónappal korábban, 2008 júniusában az EKF projektjeinek előkészítése keretében nagy sietséggel, globális és fővárosi tanácsadó irodák konzorciumától származó, kötelező pályázati mellékletként „legyártott” dokumentumra, PMJV Integrált Városfejlesztési Stratégiájára és Antiszegregációs Tervére.⁹³ Utóbbi a Jelenlét Program helyszínét, Györgytelepet a felszámolandó szegregátumok közé sorolta, és ezen az elképzelésen az akcióterületi terv sem változtatott: 85. oldalán a tervezett szociális városrehabilitációs projekthez „kapcsolódó projektként” szerepelteti „Györgytelep felszámolását”, amelyet a „a többi fejlesztéstől függetlenül lefolytathatónak” tart. A szegregátum sorsának stratégiai megítélése magába kellett volna, hogy foglalja a telepen folyó „kvázi” szociális városrehabilitációs folyamat értékelését, de ez teljesen hiányzik a dokumentumból, amely alapvetően a nagylépékűnek ígérkező forrás infrastrukturális beruházásokra, illetve „kötelező” soft elemekre történő átváltására fókuszál. Az akcióterületi terv beavatkozásainak tervezéséhez azonban a kedvezményezett modell helyett inkább a kliensi modellel tűnik jobban használható értelmezési keretnek: a városvezetés és a projektosztály figyelmét ebben az időszakban teljesen lekötötte a kulturális beruházások előkészítése, az EKF „csúsza” (Somlyódi 2010: 130-151) így a helyi, városrészi politikai szint befolyásos kép-

⁹¹ A konzorcium tagja voltak: Hübner Tervező Kft., Dél-Dunántúli Regionális Forrásközpont, Eco-Cortex Kft., Fact Intézet.

⁹² Pécs keleti városrész szociális városrehabilitációs projektje előzetes akcióterületi terve. (EATT) 2008. Pécs-Kelet Konzorcium.

⁹³ Pécs Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája. 2008. Készítette Pécs2010 Konzorcium. Pécs Megyei Jogú Város Antiszegregációs Terve. 2008. Készítette: Pécs2010 Konzorcium.

viselői a fejlesztési források elérésében közreműködő szereplőkre, a helyi projektosztály tagjainak számító konzorciumra helyezték azt a kötetmet, hogy a „helyiek által szorgalmazott” homlokzatfelújítások, tetőtérbeépítések és egyéb beavatkozások, amelyek nem a szegregátumokban valósultak volna meg, hanem az alsóközéposztályi és középosztályi területeken, az előzetes akcióterületi terv részévé váljanak – ezáltal szelektíven juttattak volna projektjavakat egyes klienseknek. Ez a végül közjátékként megmaradt esemény a helyiek egyes köreiből elbizonytalanodásához, kiábrándulásához vezetett, a Jelenlét keltette reményt kezdte ki.⁹⁴ Az EKF-es maradvány forrást gyorsan felszívták a folyamatban lévő kulturális főváros beruházások, így okafogyottá vált a 2008-as tervezés és ígéretés. A tanulság viszont az volt, hogy a szociális városrehabilitáció részvételi elveinek helyi szakmai és politikai körökben való ismertsége ellenére nem sok jel mutatott arra, hogy a források jövőbeli megnyílása az infrastrukturális (lakás- és lakókörnyezet megújító) beavatkozások és kötelező soft programok hatékony forrásfelhasználáson túlmenő eredményekkel kecsegtető szociális városrehabilitációs projektekben hasznosulnának. A komplex kihívást kevés magyar nagyváros vállalta ebben az időszakban⁹⁵ – Pécsen viszont 2004-re visszanyúló előzményei voltak a szociális városrehabilitációs stratégiai gondolkodásnak, így a kérdés az volt, sikerül-e nyitni a helyiek érdemi bevonása irányába, létrejön-e egy széles fejlesztési koalíció a majdani szociális városrehabilitációs projekteket összefogó városfejlesztési folyamatban.

A szociális városrehabilitáció többféle alakot is ölthetett volna tehát Pécsen a 2004 óta eltelt időszak előzményei alapján: a

⁹⁴ Személyes közlés a terepmunka során 2013-ban.

⁹⁵ Az országos és a pécsi helyzet kontrasztját így fogalmazta meg egy regionális fejlesztési ügynökségnél tervezői pozícióban lévő szakember: „hogy ... a 2017-13-as időszakban mennyire kevés szociális városrehabilitációs projekt valósult meg a sokból, az elkésérítő.” Fókuszcsoporthoz interjú a szociális városrehabilitációban szerepet játszó szakemberekkel, 2013.11.27.

kedvezményezett, a kliensi, de a közösségi fejlesztési modellel leírható folyamatok lehetősége is benne volt az EKF árnyékában meghúzódó, készülődőben lévő pécsi szociális városrehabilitációs programban. A manapság már pécsi modellként ismertté vált szociális városrehabilitációs fejlesztési koalíció létrejöttét nem a körülmények kényszerítették ki: a részvételi és projektfejlesztési tevékenységek szerencsés egymásba kapcsolódása 2012-től kezdődően, belső és külső erőforrásokra támaszkodva épült ki.

A szociális városrehabilitáció pécsi modellje a 2012-től kezdődő időszakban

A szegregátumok helyi lakosainak közösségi fejlesztési modellben értelmezhető bevonása ugyan helyi szakemberek közreműködésével valósult meg, a módszer azonban nem pécsi: a community coaching módszerével a United Nations Development Programme (UNDP) Pozsonyi Regionális Központjának területi szakértője, Márczis Márta kopogtatott be a városháza, majd ezt követően városzerte több szervezet ajtaján 2012 során. Hosszú beszélgetések és a „coach kaland”⁹⁶ iránt fogékonyságot mutató szervezetek kollégáinak tartott tréningek után kezdődött meg az a két projekt, amely mind a helyiek részvétele, mind a széles körű fejlesztési koalíció kialakulása szempontjából kulcsfontosságúnak bizonyult.⁹⁷

⁹⁶ A terepen community coach-ként szerzett tapasztalatokat foglalta össze ezzel az elnevezéssel két coach a UNPD I. projektjének záró konferenciáján. Tanulmányként angolul jelent meg az összefoglaló: Katalin Csonkáné Utasi, Anita Romsits, Marta Márczis. 2014. How-to Guide: Coaching in the Szabolcs Segregated Roma Settlement (Pécs, Hungary): Building Momentum in nine months. Fordította Georgia Efreanova. Elérhető a következő címen: <http://localdevelopmentforinclusion.org/assets/01-coaching-adventures.pdf>

⁹⁷ A két UNDP projekt adatait lásd a Mellékletben.

A városházán a polgármestertől kezdődően a Természeti és Emberi Erőforrás Referatúrán keresztül a főépítészig sok szereplő elköteleződését sikerült megnyerni a szociális városrehabilitáció UNDP által szorgalmazott módszerre alapozó modelljének. A szegregátumokban pedig a kirekesztettekkel foglalkozó szervezetek közül a hosszú terepi tapasztalattal rendelkező Magyar Máltai Szeretetszolgálatot, a Khetanipe Egyesületet, illetve a kutatási és stratégia alkotási jártassággal rendelkező Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökséget nyerte meg az ügynek a UNDP fejlesztési szakembere, aki már számos hasonló projektet vitt végig a tágabb térségben, Csereháttól Kolozsvárig.⁹⁸

15. sz. ábra: Az ENSZ Fejlesztési Programjának logója

⁹⁸ A szakember blog-ja jól mutatja széles körű tapasztalatait: <http://localdevelopment-forinclusion.org/>

A UNDP community coaching közösségépítő módszerének⁹⁹ lényege, hogy a coach eljuttatja a helyiek egyénekre, háztartásokra széttagolt csoportját oda, hogy egymásra és a városi társadalom egészére rálátással rendelkező, egymással és a városi társadalom fontos szereplőivel kapcsolatban álló, erősödő társadalmi kohézióval rendelkező csoporttá váljanak. A kirekesztett közösségen kívülről érkező coach a szegregátum külső megjelenéséről szerzett benyomások dokumentálása után néhány héten keresztül egyéni megkeresések keretében szóba elegyedik a helyiekkel, elérhetőségüket és az általuk lakókörnyezetük fontos kihívásainak tartott problémákat kontakt kártyákon rögzíti, amelyek alapján személyesen meghívja a helyiket az első, problématerületek szerint összehívott munkacsoport ülésre. A munkacsoportokba általában változó létszámban és elköteleződéssel kapcsolódnak be a helyiek, de a résztvevők a coach moderálása mellett minden esetben a csoportmunka módszereit alkalmazzák: rendszeres (tipikusan heti) találkozókat tartanak, közös szabályokban egyeznek meg, közös célokat fogalmazznak meg, a megbeszéléseknek pedig állandó elemeként szerepel a felvezetés, a megbeszélés, az emlékeztető, a visszajelzés a korábbiakban tárgyalt ügyek fejleményeiről, az aktuális feladatok, a következő munkacsoport találkozó és a többi esemény időpontjának közös rögzítése. A munkacsoportok a felmerült problémákat sürgősségük alapján rangsorolják és a legfontosabbnak ítélt problémákra sürgősségi beavatkozási tervet dolgoznak ki, amely kitér a helyiek belső, saját magunk részéről mozgósítható erőforrásokra, valamint a külső erőforrásokra, konkretizálva az azzal rendelkező szervezetet, intézményt, esetleg személyt. A beavatkozási terv egyes problémáihoz kapcsolódóan a munkacsoportok ülésein kis akciókat, projekteket terveznek, amelyek végiggondolása és megvalósítása az alakulóban

⁹⁹ Vö. a „The community coaching process visualized” című dokumentumot, amely elérhető:

http://localdevelopmentforinclusion.org/assets/02-coaching-adventures--background-document_graph.pdf

lévő közösség feladata: a költségvetést, az ütemezést és a szervezést is a helyiek vállalják, a coach csak moderálja a folyamatot. Külső erőforrásként minimális pénzügyi eszközöket kell csak kívülről rendelkezésre bocsátani a community coaching folyamat keretében. Sok kis projekt révén kialakul a helyiek projekt-szemlélete, a tervezés, a szervezés, az előkészítés, a megvalósítás és az értékelés jelentőségének megértése, mind a saját köreikben, mind a nagyobb léptékű, a szegregátumon kívülről érkező projektek vonatkozásában. A mikro projektek és a nagyobb szabású projekt ötletek a munkacsoport projekt dossziéjában gyűlnek össze. A közös munka során kialakul és megerősödik a szomszédsági közösség összekötő társadalmi tőkéje, amely jelentősen növeli a helyiek szűkös erőforrásait. Ennek a folyamatnak további lépése, amikor a helyiek szószólót választanak maguk közül, hogy a közösség ügyében a coach által megszervezett tárgyaláson képviselje őket – amivel nemcsak az érintett szószóló összekapcsoló társadalmi tőkéje, hanem az egész közösség erősödik, hiszen átrendeződik intézményi bizalmi mintázatuk. A szószóló révén kialakulnak az intézményesített interperszonális bizalmi viszonyok konkrét személyekhez köthető alakzatai, amelyek elősegítik az intézményi bizalom szélesebb spektrumának kiépülését. A közösség erősödésének újabb megnyilvánulása, amikor a helyiek közül kiemelkedő mentor átveszi a coach helyét, aki ettől fogva csak akkor kapcsolódik vissza a csoportba, ha szükség van rá és kifejezetten hívják.

A UNDP community coaching módszerének alkalmazására 2012-től került sor Hősök terén, Pécsbányán és Somogy Bányatelepen, először a UNDP projektek keretében, majd a későbbi szociális városrehabilitációs pályázatokhoz és projektekhez kapcsolódóan. Az eredmények soktérűek voltak:¹⁰⁰ az első munkacsoport 2012

¹⁰⁰ A közösségi tevékenységekre vonatkozó adataim forrásai a következők: „Közösségi szintű beavatkozás eredményei a célterületen”. UNDP Mintaprojekt az elérhető Európai Uniósi források felhasználásának elősegítéséért, Záró Projekt Irányító Tanács Ülés, 2013.09.12. Pécs; illetve a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Pécsi Cso-

végén alakult meg a Hősök terén, szimbolikusan is visszafoglalva a teret az akkoriban ott deviáns életmódot folytatóktól. A coachok 67 helyi kontaktot és 24 partnert gyűjtöttek össze, a munkacsoport pedig már megalakulása első két évében 15 mini projekteket tett a dossziéjába, hatot meg is valósított és ehhez kapcsolóan 50 kis akciót is lebonyolított. Az aktív tagok létszáma kezdetben 20-30 volt, majd a négy tematikus munkacsoportban (közösségi, lakhatási, közbiztonsági, gyermek) 6-15 fő között mozgott a résztvevők száma munkacsoportonként.

A rendszeresen megrendezett kis akciókra példa a „filléres turkáló”, amelynek keretében az adományba kapott ruhákat, bálákat a helyiek saját szervezésben a környékbeliek részére eladják, és az összegyűlt pénzből a saját programjaikat finanszírozzák, pl. a Hősök terén 2013 óta évente megrendezett Térkarácsonyt, illetve a Bányásznapi megemlékezést. A gyerekeknek először helyben megszervezett grundfoci (amelynek helyszínét, a Hősök terei benzinkút alatt, egy vállalkozó adta kölcsön annak fejében, hogy a helyiek gondozzák a területet) mellett egy önkéntes edző közreműködésével a telepí gyerekek lehetőséget kaptak rendszeres edzésekre is a városrész egyik gimnáziumi tornacsarnokában. Kis akciók egymásba kapcsolódása révén pedig a helyiek 2014-ben megismerték Bag település hozzájuk hasonló társadalmi helyzetben lévő, önszerveződő kisközösségét, és megtanulták tőlük a használt papír fűtési célokra való feldolgozásának módszerét, az ún. brikettálást.¹⁰¹ A kályhák fűtésére alkalmas brikettet két berendezés segítségével lehet elké-

portjának 2014 közepe óta vezetett on-line adatbázisa a szociális városrehabilitációs projektek közösségi tevékenységeiről, amelyből a kutatás céljaira anonimizált kimutatást kutatási asszisztensem, Erát Dávid, a PTE Demográfia és Szociológia Doktori Iskola doktorandusza készített.

¹⁰¹ Az összekötő társadalmi tőkét erősítő kapcsolatteremtésre, a Kisközösségek átalakulása néven egymással összefogó kezdeményezések együttműködése keretében került sor, a community coach-ok összekötő társadalmi tőkebefektetése révén: <http://kozossegek.atalakulo.hu/kiskozossegek-atalakulasban>.

szíteni, ezeket először kölcsön kapták, majd maguk építették meg őket. A brikettek gyártására, szárítására és téli tüzelőként való felhasználására a Máltai Szeretetszolgálat Jelenlét Házának erre a célra átalakított két helyiségében kerül sor, a mai napig. A munkacsoport tevékenységei közül kiemelkedik még a helyi egyesület létrehozása is, valamint az Egyesület által szervezett esemény, az Időkapzsula elhelyezése a Hősök terén: a korábban sok esetben egyik napról a másikra élő helyiek saját kezdeményezéséből, a következő három évre előretekintő víziókat helyeztek el a Hősök tere központi helyén 2015-ben, a saját szervezésű március 15-i ünnepség keretében.

A másik két területen, Pécsbányán és Somogy Bányatelepen hasonló, bár szerényebb léptékű folyamatok zajlottak le, illetve ahol a módszer a helyi társadalom tagoltságának problémájába ütközött (ami Pécsbányán fordult elő), ott módosítottak rajta és a helyi körülményeknek megfelelő változatban alkalmazták.¹⁰²

A szociális városrehabilitációs projektek tervezése mindeközben nagy lendülettel folyt a városháza Természeti és Emberi Erőforrás Referatúrájának és a Máltai Szeretetszolgálat munkatársainak közreműködésével. 2012-ben Weöres Sándor verse és a Györgytelepre „levezető” lépcső szimbolikájának asszociációja nyomán „Benned a létra”¹⁰³ címmel TÁMOP projekt javaslatot dolgoztak ki,¹⁰⁴ amely

¹⁰² Magyar Máltai Szeretetszolgálat on-line adatbázisa a szociális városrehabilitációs projektekhez kapcsolódó közösségi tevékenységekről.

¹⁰³ A vers a Teljesség felé című kötetben található meg, címe: Szembe fordított tükrök. Mivel a rövid vers üzenete megragadja a pécsi modell ethoszát, idézetünket nem korlátozzuk a jelmondat közvetlen szöveggörnyezetére:

Öröömöm sokszorozódjék a te örömödben. / Hiányosságom váljék jóssággá benned. / Egyetlen parancs van, a többi csak tanács: igyekezz úgy érezni, gondolkozni, cselekedni, hogy mindennek javára legyél. /

Egyetlen ismeret van, a többi csak toldás: Alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra. / Az igazság nem mondatokban rejlik, hanem a torzítatlan létezésben. /Az öröklét nem az időben rejlik, hanem az összhang állapotában.

¹⁰⁴ A pályázat megírásában személy szerint a Természeti és Emberi Erőforrás Referatúráról a civil referens, az egykori Interreg IIC projekthez kapcsolódó kutatásokban

két irányban is építette a fejlesztési koalíciót. Egyrészt a Jelenlét Program és a community coaching módszer révén elérte a helyiek tapasztalati horizontját, probléma érzékelésüket beépítette már a projekt tervezésének fázisában, másrészt a magas színvonalú és más városok botrányaival szemben¹⁰⁵ helyben elfogadásra találó szociális városrehabilitációs folyamatot elismertté tette hazai (minisztériumi, szakmai) körökben és az európai szintén is. A pécsi modell presztízse további lendületet adott a helyi és városi szereplők együttműködésének, további hat szociális városrehabilitációs projekt, egy TIOP, három DDOP, illetve két TOP projekt tervezéséhez és kivitelezéséhez.¹⁰⁶

A szociális városrehabilitációs projektek megvalósításában a helyieken kívül közvetlenül közreműködik a városháza számos hivatali és politikai szereplője, a Máltai Szeretetszolgálat coach munkatársai és szociális munkásai, a, a Türr István Képzőközpont, a Baranya Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központja, és számos civil szervezet, így például a Khetapine Egyesület, a Pécsbányai Kulturális Egyesület, és a Tegyük Egymásért Egyesület. Az egyes beavatkozások, akciók pedig a város szinte összes közszolgáltatójának együttműködését igénylik a tömegközlekedéstől az áram- és vízszolgáltató cégekig. A helyiek a fejlesztési koalíció révén kapcsolatban kerülnek olyan területeken befolyással bíró városi szereplőkhöz, akik lakókörnyezetük problémáival összefüggésben lévő területekkel foglalkoznak. Ennek az összekötő társadalmi tőke építésnek volt önmagán is túlmutató jelentőségű jó példája a

szociológus hallgatóként részt vevő Jónás Gergely (a projekt névadója), illetve a Máltai Szeretetszolgálat munkatársai, a UNDP projektekben community coach-ként közreműködő Csonkáné Utasi Katalin, Romsits Anita és Dusa Ágnes vettek részt.

¹⁰⁵ A pécsi szociális városrehabilitációs programok ezen vetületét két szereplő is kiemelte a fókuszcsoporthoz tartozó interjú során. Fókuszcsoporthoz tartozó interjú a szociális városrehabilitációs szakemberekkel. 2013.11.27.

¹⁰⁶ A szociális városrehabilitációs projektek adatait és a helyszínek térképi ábrázolását lásd a Mellékletben.

Hősök terei munkacsoport és a helyi buszvállalat együttműködése: a munkacsoport 2012-es megalakulásakor megfogalmazott sürgőségi beavatkozási tervének egyik legnagyobb prioritású pontja volt a Hősök terei buszmegálló problémája. A korábbi évekkel ellentétben a buszoknak csak a leszálló állomása volt a tér belső oldalának biztonságos részén kijelölve, a felszálló állomás a forgalmas Komlói útra került, ahova a nagy sebességgel a városból ki- és beközlekedő autók között, zebrán kellett kimenni a helyieknek, elhagyva a tér biztonságos zónáját. A coach-ok megbeszélést hívtak össze a buszos közlekedést szolgáltató cég és a helyiek részvételével, ahol a helyiek adták elő problémájukat a buszmegálló elhelyezésével kapcsolatban. A buszos cég az érintett hatóságok képviselőivel terepbejárást tartott, amin a helyiek is részt vettek – a buszmegálló pedig rövid időn belül bekerült a tér egyik biztonságos szegletébe, jelentősen megnövelve mind az intézményi bizalmat, mind a kollektív kompetencia érzést a helyiek körében, továbbá megerősítve a fiduciárius felelősséget a szolgáltatók és a hatóságok emberei körében. Ennek a sikertörténetnek a nyomán szervezték meg a coachok a Hősök terén kívül a másik két területen is az ún. Szolgáltatói Fórumot, amelyek keretében a helyiek megválasztott szószólói közvetlenül a városi közműcégek és más közszolgáltatók képviselőivel tárgyalhatták meg lakóterületük fontos problémáit – nem egyéni beadványok formájában, amelyek elkészítésében esetkezelés keretében szociális munkástól támogatás ugyan kaphatta volna, de a közösség erejének közvetítését nem.

A szociális városrehabilitáció projektesítési folyamatában jól kirajzolódottak a fejlesztési koalíción belül a projektosztály kontúrjai: azokról a szereplőkről van szó, akiknek strukturális pozícióik, közvetítői státuszuk miatt komoly befolyásuk van a szociális városrehabilitációs források megszerzésére, kedvezményezettekhez történő eljuttatására. Az EKF-hez kapcsolódóan felemelkedő helyi projektosztály a Pécs2010 Menedzsment Központban, illetve az azt felváltó Pécsi Városfejlesztési Nonprofit Zrt.-ben koncentrálódott. A szociális városrehabilitáció helyi projektosztálya azon-

ban két másik, komoly projekt tapasztalatokra szert tett szervezeti keretre épített 2012-től kezdődően: a városháza és a Máltai Szeretetszolgálat projektmenedzsment tapasztalatokat szerzett munkatársai, szervezeti egységei szolgáltatták a forrásszerzés és a projektbonyolítás szervezeti hátterét. A városháza esetében az előzetes tapasztalatok főként az előcsatlakozási alapok ISPA projektjeiből származtak, amelynek egykori projektmenedzsere a Természeti és Ember Erőforrás Referatúrát vezető Kovács Katalin volt, aki számos pályázatírással és projektmenedzsment tapasztalattal bíró szakemberre támaszkodhatott munkatársai között. A szociális városrehabilitációs projektek esetében nemcsak a pályázati anyag kidolgozásának egyik szervezeti bázisa volt a referatúra, de a megvalósítás projektmenedzsment feladatai is ide tartoztak egészen 2015 januárjáig, amikor a futó projektek (TÁMOP, TIOP, DDOP-k) menedzsmentje és az újabb TOP pályázatok előkészítése is átkerült a Pécsi Városfejlesztési Nonprofit Zrt.-hez. A fejlesztési koalíción belüli összekapcsoló társadalmi tőke építés sikerességét jól jelezte, hogy a két nagytapasztalatú, profi projektmenedzsment szervezet, a Pécsi Városfejlesztési Nonprofit Zrt. és a Magyar Máltai Szeretetszolgálat egymás addigi teljesítményét elismerő módon kezdtek hozzá az együttműködéshez a futó szociális városrehabilitációs projektek megvalósításában és a további pályázatok előkészítésében.

Az 1989-es alapítású Magyar Máltai Szeretetszolgálatnál az adományok és a 900 éves Lovagrend nagy koncentrációjú összekapcsoló társadalmi tőke háttere mellett mindig is fontos volt a projektforrásokat is mozgósító segítő munka.¹⁰⁷ A többi hasonló profilú tevékenységet folytató magyar civil szervezettel összevetésben a Máltai Szeretetszolgálat nem volt igazán kitéve a projektciklusoknak finanszírozási és humán erőforrás szempontból: a projektek

¹⁰⁷ A Magyar Máltai Szeretetszolgálat leírása azon az interjú alapján, amit Csonkáné Utasi Katalinnal készítettem 2017 márciusában: a szakember a szolgálat Pécsi Csoportjának és György telepi Jelenlét Programjának vezetője, valamint a Hősök terei szociális városrehabilitáció community coach-a is egyben.

közötti „szakadékokat” a szervezeti háttérre támaszkodva el tudták simítani, ami nemcsak sok tapasztalattal bíró, képzett munkatársak folyamatos közreműködését jelentette, hanem intézményi stabilitást is adott az egyes területeken megkezdett segítő munkához. A szervezeten belül, jórészt a pécsi modellhez kapcsolódóan, nagy jelentőségre tett szert a szociális városrehabilitációs tevékenység: a Máltai Szeretetszolgálat két felsővezetője is részt vett a pécsi szociális városrehabilitációs projektekhez köthető konferenciákon, ahol mindketten „máltai programként” beszéltek a szociális városrehabilitációról.¹⁰⁸ Ezek a gesztusok is jelzik azt a szerepet, amit a Máltai Szeretetszolgálat a szociális városrehabilitációs projektek fő konzorciumi partnereként magára vállalt: a Jelenlét program tapasztalatira, helyi társadalmi beágyazottságukra építve katalizátorai voltak a széles körű, lakóterületenként kialakított helyi fejlesztési koalíciók kialakításának és működtetésének. Figyelemre méltó szakmai megújulásra is képesek voltak, hiszen a Jelenlét program egyéni és családi esetkezelésre és esetkísérésre épülő szociális munkás gyakorlatát felül tudták írni a community coaching közösségi szintű beavatkozás igénylő módszere mentén, hogy aztán a szociális városrehabilitációs projektek „kemény” projektkényszereinek is eleget tudjanak tenni.¹⁰⁹ A részvétel sikere szempontjából fontos

¹⁰⁸ Györi-Dani Lajos, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat alelnöke előadást tartott „A Magyar Máltai Szeretetszolgálat szerepe a szociális városrehabilitációs folyamatokban Magyarországon” címmel a „Szociális városrehabilitáció a régióban – a 2007-2013-as európai uniós fejlesztési programidőszak tapasztalatai és a 2014-2020-as lehetőségei” című konferencián, Pécssett, 2014.11.19-én Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata és Magyar Tudományos Akadémia Pécsi Akadémiai Bizottsága szervezésében, a DDOP-s projektekhez kapcsolódóan. Vecsei Miklós, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat alelnöke előadást tartott „Jelenlét Pécssett – Magyar Máltai Szeretetszolgálat” címmel a „Fellépés – szociális városrehabilitációs zárókonferencia Pécssett” című konferencián, Pécssett, 2015.11.23-án a Pécsi Városfejlesztési Non-profit Zrt. szervezésében, a TÁMOP és TIOP projektekhez kapcsolódóan.

¹⁰⁹ Interjú Baritz Katalinnal, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Somogy Bányatelepen community coach munkát végző, korábban családsegítő szociális munkás szakemberével, 2017 áprilisában.

tényező volt tehát, hogy a szociális városrehabilitációs projektosztály egyik szegmense szervezetileg is felelt a bevonásért, a részvételi elvek, módszerek megvalósulásáért, gyakorlott és mindennapos terepi munkája miatt érdekelt is volt a széleskörű fejlesztési koalíció kialakításában, fenntartásában.

16. sz. ábra: A Magyar Máltai Szeretetszolgálat logója

Ez a kulcstényező, a projektosztály szervezeti érdekeltsége a részvétel biztosításában, hiányzott a másik két, korábban elemzett városfejlesztési folyamatból. Míg a másik két esetben a kezdetben közösségi tervezés modellje mentén értelmezhető folyamatok a kedvezményezett modellel leírható jellegű együttműködéssé alakultak át a projektelés időszakában, addig a szociális városrehabilitáció esetében éppen ellenkezőleg történt az átalakulás. A hosszú időn keresztül kifejezetten a kedvezményezett modellel leírható folyamatok 2012-től kezdődően közösségi fejlesztéssé alakultak át, széles körű fejlesztési koalícióvá formálva az együttműködők sokféle szereplői csoportját, amelyen belül a projektosztálynak fontos szerep jutott. A szociális városrehabilitációs folyamatban érdekeltséggel bíró szereplők bevonása, a fejlesztési koalíció erősítése korántsem mondható spontán folyamatnak: mind a community coaching módszere, mind a projektmenedzsment szervezetének szervezeti kultúrája tekintetében a körülmények tudatos alakítására volt szükség a szociális városrehabilitáció pécsi modelljének sikere érdekében.

KÖVETKEZTETÉSEK

Mivel elemzésünk esettanulmányokon alapul, értelemszerűen nem vállalkozhatunk a belőle levonható következtetések teljes körű általánosítására. Mindazonáltal az esettanulmányokban összehasonlított három, részben hasonló, részben eltérő feltételrendszerű részvételi városfejlesztési folyamat ideáltípusaink mentén történő összevetése fontos tanulságokkal szolgál a részvételi folyamatok korlátaival, lehetőségeivel kapcsolatban, valamint adalékot nyújt a projektesítés folyamatának empirikus feltérképezéséhez.

A részvétel sokat tud hozzátenni a városfejlesztési folyamatok minőségéhez, városi társadalom alakító erejéhez, de nagy az időigénye és a szereplők széles körének részéről az elköteleződés viszonylag magas fokát kívánja meg. Amennyiben a fejlesztési koalíció egyik vagy másik alapvető feltétel hiánya, hiányossága miatt nem épül ki, vagy igazából nem működik, akkor a részvételre tett kísérletek kifejezetten romboló hatásúak is lehetnek, mert leépítik a helyi intézményi bizalmat, erodálják a városi összekapcsoló társadalmi tőkét, családodottsághoz, kiábránduláshoz, esetleg a helyi közélettől való elforduláshoz vezetnek. A részvétel kétélű fegyver: erősítheti a városi közösségeket, de el is fordíthatja a helyi társadalmat közös ügyeitől. Eredményeink alapján elmondhatjuk, hogy a részvétel eredményessége szempontjából kulcsszerepe van a részvétel folyamatára szánt kellő mennyiségű időnek és a folyamatot szervező szakemberek módszereinek, jártasságának, társadalmi beágyazottságának, valamint annak a kulcstényezőnek, hogy a helyi projektosztály szervezetileg is érintett (érdekelt és felelős) legyen az érdemi eredményekre lehetőséget adó részvételi városfejlesztési folyamatokban.

Kutatásunk eredményei alapján összességében megállapítható, hogy a projektesített redisztribúció korszakának részvételi városfejlesztési folyamatai építenek a kedvezményezettek meglévő

vagy kiépülő összekötő társadalmi tőkérére, ugyanakkor a „civil” dimenzió mellett legalább akkora jelentősége van annak, hogy a közsféra érdekeltséggel bíró szereplői is integrálódjanak a fejlesztési koalícióba. A közsféra szereplőinek bekapcsolódása feltételezi a kormányzati, adminisztratív és szolgáltatási szerepeket betöltők fiduciárius felelősségének és együttműködési képességének megerősítését (Jenei 2012; Kis, Pallai 2014). A városi kormányzatok esetében is stratégiai kérdésként kell kezelni a jó kormányzás komplex kihívásait.

Kutatásunk hozzájárul ahhoz, hogy világosabban lássunk a kortárs európai kontextusban kulcsfontosságú tényezőnek számító „városi jó kormányzás” néhány kérdésében. A helyi erőforrásokra, a gazdasági, kulturális és társadalmi tőkére építeni kívánó városi kormányzat elemi érdeke saját kapacitásainak megerősítése annak érdekében, hogy a közjó irányába legyen képes terelni a különféle tőkefajtákkal rendelkező, azokat egymásra konvertáló társadalmi csoportokban és között zajló folyamatokat. Különösen jelentős ez az olyan speciális kontextusokban, mint a kötetben tárgyalt projektesített város esetében: gazdasági tőke hiányos helyzetben a társadalmi és kulturális tőkefelhalmozás és konverzió nagyobb jelentőségre tesz szert. A szociális városrehabilitáció pécsi modellje felmutatta azt a lehetőséget, hogy városi kormányzat kapacitás-építése a helyi szolgáltatói és kedvezményezetti csoportok körében végbemenő társadalmi, és részben kulturális tőkefelhalmozás mentén menjen végbe, kialakítva a városi jó kormányzás egyik példáját, amelyet „fejlesztő városi kormányzatnak” is nevezhetünk.

3. sz. táblázat: A kötetben tárgyalt városfejlesztési folyamatok átalakulásai a közösségi fejlesztés és a kedvezményezetti fejlesztési modelljei szerint

Fejlesztési modell	Európa Kulturális Fővárosa	városfejlesztési stratégia tervezés	szociális városrehabilitáció
közösségi fejlesztés	2003-2005: értelmiségiék összekötő és összekapcsoló társadalmi tőke építése, befektetése (konferenciák, újságcikkek); döntéshozók, értelmiségiék összekapcsoló társadalmi tőke építése (pályázati kabinet)	2011-2012: összekötő és összekapcsoló társadalmi tőke építés a szakmai önszerveződés köreiben (Városkooperáció); összekapcsoló társadalmi tőke építés a Koordinációs Testületben részt vevő szereplők körében	2012-2015: összekötő és összekapcsoló társadalmi tőke építés és befektetés és a community coaching révén megszerveződő helyi munkacsoportokban; összekötő társadalmi tőke építés a szociális városrehabilitáció fejlesztési koalíciójának szereplői körében, a fiduciaárius felelősség erősödése a helyi projektosztály, az önkormányzat politikai és hivatali vezetői, valamint a helyi közszolgáltatásokat nyújtó szereplők körében
kedvezményezetti fejlesztés	2006-2012: összekapcsoló társadalmi tőke gyarapodás a projektosztály körében (fejlesztési ügynökségek); értelmiség demobilizálódása, intézményi bizalmának megrendülése, összekapcsoló társadalmi tőkénének eróziója; kis léptékű partnerségi és önkéntes részvétel az EK programok terén, minimális összekötő társadalmi tőke erősítő hatással	2013-2014: a tervező szakértők műhelymunkája, összekötő társadalmi tőke építése; szakmai önszerveződések demobilizálódása, intézményi bizalmának megrendülése, összekapcsoló társadalmi tőkénének eróziója; projekttesített partnerség minimális összekapcsoló társadalmi tőke erősítő hatással	2003-2012: Borbála program: szociális városrehabilitációs kísérleti program, a helyiek kisléptékű bevonásával, összekötő (szomszédsági) társadalmi tőke erősítő hatással; Jelenlét Program: kliens alapú intenzív szociális munka, megkötő társadalmi tőke erősítő hatással

A hivatkozott irodalmak jegyzéke

- Adler, Daniel, Caroline Sage, Michael Woolcock. 2009. Interim institutions and the development Process. BWPI Working Paper 86. Manchester: Brooks World Poverty Institute.
- B. Erdős Márta, Knyihár Éva. 2015. Pécs partnerség: Lépések a közösségi tervezés felé. *Civil Szemle* 12 (1): 25-47.
- Berman, Sheri. 1997. Civil society and the collapse of the Weimar Republic. *World Politics*, Vol. 49, No. 3: 401-429.
- Bohle, Dorothee, Greskovits Béla. 2012. *Capitalist Diversity on Europe's Periphery*. Ithaca, London: Cornell University Press.
- Bourdieu, Pierre. 1984. *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bourdieu, Pierre. 1986. The forms of capital. In J. Richardson (Ed.) *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York: Greenwood: 241-258. Magyarul. Pierre Bourdieu, 1998. Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In Lengyel György, Szántó Zoltán (szerk.), *Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Budapest: AULA Kiadó.
- Bozóki András. 1999. The rhetoric of action: The language of the regime change in Hungary. In *Intellectuals and politics in Central Europe*: 263-283. Szerk. Bozóki András. Budapest: CEU Press.
- Böröcz József. 1999. Reaction as progress: Economists as intellectuals. In *Intellectuals and politics in Central Europe*: 245-262. Szerk. Bozóki András. Budapest: CEU Press.
- Coleman, James. 1988. Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*. 94 Supplement: 95-120. Magyarul: James Coleman. 1998. A társadalmi tőke az emberi tőke termelésében. In Lengyel György, Szántó Zoltán (szerk.), *Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Budapest: AULA Kiadó.

- Coleman, James. 1990. Social capital. In *Foundations of Social Theory*. Cambridge: Harvard University Press. Magyarul: James Coleman. 1994. Lengyel György, Szántó Zoltán (szerk.), *A gazdasági élet szociológiája*. Budapest: AULA Kiadó.
- Cooke, Bill, Uma Kothari (szerk.) 2001. *Participation: The new tyranny?* New York: Zed Books.
- Cooke, P. 2004. Regional innovation systems – an evolutionary approach. In: Cooke, P., Heidenreich, M., Braczyk, H. J. (szerk.): *Regional innovation systems. The role of governance in a globalized World*: 1-18. Routledge, London–New York.
- Czirfusz Márton, Horváth Vera, Jelinek Csaba, Pósfai Zsuzsanna, Szabó Linda. 2015. Gentrification and rescaling urban governance in Budapest-Józsefváros. *Intersections* 1(4): 55-77.
- Csanádi Gábor, Csizmady Adrienne, Kocsis János, Kőszeghy Lea, Tomay Kyra (szerk.). 2010a. *Város-Tervező-Társadalom*. Sík Kiadó: Budapest.
- Csanádi Gábor, Csizmady Adrienne, Kőszeghy Lea. 2010b. Nyilvánosság és részvétel a település-tervezési folyamatban. *Tér és Társadalom* 24:(1): 15-36.
- Csonkáné Utsi Katalin, Dusa Ágnes, Fehér Angéla. 2011. A város peremén: Györgytelep. *Civil Szemle* 2011. 3. 97-113.
- Csurgó Bernadett, Kovách Imre, Eva Kucerova. 2007. Hatalom és tudás az európai vidékfejlesztésben. In: Kovách Imre (szerk.) *Vidékiek és városiak. A tudás- és imázshasználat hatásai a vidéki Magyarországon*: 137-157. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Csurgó Bernadett, Kovách Imre, Eva Kucerova. 2008. Knowledge, power and sustainability in contemporary rural Europe. *Sociologica Ruralis* 48 (3): 292-312.
- Edquist, C. (szerk.). 2005. *Systems of innovation. technologies, institutions and organizations*. London: Routledge.

- Eyal, Gil, Ivan Szelenyi, Eleanor Townsley. 1998. Making capitalism without capitalists: The new ruling elites in Eastern Europe. London: Verso.
- Faragó László. 2006. A városokra alapozott területpolitika koncepcionális megalapozása. *Tér és Társadalom* 20. évf. 2006 (2): 83-102.
- Faragó László. 2011. Az Európa Kulturális Fővárosa program városfejlesztési, városirányítási tanulságai. In *Elemző értékelés a Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól*: 61-74. Pécs: Pécs Megyei Jogú Város.
- Field, John. 2003. *Social Capital*. London: Routledge.
- Fukuyama, Francis. 1995. *Trust: the social virtues and the creation of prosperity*. New York: Free Press. Magyarul: Francis Fukuyama. 2007. *Bizalom: A társadalmi erények és a jólét megteremtése*. Budapest: Európa Kiadó.
- Fukuyama, Francis. 1999. *The great disruption: Human nature and the reconstruction of social order*. New York: Free Press. Magyarul: Francis Fukuyama. 2000. *A nagy szétbomlás: Az emberi természet és a társadalmi rend újjászervezése*. Budapest: Európa Kiadó.
- Füzér Katalin. 2005. A társadalmi tőke szerepe a városrehabilitációban. *Acta Sociologica (Pécsi Szociológiai Szemle)* 1(1): 5-17.
- Füzér Katalin. 2007. „The role of social capital in social exclusion: the segregating district of Pécs East in the light of EU-SILC 2006.” In *Urban rehabilitation in segregated districts of Central and Eastern European cities: Studying Social Exclusion and Developing Urban Policy*: 43-73. Andrzej Bukowski, Katalin Füzér, Barbara Jabłońska, Marta Smagacz (eds.). Krakow: RABID.
- Füzér Katalin. 2011. „Social urban rehabilitation policies and universities: The case of Pécs, European Capital of Culture and the University of Pécs”. In *UNeECC Forum* 3. Vol. 3: 153-161. Coudenys, W. (ed.) Sibiu: UNeECC.

- Füzér Katalin. 2013a. Review of Capitalist diversity on Europe's periphery by Dorothee Bohle and Béla Greskovits. *Demográfia English Edition 2013* (56:5): 89-93.
- Füzér Katalin. 2013b. The project class: making and breaking social capital in urban and rural development. *Szociális Szemle* (2013 (1-2): 28-34.
- Füzér Katalin. 2015. A bizalom társadalomelmélete és a társadalmi tőke szociológiaelmélete. *Századvég 2015* (4): 5-16.
- Füzér Katalin, Sik Endre, Gerő Márton, Zongor Gábor 2005. A társadalmi tőke növelésének lehetőségei fejlesztéspolitikai eszközökkel. Budapest: TÁRKI.
- Füzér Katalin, Gerő Márton, Sik Endre, Zongor Gábor. 2006. "Társadalmi tőke és fejlesztés." in *Társadalmi Riport 2006*: 335-350. Kolosi, T. Tóth, I. Gy., Vukovich, Gy. Budapest: TÁRKI.
- Füzér Katalin, Monostori Judit. 2012. „Social capital, social exclusion and rehabilitation policy in the Hungarian urban context” In: *Urban social capital: Civil society and urban life*: 31-75. Joseph Lewandowski, Gregory Streich, G. (eds.). Farnham: Ashgate.
- Glied Viktor. 2014. A határtalan város határai: "Civilek" és az Európa Kulturális Fővárosa-Pécs2010 program In: Tuka Ágnes, Glied Viktor (szerk.) Pécs a többszintű kormányzás csapdájában. Pécs: IDRResearch Kft./Publikon.
- Grootaert, Christiaan. 1998. Social capital: the missing link? Social Capital Initiative Working Paper No. 3. Washington: The World Bank.
- Halpern, David. 2005. *Social Capital*. Cambridge: Polity Press.
- Hickey, Samuel, Giles Mohan (eds). 2004. *Participation: From tyranny to transformation*. London and New York: Zed Books.
- Horváth M. Tamás. 2015. Megszabva: Városi kormányzás másutt és itthon. *Tér és Társadalom* 29 (2): 43-66.

- Huszár Zoltán. 2013a. Pécs és a Dunagőzhajózási Társaság kapcsolata. In Huszár Zoltán: *A Duna vonzásában*: 115-134. Pécs: Virágmandula.
- Huszár Zoltán. 2013b. Mindennapi élet, kultúregyesületek, ünnepek a pécsi DGT-kolóniák világában. In Huszár Zoltán: *A Duna vonzásában*: 181-200. Pécs: Virágmandula.
- Jenei Ágnes. 2012. *Communication with the public from the local government perspective*. Budapest: Corvinus University of Budapest.
- Kákai László. 2004. *Önkormányzunk értetek, de nélkületek! Pártok és civil szervezetek a helyi társadalmakban*. Budapest: Századvég.
- Kis Norbert, Pallai Katalin. 2014. *A teljesség felé: Integritásképzés- és kutatás a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen*. *Pénzügyi Szemle* 59:(2): 167-180.
- Konrád György, Szelényi Iván. [1978] 1989. *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz*. Budapest: Gondolat.
- Kovács Imre. 2007. *A fejlesztéspolitika projektesítése és a projektosztály*. *Szociológiai Szemle* 2007 (3-4): 214-222.
- Kovács Imre. 2008. *Önkormányzati hatalom, projektesítés és az új kormányzás*. In *A területfejlesztés új útjai az EU-ban*: 113-128. Szerk. Bódi Ferenc. Budapest: MTA PTI.
- Kovács Imre, Kristóf Luca. 2005. *A hatalom projektesítése. Az európai integráció hatalmi és társadalmi következményeiről*. In *Kritikus leltár: a rendszerváltás három évtizede*: 231-248. Szerk. Bayer József, Kovács Imre. Budapest: MTA PTI.
- Kovács Imre, Kristóf Luca. 2007. „The projectification of power. The impact of European integration on power and society” (pp.). In *From transition to globalization*, Bayer, J. & Jensen, J. (eds.), 191-205. Budapest: MTA PTI.

- Kovács Imre, Kucerova, Eva. 2006. „The project class in Central Europe: The Czech and Hungarian cases.” *Sociologica Ruralis* 2006 46: 3-21.
- Kovács Imre, Kucerova, Eva. 2009. „The Social context of project proliferation – The rise of the project class.” *Journal of Environmental Policy and Planning* 2009 11 (3): 203-220.
- Kovács, Katalin. 2011. Adalékok az EKF program menedzsment szempontú értékeléséhez. In *Elemző értékelés a Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól: 93-122.* Pécs: Pécs Megyei Jogú Város.
- Körösényi András. 2000. *Értelmiség, politikai gondolkodás és kormányzat.* Budapest: Osiris.
- Lundvall, B. A., Johnson, B., Andersen, E. S., Dalum, B. 2002. National systems of production, innovation and competence building. *Research Policy*, Vol. 31. No. 2: 213–231.
- Megyési Boldizsár. 2011. A társadalmi tőke mint a vidékfejlesztési folyamatok elemzési kerete. In: Dupcsik Csaba, Kovács Imre, P. Tóth Tamás, Takács Judit (szerk.). *Nézőpontok: Fialat kutatók tanulmányai: 70-84.* Budapest: MTA Szociológiai Kutatóintézet.
- Megyési Boldizsár. 2014. Fejlesztéspolitika helyben: A társadalmi tőke és a fejlesztéspolitika összefüggései a Vasvári és a Lengyel-tóti kistérségben készült esettanulmányok alapján. *SOCIO.HU* 4:(3) pp. 100-109.
- Mezei Cecília. 2015. Building institutions for the Structural Funds in the Visegrad Countries. In: Bodor Á, Grünhut Z (szerk.) *Cohesion and development policy in Europe.* Budapest; Pécs: Institute for Regional Studies, Centre for Economic and Regional Studies, Hungarian Academy of Sciences, 2015. pp. 60-71.
- Mezei Cecília. 2016. Limited involvement: the role of local and regional actors in the Hungarian Structural Fund management. In: Schmitt P., Well, L. V. (eds.): *Territorial governance across*

- Europe: Pathways, practices and prospects. Routledge, London, New York, 157–170.
- Pálné Kovács Ilona. 2010. Városi terek kormányzása és a városi rezsimék. *Tér és Társadalom* XXIV. évf. 2010 4: 3–27 .
- Pálné Kovács Ilona. 2014. Kulturális fővárosok Európában, kormányzati kihívások. In Tuka Ágnes, Glied Viktor (szerk.) Pécs a többszintű kormányzás csapdájában: Európa Kulturális Fővárosa – Pécs 2010: 39-61. Pécs: Publikon Kiadó.
- Pálné Kovács Ilona, Mezei Cecília. 2016. Regionális politikai és területi kormányzási ciklusok Közép- és Kelet-Európában. *Tér és Társadalom* 30. évf., 4. 54-70.
- Putnam, Robert, et al. 1993. Making democracy work: Civic traditions in modern Italy. Princeton, N.J., Princeton University Press.
- Putnam, Robert. 1995. Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy* 6. 65-78.
- Putnam, Robert. 2000: Bowling alone: The collapse and revival of American community. New York, Simon and Schuster.
- Putnam, Robert, Lewis Feldstein. 2003. Better together: Restoring the American community. New York, Simon and Schuster.
- Rose-Ackerman, Susan. 2005. From elections to democracy: Building accountable government in Hungary and Poland. Cambridge: Cambridge University Press.
- Somlyódy Nóra. 2010. A Balkán kapuja? Pécs Európa kulturális fővárosa. Pozsony: Kalligram.
- Somlyódyné Pfeil Edit. 2008. A városi térségek a közigazgatási struktúra és a governance keresztmetszetében. *Tér és Társadalom*, 2008: 1., 27–43.
- Somogyi Krisztina, Czákó Zsolt (szerk.). 2010. Köz-Tér-Köz. Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa: építészeti pályázatok és köztérberuházások. Budapest: Hungarofest Kht.

- Somogyi Krisztina. 2010. Interjú Merza Péterrel. In Somogyi Krisztina, Czakó Zsolt (szerk.). Köz-Tér-Köz. Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa: építészeti pályázatok és köztérberuházások: 274-279. Budapest: Hungarofest Kht.
- Szijaártó Zsolt. 2010. Városlakók, turistatekintetek: Az én kulturális fővárosom. Magyar Lettre Internationale 76: 11-14.
- Szijaártó Zsolt. 2010. Az ötödik. In Somogyi Krisztina, Czakó Zsolt (szerk.). Köz-Tér-Köz. Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa: építészeti pályázatok és köztérberuházások: 312-315. Budapest: Hungarofest Kht.
- Takács József. 2004. Európa kulturális fővárosa. Budapest vagy Pécs? Élet és Irodalom 48 (14): 17.
- Takács József. 2005a. A határtalan város: Európa Kulturális Fővárosa – Pécs, 2010 Pécs: Európa Centrum Kht.
- Takács József. 2005b. Próbakő. A Kulturális Főváros-pályázat viszontagságai. Élet és Irodalom 49 (36): 17.
- Takács József. 2011. Az újragondolt város – EKF-iratok. Pécs: Publikon Kiadó.
- Tarrósy István. 2011. Az együttműködés politikai kultúrájának sajátosságai a pécsi Európa Kulturális Fővárosa-projekt kapcsán. Civil Szemle 2011 (3): 29-40.
- Tuka Ágnes, Glied Viktor (szerk.). 2014. Pécs a többszintű kormányzás csapdájában: Európa Kulturális Fővárosa – Pécs 2010: 39-61. Pécs: Publikon Kiadó.
- Utasi Ágnes. 2002. A bizalom hálójája: Mikro-társadalmi kapcsolatok, szolidaritás. Budapest: Új Mandátum Kiadó.
- Utasi Ágnes. 2008. Éltető kapcsolatok: A kapcsolatok hatása a szubjektív életminőségre. Budapest: Új Mandátum Kiadó.
- Utasi Ágnes. 2013. Kötelékben: Szolidaritás-hálók és közélet. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ.

Melléklet: a könyvben tárgyalt projektek adatai

Forrás:

<http://www.pvfzrt.hu>; projekt dokumentáció; saját szerkesztés.

VÁROSEJ- LESZTÉSI FOLYAMAT	PROJEKT ELNEVE- ZÉSE, KÓDJA	PROJEKT MEGVA- LÓSÍTÁSI IDŐSZAKA	PROJEKT- GAZDA	PROJEKT KONZOCIUMI PARTNEREK	KÖZRE- MŰKÖDŐ SZERVEZET	FŐBB PROJEKT TEVÉKENYSÉGEK	PROJEKT FORRÁS
kulturális főváros program	Pécsi Konferencia és Koncertközpont DDOP- 4.1.3/A-2008-0001	2008.11.28. - 2011.10.31.	PMJV	Pécsi Városfej- lesztési Nonprofit Zrt.	Dél-Dunántúli Regionális Fejleszté- si Ügynökség	11.144 nm alapterületű multifunkcionális épület létrehozása (hangversenyterem, konferenciaközpont), parkoló	5 251 262 072 Ft

VÁROSEJ- LESZTÉSI FOLYAMAT	PROJEKT ELNEVEZÉSE, KÓDJA	PROJEKT MEGVA- LÓSÍTÁSI IDŐSZAKA	PROJEKT- GAZDA	PROJEKT KONZOCIUMI PARTNEREK	KÖZRE- MŰKÖDŐ SZERVEZET	FŐBB PROJEKT TEVÉKENYSÉGEK	PROJEKT FORRÁS
kulturális főváros program	Dél-Dunántúli Regi- onális Könyvtár és Tudásközpont-DDOP- 4.1.3/A-2008-0002	2008.11.28. - 2011.10.31.	Baranya Megyei Önkormányzat	Pécsi Tudomány- egyetem, PMJV, Pécsi Városfejleszté- si Nonprofit Zrt.	Dél-Dunántúli Regionális Fejleszté- si Ügynökség	13.000 nm alapterületű épület létrehozása (könyvtár, előadótér- em, konferenciaterem, étterem, könyvesbolt, tetőkert), parkoló	4 614 738 595 Ft

VÁROSEJ- LESZTÉSI FOLYAMAT	PROJEKT ELNEVEZÉSE, KÓDJA	PROJEKT MEGVA- LÓSÍTÁSI IDŐSZAKA	PROJEKT- GAZDA	PROJEKT KONZOCIUMI PARTNEREK	KÖZRE- MŰKÖDŐ SZERVEZET	FŐBB PROJEKT TEVÉKENYSÉGEK	PROJEKT FORRÁS
kulturális főváros program	Zsolnay Kulturális Negyed DDOP- 4.1.3/A-2008-0004	2008.11.28. - 2011.11.30.	PMJV	Pécsi Városfejlesztési Nonprofit Zrt.	Dél-Dunántúli Regionális Fejleszté- si Ügynökség	35.000 nm épület felújítása, elavult épületek bontása, új épületek építé- se (multifunkcionális rendezvényter, kiállítóter, galéria, planetárium, látogatóközpont), két szintes parkoló, gyalogos híd	9 243 297 245 Ft

VÁROSFELJESZTÉSI FOLYAMAT	PROJEKT ELNEVEZÉSE, KÓDJA	PROJEKT MEGVALÓSÍTÁSI IDŐSZAKA	PROJEKT-GAZDA	PROJEKT KONZOCIUMI PARTNEREK	KÖZREMŰKÖDŐ SZERVEZET	FŐBB PROJEKT TEVEKÉNYSÉGEK	PROJEKT FORRÁS
kulturális főváros program	Közterek és parkok újáélesztése I. ütem DDOP-4.1.3/A-2008-0003	2008.11.28. – 2011.11.30.	PMJV	Pécsi Városfejlesztési Nonprofit Zrt.	Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség	városi közterek megújítása (Diana tér, Kórház tér, Rókus sétány, Közútsaság tér, Megyer városrész, Tertye első ütem, Uránváros)	2 121 807 351 Ft

VÁROSFELJESZTÉSI FOLYAMAT	PROJEKT ELNEVEZÉSE, KÓDJA	PROJEKT MEGVALÓSÍTÁSI IDŐSZAKA	PROJEKT-GAZDA	PROJEKT KONZOCIUMI PARTNEREK	KÖZREMŰKÖDŐ SZERVEZET	FŐBB PROJEKT TEVEKÉNYSÉGEK	PROJEKT FORRÁS
kulturális főváros program	Közterek és parkok újáélesztése II. ütem DDOP-4.1.3/A-2009-0001	2008.11.28. – 2011.11.30.	PMJV	Pécsi Városfejlesztési Nonprofit Zrt.	Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség	városi közterek megújítása (keleti városrész, EKf városrész, városközpont, Tertye második ütem, Indóház tér)	4 644 631 654 Ft

VÁROSFELJESZTÉSI FOLYAMAT	PROJEKT ELNEVEZÉSE, KÓDJA	PROJEKT MEGVALÓSÍTÁSI IDŐSZAKA	PROJEKT-GAZDA	PROJEKT KONZOCIUMI PARTNEREK	KÖZREMŰKÖDŐ SZERVEZET	FŐBB PROJEKT TEVEKÉNYSÉGEK	PROJEKT FORRÁS
kulturális főváros program	Közterek és parkok újáélesztése II. ütemhez kapcsolódó közteréfejlesztési akciók ESZA	2011.12.20. – 2012.05.09.	PMJV (Pécsi Városfejlesztési Nonprofit Zrt.)			közteréfejlesztési akciók a belvárosban és Uránvárosban: lakossági fórum, közösségi rendezvény; szakmai műhelymunka, városrészi tanulmányok	a forrást a DDOP-4.1.3/A-2009-0001 projekt biztosította

VÁROSFEL- LESTÉSI FOLYAMAT	PROJEKT ELNEVEZÉSE, KÓDJA	PROJEKT MEG- VALÓSÍTÁSI IDŐSZAKA	PROJEKT- GAZDA	PROJEKT KONZOCIUMI PARTNEREK	KÖZRE- MŰKÖDŐ SZERVEZET	FŐBB PROJEKT TEVEKENYSÉGEK	PROJEKT FORRÁS
városfejlesztési stratégia alkotás	Fenntartható város- fejlesztés - Integrált Városfejlesztési Stratégia kidolgo- zása 2014-2020 DDOP-4.1.1/E-13	2013.09.01. – 2014.09.25.	PMJV (PMJV Önkormányzata, Koordinációs Testület)	-	Dél-Dunán- túli Regionális Fejlesztési Ügynökség	PMJV Integrált Településfejlesztési Stratégiája, 2014-2020, PMJV Városfejlesztési Konceptió 2014-2030 stratégiai dokumentu- mok elkészítése	39 984 818 Ft

VÁROSFEL- LESTÉSI FOLYAMAT	PROJEKT ELNEVEZÉSE, KÓDJA	PROJEKT MEG- VALÓSÍTÁSI IDŐSZAKA	PROJEKT- GAZDA	PROJEKT KONZOCI- UMI PARTNEREK	KÖZRE- MŰKÖDŐ SZERVEZET	FŐBB PROJEKT TEVEKENYSÉGEK	PROJEKT FORRÁS
szociális város- rehabilitáció	Borbála, komplex telep-rehabilitációs és foglalkoztatási program István aknán ROP II. 2.2	2004.11.24 – 2006.09.30.	PMJV	Munka Pécs-Bara- nyáért Kht., DDR Forrásközpont Kht., Etnikai Fórum Pécsi Szervezete, Orfű Kht., Miséna Egyesület	-	18 szociális bérlakás felújítása, közösségfejlesztés, képzések, foglalkoz- tatás, szakmai konferenciák	28.000.000 Ft

VÁROSFEL- LESTÉSI FOLYAMAT	PROJEKT ELNEVEZÉSE, KÓDJA	PROJEKT MEGVA- LÓSÍTÁSI IDŐSZAKA	PROJEKT- GAZDA	PROJEKT KONZOCIUMI PARTNEREK	KÖZRE- MŰKÖDŐ SZERVEZET	FŐBB PROJEKT TEVEKENYSÉGEK	PROJEKT FORRÁS
szociális város- rehabilitáció	Városok a társadalmi kirekesztés ellen (Cities against social exclusion, CASE), Interreg III C	2005.07.01. – 2007.12.31.	PMJV	Arad, Komárom, Olomuc, Krakkó, Gelsenkirchen, Ham- burg önkormányzatai, PTE, K rakközi Jagello Egyetem, Lawatetz Alapítvány	VÁTI Kht.	szociális városrehabi- litációs tapasztalatok megosztása a régi és az új tagállamok városai között, szociális városrehabilitációs vizsgálatok, stratégiák, jó gyakorlatok	788.000 EUR

VÁROSFEL- LESTÉSI FOLYAMAT	PROJEKT ELNEVE- ZÉSE, KÓDJA	PROJEKT MEGVA- LÓSÍTÁSI IDŐSZAKA	PROJEKT- GAZDA	PROJEKT KONZOCI- UMI PARTNEREK	KÖZRE- MŰKÖDŐ SZERVEZET	FŐBB PROJEKT TEVÉKENYSÉ- GEK	PROJEKT FORRÁS
szociális város- rehabilitáció	UNDP I.: Mintapro- jekt az elérhető Európai Uniói források felhasználásának elősegítésért, a hátrányos helyzetű lakosság fenntartható lakhatási körülmé- nyeinek és szociális helyzetének javítása érdeklében, Open Soci- ety Foundations	2012.11.01. – 2013.08.01.	UNDP Pozsonyi Regionális Központ	PMJV, Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület, Khetapine Egyesület, Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség	-	community coaching, munkacsoportok, szociális városreha- bilitációs stratégiai dokumentum	60.000 USD

VÁROSFEL- LESTÉSI FOLYAMAT	PROJEKT ELNEVE- ZÉSE, KÓDJA	PROJEKT MEGVA- LÓSÍTÁSI IDŐSZAKA	PROJEKT- GAZDA	PROJEKT KONZOCIUMI PARTNEREK	KÖZRE- MŰKÖDŐ SZERVEZET	FŐBB PROJEKT TEVÉKENYSÉ- GEK	PROJEKT FORRÁS
szociális város- rehabilitáció	UNDP II.: A hátrányos helyzetű közösségek számára indított lakhatási és integrációs pécsi mintaprojekt, Open Society Foundations	2013.12.01. – 2014.06.30.	Magyar Máltai Szeretetszolgá- lat Egyesület	UNDP Pozsonyi Regionális Központ PMJV, Khetapine Egyesület, Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség	-	community coaching, munkacsoportok, szociális városreha- bilitációs stratégiai dokumentum	50.000 USD

VÁROSFEL- LESTÉSI FOLYAMAT	PROJEKT ELNE- VEZÉSE, KÓDJA	PROJEKT MEGVA- LÓSÍTÁSI IDŐSZAKA	PROJEKT- GAZDA	PROJEKT KONZOCIUMI PARTNEREK	KÖZRE- MŰKÖDŐ SZERVEZET	FŐBB PROJEKT TEVÉKENYSÉGEK	PROJEKT FORRÁS
szociális váro- srehabilitáció	Benned a létra, komplex humán kapacitás fejlesztés és társadalmi részvétel feltételének biztosí- tása Pécs – György telep szegregációs krízisterületén és könyvterében TÁMOP 5.3.6.11/1- 2012-0001	2012.11.30. - 2015.10.31.	PMJV (PMJV Önkormányzata, Természeti és Emberi Erőforrás Referatúra)	Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület, Khetanipe Egyesület, Túrr Isván Képző és Kutató Intézet, Baranya Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központja	Emberi Erőforrások Minisztériuma	György telepre vezető lépcső felújítása, közösségi ház kialakítása, közösségi programok, klubfoglalkozások, tematikus napok, iskolai és munkaeerő- piaci képzések, 18 fő foglalkoztatása	150.000.000 Ft

VÁROSFEL- LESTÉSI FOLYAMAT	PROJEKT ELNEVE- ZÉSE, KÓDJA	PROJEKT MEGVA- LÓSÍTÁSI IDŐSZAKA	PROJEKTAGAZDA	PROJEKT KONZOCIUMI PARTNEREK	KÖZRE- MŰKÖDŐ SZERVEZET	FŐBB PROJEKT TEVÉKENYSÉGEK	PROJEKT FORRÁS
szociális váro- srehabilitáció	Lakhatási körülmények javítása Pécs György-tele- pen TIOP- 3.2.3.A-13/1-2013-0005	2014.08.25. -2015.10.31.	PMJV (PMJV Önkormányzata, Természeti és Emberi Erőforrás Referatúra)	-	Emberi Erőforrások Minisztériuma	22 szociális bérlakás megújítása, 5 szociális bérlakás vásárlása integ- rált-környezetben	337 157 155 Ft

VÁROSFEL- LESTÉSI FOLYAMAT	PROJEKT ELNEVE- ZÉSE, KÓDJA	PROJEKT MEG- VALÓSÍTÁSI IDŐSZAKA	PROJEKTAGAZDA	PROJEKT KONZOCIUMI PARTNEREK	KÖZRE- MŰKÖDŐ SZERVEZET	FŐBB PROJEKT TEVÉKENYSÉGEK	PROJEKT FORRÁS
szociális váro- srehabilitáció	Lakhatási integrációt erősítő településrehabili- táció Hősök terén DDOP- 4.1.2/B-13-2014-0005	2014.08.01. - 2015.11. 31.	PMJV (PMJV Önkormány- zata, Természeti és Emberi Erőforrás Referatúra)	Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület, Khetanipe Egyesület	Del-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügy- nökség	20 szociális bérlakás felújítása, közösségi ház felújítására	362.000.000 Ft

VÁROSFEJLESZTÉSI FOLYAMAT	PROJEKT ELNEVEZÉSE, KÓDJA	PROJEKT MEGVALÓSÍTÁSI IDŐSZAKA	PROJEKTGAZDA	PROJEKT KONZOCIUMI PARTNEREK	KÖZREMŰKÖDŐ SZERVEZET	FŐBB PROJEKT TEVÉKENYSÉGEK	PROJEKT FORRÁS
szociális városszociális rehabilitáció	La.kharási integrációt erősítő településrehabilitáció Pécsbányatelepen DDOP-4.1.2/B-13-2014-0004	2014.08.01. - 2015.11. 31.	PMJV (PMJV Önkormányzata, Természeti és Emberi Erőforrás Referatúra)	Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület, Pécsbányai Kulturális Egyesület	Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség	20 szociális bérlakás felújítása, közbiztonság javítása, közösségi ház felújítása, 10 szociális bérlakás vásárlása integrált környezetben	300.000.000 Ft

VÁROSFEJLESZTÉSI FOLYAMAT	PROJEKT ELNEVEZÉSE, KÓDJA	PROJEKT MEGVALÓSÍTÁSI IDŐSZAKA	PROJEKTGAZDA	PROJEKT KONZOCIUMI PARTNEREK	KÖZREMŰKÖDŐ SZERVEZET	FŐBB PROJEKT TEVÉKENYSÉGEK	PROJEKT FORRÁS
szociális városszociális rehabilitáció	La.kharási integrációt erősítő településrehabilitáció Pécs-Somogy Bányatelepen és Rücker-aknán DDOP-4.1.2/B-13-2014-0006	2014.08.01. - 2015.11. 31.	PMJV (PMJV Önkormányzata, Természeti és Emberi Erőforrás Referatúra)	Magyar Máltai SzeretetszolgálatEgyesület, Tegyükink Egymáért Egyesület	Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség	6 bérlakás felújítása, elavult szociális bérlakások bontása, 10 szociális bérlakás vásárlása integrált környezetben, közösségi ház felújítása, iskola korszerűsítése, játszótér építése	300.000.000 Ft

VÁROSFEL- LESZTÉSI FOLYAMAT	PROJEKT ELNEVE- ZÉSE	PROJEKT MEG- VALÓSÍTÁSI IDŐSZAKA	PROJEKT- GAZDA	PROJEKT KONZOCIUMI PARTNEREK	KÖZRE- MŰKÖDŐ SZERVEZET	FŐBB PROJEKT TEVÉKENYSÉ- GEK	PROJEKT FORRÁS
szociális város- rehabilitáció	HELP: Helyi Esélyegyenlőségi és Lakhatási Program, TOP- 6.9.1-PCI-2016-00001	2016.09.28.- 2019.08.31.	PMJV (Pécsi Városfejlesz- tési Nonprofit Zrt.)	Pécsbányai Kultu- rális Egyesület Tegyüknek Egymá- sért Egyesület Magyar Máltai Szeretetszolgálat Khetanipe Egyesület	Magyar Államkincstár Baranyai Megyei Igazgatósága	klubok, tema- tikus napok, közösségi kert, iskolai felzárkóztató és munkaerőpiaci integrációs képzések, szociális munka, közösségfejlesztés, (community coaching)	190.000.000 Ft
VÁROSFEL- LESZTÉSI FOLYAMAT	PROJEKT ELNEVEZÉSE, KÓDJA	PROJEKT MÉGVÁ- LÓSÍTÁSI IDŐSZAKA	PROJEKTGAZDA	PROJEKT KONZOCIUMI PARTNEREK	KÖZREMŰKÖDŐ SZERVEZET	FŐBB PROJEKT TEVÉKENYSÉ- GEK	PROJEKT FORRÁS
szociális város- rehabilitáció	SZOCFÉSZEK: Szociális lakhatást támogató projekt Pécsert, TOP-6.7.1- 15-PCI-00001	2016. 12.13. - 2018.08.31.	PMJV (Pécsi Városfejlesztési Nonprofit Zrt.)	-	Magyar Államkincs- tár Baranyai Megyei Igazgatósága	51 szociális bérlakás felújítása, környezet rendezése, kommu- nális hulladékgyűjtő szigetek kialakítása	610.000.000 Ft